

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Васильчук Л.Б., Бисага Ю.М.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА
БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я
ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ**

Монографія

Ужгород – 2019

УДК 342.72

Васильчук Л.Б., Бисага Ю.М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: Монографія. – Ужгород: Видавничий центр ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. – 208 с.

Автори:

Васильчук Лариса Богданівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет». *Розділ 1, Розділ 3.*

Бисага Юрій Михайлович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет». *Розділ 2.*

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Протокол № 3 від 14 листопада 2018 року.

Рецензенти:

Бєлов Дмитро Миколайович – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Алмаші Мирослав Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент ПрАТ ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом».

Гомонай Василь Васильович – кандидат юридичних наук, заступник Ужгородського міського голови.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	9
1.1. Поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та його ознаки	9
1.2. Еволюція реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні	20
1.3. Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні	43
Висновки до Розділу 1	53
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНА СИСТЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	56
2.1. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: поняття та елементи	56
2.2. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом	67
2.3. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом	87
Висновки до Розділу 2	124
РОЗДІЛ 3. ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ.....	127
3.1. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: поняття та її елементи.....	127

3.2. Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.	140
3.3. Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні	178
Висновки до Розділу 3	197
ВИСНОВКИ	199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	203

ВСТУП

У рамках сучасного розвитку України, як правової і демократичної держави, наявності численних екологічних проблем, еволюції прав людини, розбудови громадянського суспільства, важливого значення набуває дослідження проблематики реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні нині є актуальною проблемою в Україні, і є чимало проблем у цій сфері, зокрема: забруднення атмосферного повітря, водою та інших елементів довкілля, забезпечення належного доступу громадян до якісної питної води в окремих регіонах.

У контексті забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні потрібно налагодити належне і дієве функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. А тому проведення системного дослідження реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також його системи, є необхідними для вирішення екологічних проблем та забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Попри наявність різних наукових праць вчених у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, окремі питання реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні вивчено фрагментарно. Зокрема, нині не досліджено систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні була досліджена у роботах окремих вчених, зокрема: В.Б.Авер'янова,

І.М.Алмаші, О.М.Бикова, Ю.М.Бисаги, Ю.П.Битяка, Д.М.Белова, В.Д.Гвоздецького, О.З.Захарчука, А.М.Колодія, О.Л.Копиленка, О.В.Котюка, Я.В.Лазура, О.В.Олійника, В.Ф.Погорілка, С.С.Рогульського, А.О.Селіванова, С.Г.Стеценка, О.Ф.Фрицького, Ю.С.Шемшученка, Н.Г.Шукліної. Однак, ще чимало питань у цій сфері залишаються невирішеними. До них, зокрема, належить проблема нормативної та інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Саме тому, вищезазначене, підтверджує актуальність обраної теми наукового дослідження.

Вищевикладене обумовлює необхідність і доцільність дослідження реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як важливої наукової проблеми конституційного права, яка потребує вирішення.

Мета наукового монографічного дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретичних положень та чинного законодавства України, міжнародного права, практики правозастосування, з'ясувати особливості реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, сформулювати ряд пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України та правозастосовної практики у цій сфері.

Науково-теоретичною базою монографічного дослідження є наукові праці вчених у галузі конституційного права, адміністративного права, теорії держави і права, історії держави і права, екологічного права та інших галузей юридичної науки щодо реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Нормативна основа дослідження – Конституція України, Загальна Декларація прав людини ООН, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та інші міжнародні договори України; Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Повітряний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, та інші кодекси України; Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про

захист людини від впливу іонізуючого випромінювання», «Про доступ до публічної інформації» та інші закони України; підзаконні нормативно-правові акти, зокрема: Постанова Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини», Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту».

Емпірична основа дослідження – оприлюднені матеріали вітчизняної, міжнародної та закордонної юридичної практики, в тому числі і судової практики, з питань реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що монографія є одним з перших в науці конституційного права комплексним науковим дослідженням проблематики реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень і висновків запропонованих особисто авторами, що характеризуються науковою новизною, мають важливе теоретичне та прикладне значення, зокрема, *набули подальшого розвитку*:

– питання еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, встановлено, що сучасний розвиток системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, пов'язаний з численними екологічними проблемами в сучасній Україні та потребою вирішення спільних екологічних проблем людства, реагування на виклики сьогодення щодо правового забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, потреби зниження викидів парникових газів, забезпечення доступу до питної води, недопущення забруднення довкілля, вдосконалення системи переробки відходів та адаптації до кліматичних змін;

– вчення про вплив громадянського суспільства на забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема,

встановлено, що неурядові організації, в першу чергу екологічні та правозахисні громадські об'єднання, відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, як інститути громадянського суспільства, що здійснюють екологічний моніторинг та моніторинг за дотриманням прав людини, в тому числі і щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

– вчення про вплив міжнародної спільноти на забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, встановлено, що суб'єкти міжнародного права, в першу чергу ООН, Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, міжнародні неурядові організації, відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, так, важливе значення має діяльність ОБСЄ в зоні проведення ООС на Донбасі щодо припинення вогню, деескалації конфлікту, врегулювання конфлікту мирним шляхом та сприяння розмінуванню території; стосовно утилізації запасів меланжу; щодо формування екологічного виміру у рамках ОБСЄ, в контексті якого здійснюється протидія екологічним загрозам та викликам шляхом розробки відповідної стратегії.

Сподіваємося, що дана наукова монографічна праця сприятиме вирішенню сучасних проблем у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також сприятиме вдосконаленню взаємодії окремих елементів системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також розвитку чинного законодавства та правозастосовної практики у даній сфері.

РОЗДІЛ 1.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та його ознаки

У рамках даного наукового дослідження важливим є охарактеризувати проблематику засад реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. У контексті цього, насамперед, доречно проаналізувати поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та його ознаки.

У контексті розбудови України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, численних екологічних проблем в Україні, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», а також визначення його ознак.

Дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та його ознак є важливим для подальшого розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному підрозділі буде охарактеризовано поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я

довкілля в Україні» та визначено його ознаки.

Проблематика поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова, Ю.Грошевого, Я.Лазура, О.Фрицького.

Актуальною проблемою в сучасних умовах розвитку України, зміцнення її правового фундаменту і, нарешті, в першу чергу, створення демократичного суспільства, є проблема можливості людини реалізовувати ті права, які гарантовані їй Конституцією, як Основним Законом, та іншими демократичними законами держави. Будь-яке право, якщо воно не тільки передбачено нормами права, а, навіть, гарантоване ним, залишається декларативним, тобто не існуючим насправді, якщо воно не знайшло свого практичного виразу. Кожна людина має потреби використовувати гарантовані їм державою права, втілювати в життя можливості, надані їм нормами права. Основну роль при цьому відіграє питання реалізації прав людини в Україні.

Після проголошення незалежності України сформовано якісно новий правовий статус людини, а також систему нормативних та інституційних гарантій реалізації прав людини. Реалізація прав людини визнається як невід'ємна складова цілісної системи прав і свобод людини і громадянина в Україні. Проблематика реалізації прав людини є важливим елементом конституційного права України. На жаль, в сучасних умовах конфлікту на Донбасі, анексії Криму, великої кількості вимушених внутрішніх переселенців в інших областях України із Донбасу та Криму, перед Україною як державою є чимало викликів в забезпеченні належної реалізації прав людини[1, с. 4]. Це також стосується і права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема, чимало жертв серед мирного населення Донбасу є внаслідок підриву місцевих мешканців на встановлених мінах та фугасах у зоні бойових дій.

Сучасний розвиток концепції прав людини переважно пов'язують з Організацією Об'єднаних Націй, як міжнародною організацією універсального рівня. Саме в її рамках розроблені численні документи з питань прав людини,

зокрема: Загальна декларація прав людини[2] від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права[3] від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права[4] від 16 грудня 1966 р., що є основою міжнародних стандартів прав людини. На міжнародному рівні щороку 10 грудня відзначають як міжнародний день прав людини. Належне забезпечення реалізації прав людини у різних країнах світу є важливим чинником для подальшого мирного розвитку людства та забезпечення співіснування різних ідеологій, релігій, світоглядних концепцій на місцевому, національному, регіональному та універсальному рівнях, вирішення екологічних проблем людства.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України[5], закріплено каталог прав людини та гарантії їх реалізації. Водночас важливе значення має створення належних умов для реалізації природних прав людини, як базису цілісної системи прав людини, без яких неможливо забезпечити належне існування людини в правовій і демократичній державі.

З-поміж природних прав людини важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, без належної реалізації якого неможливо забезпечити достойне життя людини[6, с. 56-57].

У даному контексті Ю.М.Грошевий зазначає, що права людини і громадянина – основні в характеристиці самих засад суспільства і держави, її конституційного устрою. Характеризуючи рівень зрілості громадянського суспільства і правової держави, права людини начебто «маркують» суспільство і державу з точки зору цивілізаційних, загальнодемократичних стандартів та закономірностей їхнього розвитку. При цьому права людини і стан їх захищеності є найбільш об'єктивним відображенням досягнутого рівня зрілості не лише політичної демократії, але й економічних свобод, ринкової економіки та соціальної політики держави[7, с. 248].

Забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має чимало труднощів на практиці, обумовлених, насамперед, екологічними проблемами різного характеру, а також є відповідні

виклики сьогодення. На жаль в Україні, відбуваються і техногенні екологічні катастрофи, зокрема Україна й досі потерпає від негативних наслідків Чорнобильської катастрофи – найбільшої техногенної катастрофи в історії людства. А тому важливість забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є нагальною потребою сьогодення.

У контексті дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» насамперед потрібно охарактеризувати визначення поняття «реалізація права». В юридичній науці існує плюралізм щодо розуміння поняття «реалізація права». Зокрема, під реалізацією права, науковець В.М.Сирих, розуміє втілення в діях громадян, юридичних осіб, державних органів, посадових осіб та інших суб'єктів права приписів діючих норм права[8, с. 254].

А М.Н.Марченко розглядає реалізацію права в об'єктивному та суб'єктивному відношеннях. В об'єктивному відношенні реалізація права – це здійснення певними засобами у визначеній послідовності, в установлені строки і у визначеному місці правомірних дій, передбачених нормами права. А в суб'єктивному відношенні реалізація права характеризується особистим відношенням суб'єкта до правових вимог, які реалізуються, його мотивами та волею на момент вчинення визначених дій. При цьому особисте відношення може виражатися у різних формах, включаючи особисту зацікавленість фізичної особи в реалізації права, прагнення до реалізації права внаслідок виконання службових обов'язків чи внаслідок моральних стимулів, під страхом покарання чи інші мотиви[9, с. 682]. На думку А.Б.Венгерова реалізація права – це така соціальна поведінка суб'єктів права, в якій втілюються приписи правових норм, як форма практичної діяльності із здійснення прав, виконання обов'язків[10, с. 428].

Вітчизняні науковці А.М.Колодій та А.Ю.Олійник зазначають, що реалізація прав і свобод – це форма їх буття, що зводиться до переведення соціальних благ, що закріплені нормами права, в стан їх можливого і дійсного

використання конкретною особою (особами) з метою задоволення своїх різноманітних потреб і інтересів[11, с. 218]. Отже, реалізацію права можна визначити як правомірну поведінку уповноважених суб'єктів, в якій втілюються приписи чинних норм права.

Права людини, в тому числі право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як їх невід'ємна складова, найкращим чином знаходять своє вираження в суб'єктивних правах людини. Суб'єктивне право – це забезпечена законом міра можливої поведінки особи (громадянина або організації), спрямована на досягнення цілей, пов'язаних із задоволенням її інтересів[12, с. 197]. Разом з тим, на жаль, в юридичній літературі до цього часу не розглядалося визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні».

Отже, на нашу думку, реалізація прав людини – це практичне втілення в життя можливостей, встановлених нормами права фізичними особами та їх спільнотами, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою задоволення їх власних потреб та інтересів. Отже, поняття «реалізація прав людини в Україні» можна визначити як практичне втілення в життя можливостей, встановлених нормами права громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними потребами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що Чорнобильська катастрофа з її довгочасними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи. Перевага надавалася

розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких в радянські часи здійснювалося найбільш «дешевим» способом – без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля. Не дивлячись на часткову модернізацію промисловості України в останні роки, дана проблема залишається надзвичайно актуальною.

Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, що негативно позначається на демографічній ситуації в Україні.

У контексті дослідження вищезгаданої проблематики, доречною є думка М.Бринчука про те, що життя людини не може скорочуватися із-зі ігнорування екологічних вимог. Стан здоров'я людини на 20% визначається умовами середовища його проживання. А право на життя об'єктивно забезпечується також шляхом забезпечення і захисту права на безпечне довкілля[13, с. 76-77]. А за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, на 40% здоров'я людини залежить від того, яким повітрям вона дихає і яку воду п'є[14, с. 5]. При цьому об'єктивно не можна ототожнювати право на життя і право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, які є окремими природними правами людини. Хоча найважливішим правом людини беззаперечно є право на життя, але право на безпечне для життя і здоров'я довкілля також є важливим у системі природних прав людини.

Нині в Україні залишається чимало екологічних проблем, зокрема високим є рівень забрудненості атмосферного повітря, причому в різних регіонах України. Так, вже у 2012 році у лідери міст з найбільш забрудненим повітрям виступав Ужгород – це західноукраїнське місто опинилось на другому місці за індексом забруднення атмосфери. Вищий, ніж у Ужгорода, цей показник лише в Маріуполі. На третьому місці – Горлівка з Донецької області. Про це свідчать дані, які надала Центральна геофізична обсерваторія Міністерства з надзвичайних ситуацій. Ця державна установа відстежує стан повітря у 53 українських містах. Рейтинг найбільш забруднених вираховується за індексом забруднення атмосфери, який розраховують як суму поділених на середньодобову гранично допустиму концентрацію середніх концентрацій п'яти пріоритетних домішок (осереднених за часом – місяць, півріччя, рік).

Розрахунок цього індексу засновано на припущенні, що на рівні гранично допустимих концентрацій усі шкідливі домішки характеризуються однаковим впливом на людину, а при наступному підвищенні концентрації ступінь їх шкідливості зростає з різною швидкістю, яка залежить від класу небезпеки даної домішки. При розрахунку індексу забруднення атмосфери враховується клас небезпеки кожної домішки[15].

А у 2015 році за даними мережі спостережень Національної гідрометслужби України була здійснена оцінка стану забруднення атмосферного повітря в містах України здійснена за даними спостережень у 39 містах на 129 стаціонарних постах державної системи моніторингу гідрометслужби. В атмосферному повітрі визначався вміст 27-ми забруднювальних речовин, включаючи вісім важких металів. Середня за рік концентрація формальдегіду у містах України, де проводились спостереження, була на рівні 2,7 гранично допустимих концентрацій (ГДКс.д.), діоксиду азоту – 1,5 ГДКс.д. Середньорічні концентрації завислих речовин та фенолу становили 1,0 ГДКс.д.

Перевищення відповідних ГДКс.д. за середньорічними концентраціями спостерігалось з формальдегіду та діоксиду азоту у 23 містах, завислих речовин

– у 11, фенолу – у 6, оксиду вуглецю, аміаку і фтористого водню – у 2, оксиду азоту і сажі – в одному місті. За даними спостережень у 2015 р. у список міст з найбільшим рівнем забруднення атмосферного повітря ввійшли 15 міст країни – це Кривий Ріг, Херсон, Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Одеса, Краматорськ, Лисичанськ, Слов'янськ, Миколаїв, Маріуполь, Київ, Запоріжжя, Ужгород, Луцьк, Рубіжне[16].

При цьому в забрудненні атмосферного повітря в містах велику частку складають викиди від автотранспорту. А тому важливим є впровадження в Україні нових мінімальних стандартів на високоякісне паливо, відповідно до новітніх стандартів ЄС.

Важливим в Україні є також моніторинг радіоактивного забруднення атмосферного повітря, враховуючи подолання негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Так, протягом 2015 р. радіаційний стан на території України залишався стабільним. За даними мережі спостережень національної гідрометеорологічної служби України потужність експозиційної дози (далі – ПЕД) гамма-випромінення на більшій частині території країни знаходилась в межах рівнів, обумовлених випромінюванням природних радіонуклідів та космічним випроміненням і складала 6-21 мкР/год. На пунктах контролю, що розташовані на території України, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, гамма-фон складав 7-26 мкР/год, максимальні рівні фіксувались на метеостанції Чорнобиль. В районах розташування діючих атомних електростанцій ПЕД гамма-випромінення знаходилась в межах: Запорізька АЕС – 6-21 мкР/год, Південно-Українська АЕС – 6-21 мкР/год, Рівненська АЕС – 7-16 мкР/год, Хмельницька АЕС – 7-17 мкР/год. У Києві протягом 2015 р. гамма-фон коливався в межах 8-16 мкР/год, за середнього показника 11 мкР/год.

Сумарна бета-активність приземного шару атмосфери натепер визначається переважно радіонуклідами природного походження (ізотопами урану, торію та продуктами їх поділу) і в останні 20 років відповідає рівням, близьким до передаварійних значень. За даними спостережень, у 2015 р.

сумарна бета-активність приземного шару повітря становила в середньому по країні $17,6 \times 10^{-5}$ Бк/м³, що практично відповідає рівню попереднього року ($17,8 \times 10^{-5}$ Бк/м³). Середня за рік щільність випадів бета-активних елементів склала, як і у 2014 р., 1,6 Бк/м² за добу.

Основним джерелом надходження до атмосфери техногенних радіоактивних елементів (насамперед, це реакторні та вибухові цезій-137 і стронцій-90) на території України залишається вітровий підйом радіоактивних ізотопів з поверхні ґрунту, забрудненого внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та в результаті випробування ядерної зброї у другій половині минулого сторіччя[15].

За результати дослідження ступеня задоволеності якістю повітря в світі, проведеного міжнародною дослідницькою компанією Галлап (англ. – Gallup) 46% жителів України не задоволені якістю повітря в місці, де вони проживають. За цим показником Україна розташувалася на 128 місці серед 135 держав світу[17].

У контексті дослідження поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» доцільно зупинитися на специфіці реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як невід'ємної складової цілісної системи реалізації прав людини в Україні.

Отже, реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як невід'ємна складова цілісної системи реалізації прав людини в Україні, – це практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Отже, поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» можна визначити як практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами

або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

На основі вищезгаданого визначення поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», можна виокремити наступні ознаки даного поняття:

1) це практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, тобто, повинна бути встановлена чинною нормою права міра можливої поведінки;

2) така міра можливої поведінки практично втілюється в життя певним визначеним колом суб'єктів: громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, на яких поширюється дія норми права, що встановлює міру можливої поведінки;

3) необхідною передумовою для реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, тобто для практичного втілення в життя можливості, є наявність чинної норми права, що регламентує межі здійснення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

4) втілення в життя можливості, що встановлена нормами права, здійснюється уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

У контексті дослідження вищезгаданої проблематики важливе значення також має форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На нашу думку, форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через

створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Можна виокремити наступні форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за наступними критеріями:

1) за суб'єктним складом – індивідуальна та колективна форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

2) за зовнішнім проявом – активна та пасивна форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні;

3) за методом впливу – добровільна і примусова форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні[18, с. 82].

На основі вищенаведеного можна зробити висновок про те, що сучасна розбудова України, як демократичної та правової держави, зумовила потребу якісних змін в механізмі забезпечення реалізації прав людини, в тому числі і щодо реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. На нашу думку, забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливим елементом для ефективного функціонування системи природних прав людини в Україні, серед яких важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначено його ознаки.

1.2. Еволюція реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

У контексті дослідження проблематики монографічного дослідження важливе значення має характеристика еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні набуває важливого значення враховуючи сучасні реформи чинного законодавства України та потребу вдосконалення інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На початку становлення незалежності України питання реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні постало надзвичайно гостро в контексті ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, промислового забруднення довкілля, переробки відходів, реагування на нові виклики становлення ринкової економіки, та реформування аграрного сектору, що супроводжувалися суттєвим погіршенням стану довкілля та значними і неконтрольованими викидами і забрудненнями довкілля.

На думку О.Гончаренко, розвиток прав людини і громадянина в Україні – це певний поступовий процес, унаслідок якого відбувається зміна змісту та обсягу прав відповідно до рівня суспільного життя на певному етапі історичного розвитку держави[19, с. 18].

Еволюція реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні вже пройшла різні етапи.

У рамках еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні можна виокремити наступні етапи:

1. Етап становлення системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні 1991-1993 рр.

2. Етап ядерного роззброєння України – з 1994 р. – до 28 червня 1996 р.

3. Етап конституційного визнання та подальшого закріплення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – з 28 червня 1996 р. до 22 лютого 2014 року.

4. Новітній етап еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, пов'язаний з процесом євроінтеграції України – розпочався з 22 лютого 2014 року – триває до наших днів.

Нижче розглянемо кожен із вищезгаданих етапів еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні більш детально.

1. Етап становлення системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні 1991-1993 рр. він пов'язаний із здобуттям незалежності України та потребою нормативного врегулювання правових заходів щодо вирішення тогочасних екологічних проблем, формування екологічного законодавства, подолання негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

В Україні вже у 1991 році важливе значення приділяли розбудові системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, було прийнято Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»[20] від 27 лютого 1991 р., який закріплює і гарантує забезпечення режиму використання та охорони відповідних територій з метою зменшення дії радіоактивного опромінення на здоров'я людини та на екологічні системи. Відповідно до ст.1 цього Закону до територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, в межах України належать території, на яких виникло стійке забруднення навколишнього середовища радіоактивними речовинами понад доаварійний рівень, що з урахуванням природно-кліматичної та комплексної екологічної характеристики конкретних територій може призвести до опромінення населення понад 1,0 мЗв (0,1 бер) за рік, і яке потребує вжиття заходів щодо радіаційного захисту населення та інших спеціальних втручань, спрямованих на необхідність обмеження додаткового

опромінення населення, зумовленого Чорнобильською катастрофою, та забезпечення його нормальної господарської діяльності.

Основним актом на етапі становлення системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні став Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»[21] від 25 червня 1991 року, який визначив правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, згідно преамбули якого Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів. Відповідно до ст. 5 цього Закону державній охороні і регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси. Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України. Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

У даному контексті можна погодитися із думкою М.Бринчука, що довкілля є сприятливим, якщо його стан відповідає встановленим у законодавстві про довкілля критеріям, стандартам і нормативам, що стосуються її чистоти (на забрудненості), ресурсоемності (невиснаженості), екологічної сталості, видового розмаїття та естетичного багатства[12, с. 78].

Було також прийнято Закон України «Про природно-заповідний фонд України Відомості Верховної Ради України»[22] від 16 червня 1992 року, який визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Відповідно до ст. 1 цього Закону завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі.

Важливе значення мав також Закон України «Про охорону атмосферного повітря»[23] від 16 жовтня 1992 року. Цей Закон спрямований на збереження та відновлення природного стану атмосферного повітря, створення сприятливих умов для життєдіяльності, забезпечення екологічної безпеки та запобігання шкідливому впливу атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище; він визначає правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря.

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища, саме тому його правовий захист має надзвичайно важливе значення.

Відповідно до ст. 5 цього Закону у галузі охорони атмосферного повітря встановлюються такі нормативи:

- нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря;
- нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел;
- нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел;
- нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел;
- технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин.

Законодавством можуть встановлюватися й інші нормативи в галузі охорони атмосферного повітря.

Порядок розроблення та затвердження нормативів у галузі охорони атмосферного повітря встановлюється Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

Було прийнято також і Закон України «Про тваринний світ»[24] від 03 березня 1993 р., який згодом втратив чинність на підставі нового Закону України «Про тваринний світ»[25] від 13 грудня 2001 р. Відповідно до ст. 2 цього Закону завданням законодавства України про охорону, використання і відтворення тваринного світу є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення об'єктів тваринного світу, збереження та поліпшення середовища перебування диких тварин, забезпечення умов постійного існування всього видового і популяційного різноманіття тварин в стані природної волі, неволі чи напіввільних умовах.

На жаль, проблема забезпечення сприятливого довкілля для пересічних людей є актуальною у всіх без винятку країнах світу, адже чимало екологічних проблем набули планетарного масштабу і стали спільними проблемами людства, зокрема: руйнування озонового шару, зміна клімату, глобальне потепління. Саме тому право на безпечне для життя і здоров'я довкілля здобуло своє нормативне закріплення та визнання, як на національному рівні в Україні,

так і за міжнародним правом. А проблема забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні стала важливою у суспільстві та державі.

Важливе значення у контексті досліджуваної проблематики має концепція Екологічної Конституції Землі, яка вперше була презентована ще у квітні 1992 року на міжнародній конференції з проблем федералізму в Університеті Гофстра (Нью-Йорк)[26, с. 32-33]. Де українська делегація (Ю.Туниця, Ю. Шемшученко, М. Костицький, С. Кравченко, Ф. Бурчак) поставила питання про необхідність прийняття на рівні ООН Екологічної Конституції Землі (Світової Екологічної Конституції) – основного правового документа, що визначатиме обов'язкові норми поведінки у стосунках між суспільством і природою для всіх без винятку країн світу.

Автори пропозиції вважають, що основу такої Конституції закладено в двох редакціях Всесвітньої стратегії охорони природи (1980, 1991), у Всесвітній хартії охорони природи (1982), Регіональній стратегії охорони навколишнього середовища країн - членів Європейської екологічної комісії (1988).

Учасники конференції в Нью-Йорку прийняли резолюцію «Про створення нових організаційних структур міжнародного екологічного співробітництва», яка була передана в ООН. Оскільки пропозиції щодо прийняття Світової Екологічної Конституції на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро не розглядалися, роботи по прийняттю такого документа продовжуються[27, с. 267].

На жаль, Екологічна Конституція Землі не була прийнята. Але ця концепція сприяла розвитку міжнародного екологічного права та розвитку концепції екологічних прав людини, в тому числі і права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, протягом даного етапу відбулося формування засад системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Етап ядерного роззброєння України – з 1994 р. – до 28 червня 1996 р. На цьому етапі Україна здійснили ядерне роззброєння, але при цьому все ж таки

зберегла своє право на мирний атом, також було прийнято цілий ряд законів у сфері захисту довкілля.

Після Чорнобильської катастрофи настрої суспільства України щодо ядерної зброї змінилися. І наявність в Україні такого потенційного джерела підвищеної небезпеки, як ядерна зброя, розглядалося вкрай негативно суспільством. Все це вплинуло на текст Декларації про державний суверенітет України[28], яка була прийнята Верховною Радою УРСР ще 16 липня 1990 року, в якій зазначено, що Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Після проголошення незалежності України на її території знаходився третій в світі арсенал ядерної зброї. Разом з тим, суспільство суперечливо ставилося до ядерного статусу України, опісля Чорнобильської катастрофи, а міжнародна спільнота, насамперед США та Російська Федерація, почала здійснювати безпрецедентний міжнародний тиск на Україну з метою її ядерного роззброєння.

Загальновідомо, що офіційна мета США полягала в тому, щоб залишити Росію одноосібною спадкоємницею ядерного статусу СРСР після його розпаду, що зберігало за РФ місце постійного члена Ради Безпеки ООН; змусити Казахстан, Білорусь і Україну стати без'ядерними державами, тобто приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї[29] від 1 липня 1968 року, вивести з територій цих країн тактичну й стратегічну ядерну зброю і водночас надати їм можливість самим розробити процедуру та механізми реалізації Договору СНО-1. Після того як у березні 1992 р. на Мінській зустрічі глав держав СНД не вдалося підписати відповідну угоду, адміністрація Дж. Буша запропонувала свій варіант, котрий мав забезпечити якомога швидше виведення ядерної зброї з колишніх радянських республік. Вже у квітні 1992 р. США запропонували проект додаткового п'ятистороннього Протоколу до Договору СНО-1, який був підписаний усіма учасниками 23 травня 1992 р. у

Португалії та увійшов в історію під назвою Лісабонського протоколу. Цей документ визначив правонаступництво України, Росії, Білорусі та Казахстану щодо виконання колишнім СРСР умов Договору СНО-1. У Протоколі Україна, Білорусь і Казахстан у якомога стисліший термін зобов'язалися приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як без'ядерні держави[30, с. 17].

У жовтні 1993 р. Верховна Рада України прийняла воєнну доктрину, в якій проголошувалося, що Україна відмовляється від ядерної зброї, а її Збройні сили призначено лише для гарантування національної безпеки.

Однак активно процес ядерного роззброєння України почався саме в 1994 році, у зв'язку із чим і пов'язується цей етап еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Президенти України, Росії та США підписали 14 січня 1994 р. в м. Москва договір, що передбачав ліквідацію на території України 176 міжконтинентальних ракет і 1500 ядерних боєголовок.

У даному контексті також доречно згадати про Угоду між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво в галузі ліквідації ядерної зброї, що підлягає скороченню в Україні, і створенні Комітету зі співробітництва в цих цілях[31] від 02 березня 1994 року. Ця Угода передбачала міждержавне співробітництво з метою ліквідації ядерної зброї України, забезпечення заходів для нерозповсюдження ядерної зброї, вирішення екологічних проблем, пов'язаних з ядерною зброєю, а також створення міжурядового органу – Комітет з питань співробітництва в галузі ліквідації ядерної зброї, що підлягає скороченню в Україні.

Верховна Рада Україна 16 листопада 1994 р. ухвалила рішення про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року за умови надання гарантій безпеки з боку ядерних держав. Цими діями було затверджено, що Україна є власником всієї ядерної зброї, яку отримала у спадок від СРСР та має наміри повністю її позбутися, використовуючи надалі атомну енергію винятково у мирних цілях. В обмін на

це найбільші ядерні держави повинні були гарантувати Україні безпеку та виключення будь-яких форм агресії чи тиску.

А вже 16 листопада 1994 року Україна на підставі положень Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року, Заяви Верховної Ради України «Про без'ядерний статус України»[32] від 24 жовтня 1991 р., Постанови Верховної Ради України «Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу»[33] від 9 квітня 1992 р., приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. згідно відповідного Закону України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року»[34]. Відповідно до застереження № 4 даного Закону, зазначено, що загроза силою чи її використання проти територіальної цілісності та недоторканності кордонів чи політичної незалежності України з боку будь-якої ядерної держави, так само, як і застосування економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, розглядатимуться Україною як виняткові обставини, що поставили під загрозу її найвищі інтереси.

Зважаючи на приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та зобов'язання України ліквідувати всю ядерну зброю на її території, 5 грудня 1994 року між Україною, Російською Федерацією, Великобританією та Сполученими Штатами Америки було підписано Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум)[35], за яким відповідні держави-учасниці мали поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України, утримуватися від будь-яких проявів агресії щодо України, в тому числі і від економічного тиску, поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України, взяли на себе зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України. А вже 2 червня 1996 Україна офіційно втратила ядерний статус.

Однак, згодом у 2014 році Російська Федерація здійснила анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, чим грубо порушила положення даного Меморандуму, а також свої міжнародні зобов'язання щодо України.

Також на цьому етапі було прийнято ряд важливих нормативно-правових актів у сфері захисту довкілля, зокрема: Лісовий кодекс України[36] від 21 січня 1994 року, Кодекс про надра України[37] від 27 липня 1994 року, Водний кодекс України[38] від 6 червня 1995 року, Закон України «Про екологічну експертизу»[39] від 9 лютого 1995 року, Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами»[40] від 30 червня 1995 року, що сприяло розвитку нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 року метою екологічної експертизи було запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах. Однак, цей Закон, згодом втратив чинність, у зв'язку із прийняттям Закону України «Про оцінку впливу на довкілля»[41] від 23 травня 2017 року.

Важливе значення мав Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»[42] від 8 лютого 1995 р. Цей Закон є основоположним у ядерному законодавстві України. Він встановлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює також правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії. Згідно ст. 4 цього Закону радіаційний захист під час використання ядерної енергії базується на таких основних принципах:

– не може бути дозволена жодна діяльність, пов'язана з іонізуючим випромінюванням, якщо кінцева вигода від такої діяльності не перевищує заподіяної нею шкоди;

– величина індивідуальних доз, кількість осіб, які опромінюються, та ймовірність опромінення від будь-якого з видів іонізуючого випромінювання повинні бути найнижчими з тих, що їх можна практично досягти, враховуючи економічні і соціальні фактори;

– опромінення окремих осіб від усіх джерел та видів діяльності у підсумку не повинно перевищувати встановлених дозових меж.

Отже, не дивлячись на дискусії щодо доцільності відновлення ядерного статусу України, Україна здійснила ядерне роззброєння, що стало вагомим внеском у зміцнення міжнародного миру та безпеки, а також було переміщено за межі території України джерело підвищеної небезпеки – ядерну зброю, необережне поводження з якою могло заподіяти суттєву шкоду довкіллю, що суттєво б утруднило реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3. Етап конституційного визнання та подальшого закріплення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – з 28 червня 1996 р. до 22 лютого 2014 року.

Із 28 червня 1996 року почався етап конституційного визнання та подальшого закріплення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Так, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля було закріплене у ч.1 ст. 50 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Отже, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні таким чином отримало своє визнання на найвищому конституційному рівні.

А у ч.2 ст. 50 Конституції України закріплено кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля: кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

На думку Н.Г.Шукліної, право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також

право на її поширення є, безумовно, конституційно-правовою гарантією забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля[43, с. 297].

Після цього до 22 лютого 2014 року було прийнято чимало нормативно-правових актів, які сприяли розбудові новітньої системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також ратифіковані відповідні міжнародні договори. Зокрема, було прийнято Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання»[44] від 14 січня 1998 року, який спрямований на забезпечення захисту життя, здоров'я та майна людей від негативного впливу іонізуючого випромінювання, спричиненого практичною діяльністю, а також у випадках радіаційних аварій, шляхом виконання запобіжних та рятувальних заходів і відшкодування шкоди. Важливе значення у даній сфері має Закон України «Про доступ до публічної інформації»[45] від 13 січня 2011 р., згідно ст. 20 якого у разі, якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. А найважливішим кроком проведення земельної реформи було прийняття 25 жовтня 2001 р. нового Земельного кодексу України[46, с. 19].

Враховуючи наявність проблеми переробки та утилізації відходів в Україні важливе значення у цій сфері мало прийняття Закону України «Про відходи»[47] від 5 березня 1998 року. Цей Закон визначає правові, організаційні та економічні засади діяльності, пов'язаної із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, їх збиранням, перевезенням, зберіганням, сортуванням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням та захороненням, а також з відверненням негативного впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини на території України. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про відходи» основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є пріоритетний захист

навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку.

До основних напрямів державної політики щодо реалізації зазначених принципів належить:

а) забезпечення повного збирання і своєчасного знешкодження та видалення відходів, а також дотримання правил екологічної безпеки при поводженні з ними;

б) зведення до мінімуму утворення відходів та зменшення їх небезпечності;

в) забезпечення комплексного використання матеріально-сировинних ресурсів;

г) сприяння максимально можливій утилізації відходів шляхом прямого повторного чи альтернативного використання ресурсно-цінних відходів;

д) забезпечення безпечного видалення відходів, що не підлягають утилізації, шляхом розроблення відповідних технологій, екологічно безпечних методів та засобів поводження з відходами;

е) організація контролю за місцями чи об'єктами розміщення відходів для запобігання шкідливому впливу їх на навколишнє природне середовище та здоров'я людини;

є) здійснення комплексу науково-технічних та маркетингових досліджень для виявлення і визначення ресурсної цінності відходів з метою їх ефективного використання;

ж) сприяння створенню об'єктів поводження з відходами;

з) забезпечення соціального захисту працівників, зайнятих у сфері поводження з відходами;

и) обов'язковий облік відходів на основі їх класифікації та паспортизації;

і) створення умов для реалізації роздільного збирання побутових відходів шляхом запровадження соціально-економічних механізмів, спрямованих на

заохочення утворювачів цих відходів до їх роздільного збирання;

ї) сприяння залученню недержавних інвестицій та інших позабюджетних джерел фінансування у сферу поводження з відходами.

Разом з тим, в Україні і нині залишається невирішеною проблема сміттєзвалищ, яка пов'язана із недосконалою системою переробки і утилізації відходів. Так, площа зареєстрованих звалищ в Україні становить 12 тисяч квадратних кілометрів – це трохи більше 2% від всієї території країни. Скільки всього зайнято неофіційними звалищами, ніхто точно назвати не може, але за деякими оцінками їх загальна площа сягає до 7%. Так, за даними експертів Всеукраїнської екологічної ліги близько 5% території України займають сміттєзвалища. Тому що є несанкціоновані сміттєзвалища або просто звалища в ярах, на околицях невеличких міст, селищ, в лісосмугах, а до того збільшуються території існуючих сміттєзвалищ, які вийшли за межі, що були встановлені для них.

Сміттєзвалища в першу чергу становлять загрозу для довкілля, бо на несанкціоновані звалища привозиться будь-що, в тому числі і промислові відходи, утворюється високотоксична речовина, яка попадає на ґрунт, в ґрунтові води, а подекуди і в підземні води. Крім того, ці сміттєзвалища забруднюють величезну територію, забираючи сільськогосподарські родючі землі. І викиди в атмосферу є такими, що значно перевищують гранично допустимі концентрації, і це суттєво впливає на здоров'я людей. Поверхневі води, водні об'єкти дуже страждають. Дуже часто власники, або люди, які живуть поряд, зменшують їх об'єм шляхом підпалу. І ці пожежі спричиняють не просто забруднення, а отруєння навколишнього середовища[48]. А тому надзвичайно важливо найближчим часом вдосконалити систему утилізації і переробки відходів в Україні і прийняти відповідні законодавчі новели. Зокрема, доцільними є впровадження нових податкових пільг для суб'єктів господарювання, що здійснюють вторинну переробку сировини, а також впроваджують інноваційні технології по утилізації та переробці відходів в Україні.

Важливе значення в еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мало Положення про порядок надання екологічної інформації, затверджене наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 року № 169 «Про затвердження Положення про порядок надання екологічної інформації»[49]. Це Положення визначало правові та організаційні засади забезпечення порядку надання та оприлюднення екологічної інформації. Згодом дане Положення втратило чинність у 2012 році згідно Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища»[50] від 02 квітня 2012 року № 217.

Україна в ці роки ратифікувала цілу низку міжнародних договорів у цій сфері, зокрема: Угоду про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів[51] від 16 червня 1995 року, згідно відповідного Закону України[52] від 04 липня 2002 року. А також уклала відповідні двосторонні міжнародні договори, зокрема: Меморандум між Урядом України та Урядом Канади про співробітництво з питань зміни клімату, включаючи заходи, що проводяться спільно[53] від 28 січня 1999 року, Угоду між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища[54] від 07 вересня 2006 р., що набула чинності згідно відповідної Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища»[55] від 6 червня 2007 р. № 813.

Отже, протягом даного етапу відбулася суттєва еволюція системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

4. Новітній етап еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, пов'язаний з процесом євроінтеграції України – розпочався з 22 лютого 2014 року – триває до наших днів.

Події Революції Гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року)

засвідчили відданість народу України до основних демократичних цінностей, нетерпимості до грубих порушень прав людини з боку вищих органів державної влади та їх посадових осіб, потребу розбудови України як правової і демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини. Після перемоги Революції Гідності Україна розпочала активний шлях євроінтеграції, що обумовило відповідні законодавчі зміни та новели, що створили більш сприятливі умови для реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Важливою віхою сучасного розвитку України є підписання Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони[56] від 27 червня 2014 року, яка ратифікована відповідним Законом України[57] від 16 вересня 2014 року. Згідно ст. 2 цієї Угоди повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, як визначено, зокрема, в Гельсінському заключному акті Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року та Паризькій хартії для нової Європи 1990 року, а також в інших відповідних документах щодо захисту прав людини, серед них Загальна декларація прав людини ООН 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також повага до принципу верховенства права повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди. Забезпечення поваги до принципів суверенітету й територіальної цілісності, непорушності кордонів і незалежності, а також протидія розповсюдженню зброї масового знищення, пов'язаних з нею матеріалів та засобів їхньої доставки також є основними елементами цієї Угоди.

Особливо посилилася роль інституцій громадянського суспільства в забезпеченні реалізації цього права, а також суттєво покращилося практичне міжнародне співробітництво України з окремими іноземними державами у цій сфері. Проте, анексія Криму з боку Російської Федерації та проведення Операції Об'єднаних Сил, а раніше – Антитерористичної операції (далі –

ООС/АТО) на Донбасі створили чимало проблем і перешкод для належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, особливо у відповідних регіонах України. Внаслідок бойових дій на Донбасі загинуло чимало захисників Вітчизни та мирних громадян. Багато з них стали жертвами від мін інших вибухонебезпечних предметів, обстрілів мирних жителів, терористичних актів. ООН та ОБСЄ намагаються сприяти врегулюванню конфлікту на Донбасі мирним шляхом, а також виступають проти мінування території конфлікту. Оскільки часто сторони конфлікту навіть не складають карт мін. І ніхто насправді не знає скільки і де мін розміщено на Донбасі. А все це спричиняє негативні наслідки і підриви мирного населення і після завершення конфлікту протягом багатьох наступних років, як показує досвід інших конфліктів. Так, у відповідній Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини від 3 червня 2016 року [58], зазначено, що після двох років з початку конфлікту ситуація на Сході України залишається нестабільною та продовжує серйозно впливати на права людей, особливо тих, які живуть поблизу лінії зіткнення та в районах, які контролюються озброєними групами. Станом на 3 червня 2016 року принаймні 9 371 людини загинули, в тому числі близько 2000 цивільних осіб, та 21 532 були поранені з початку конфлікту на Сході України в середині квітня 2014 року. Ситуація на Сході України продовжує сильно непокоїти. Без додаткових зусиль та винахідливих рішень для виконання Мінських угод вона може перерости у тривалий конфлікт, який буде шкодити правам людини багато років, або ж може загостритися, призводячи до катастрофічних наслідків для цивільного населення, яке вже зазнало багато страждань.

Цивільне населення, яке проживає поряд із лінією зіткнення та в районах, контрольованих озброєними групами, є особливо вразливим до порушень прав людини та інших зловживань. Багато з них наражаються на небезпеку, яку створюють вибухонебезпечні залишки війни та міни.

На жаль, також жертвами конфлікту на Донбасі є і діти, чимало з яких загинули і травмовані під час обстрілів, підірвалися на мінах, чи від вибухів

вибухонебезпечних предметів в зоні конфлікту. Так, за офіційними даними станом на 1 червня 2016 року з початку проведення АТО на Донбасі там загинуло 68 і було поранено 186 дітей[59].

Часто основною жертвою у збройних конфліктах є цивільне населення. Під час Другої світової війни співвідношення жертв серед цивільного населення та військових складало 50 на 50, а в окремих сучасних конфліктах, за деякими даними, 90 на 10[60, с. 15].

Органам публічної влади України в умовах проведення ООС/АТО на Донбасі об'єктивно важко здійснювати свої функції щодо забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Саме тому припинення збройного протистояння та мирне врегулювання конфлікту на Донбасі має бути важливим напрямком діяльності органів публічної влади України.

Також було прийнято Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність»[61] від 05 червня 2014 року, який регулює відносини, що виникають в процесі провадження метрологічної діяльності. Згідно ст. 3 даного Закону до сфери законодавчо регульованої метрології, зокрема, належать такі види діяльності: 1) забезпечення захисту життя та охорони здоров'я громадян; 2) контроль якості та безпечності харчових продуктів і лікарських засобів; 3) контроль стану навколишнього природного середовища.

Одними із останніх міжнародних договорів, ратифікованих Україною на новітньому етапі еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, у сфері забезпечення належної реалізації відповідного права є Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті[62] від 21 травня 2003 р., який ратифіковано відповідно до Закону України «Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті»[63] від 1 липня 2015 р., а також Угода про правовий статус Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи[64] від 9 листопада 2012 р., ратифікована

відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про правовий статус Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи»[65] від 15 липня 2015 р.

У вищезгаданому контексті важливим є також прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року, яким встановлено правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Згідно ст. 1 даного Закону вплив на довкілля – це будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів.

Даний Закон прийнято в контексті євроінтеграційної політики України, у ньому значно посилено роль інститутів громадянського суспільства у процесі оцінки впливу на довкілля порівняно з попереднім законодавством про екологічну експертизу. Так, у процесі оцінки впливу на довкілля громадськість, насамперед, має право на своєчасне, адекватне та ефективне інформування. Тобто, вся інформація про планову діяльність підприємств є відкритою. Доступ до неї, зняття копій (фотокопій), а також вимога деталізації щодо кількісних та якісних показників відходів, викидів не можуть бути обмеженими. Також громадяни можуть подавати будь-які свої зауваження та пропозиції без необхідності їхнього обґрунтування. Це можна зробити як письмово чи в електронному вигляді, так і під час громадських слухань.

Одним із ключових елементів нового закону є роль думки громадськості.

Під час слухань проводять обговорення, де громадяни висловлюють свою підтримку чи незадоволення щодо діяльності майбутніх підприємств. Якщо народ не згоден – він має право на оскарження в судовому порядку рішень, дій чи бездіяльності в процесі оцінки впливу на довкілля. Це може зробити будь-яка фізична чи юридична особа. Неналежне врахування результатів участі громадськості чи порушення процедури оцінки впливу на довкілля є підставами для скасування висновку з оцінки впливу на довкілля та рішення про здійснення планової діяльності в судовому порядку.

Громадськість у новому законі – важливий елемент процесу оцінки впливу на довкілля. Раніше оскаржити діяльність підприємств, що забруднюють довкілля було вкрай важко. Тепер це законне право кожного громадянина[66].

Важливе значення має також запровадження на основі вищезгаданого Закону Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля[67], Порядок ведення якого затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля»[68] від 13 грудня 2017 р. № 1026. Єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля – це автоматизована інформаційна система збору, оброблення, розгляду, накопичення, систематизації, зберігання та надання доступу до інформації і документів з оцінки впливу на довкілля відповідно до статті 4 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». А Веб-сайт Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля – це відокремлена частина Реєстру в Інтернеті з відкритим доступом, яка призначена для інтегрування в офіційні веб-сайти уповноваженого центрального органу або уповноваженого територіального органу з метою офіційного оприлюднення документації з оцінки впливу на довкілля та забезпечення інформування суб'єктів оцінки впливу на довкілля та інших заінтересованих сторін про хід та результати здійснення оцінки впливу на довкілля планованої діяльності.

Важливе значення має також запровадження на основі вищезгаданого Закону процедури громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля,

Порядок ведення яких затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля»[69] від 13 грудня 2017 р. № 989. Цей Порядок визначає механізм проведення громадських слухань у процесі громадського обговорення планованої діяльності, яка підлягає оцінці впливу на довкілля.

Сучасною тенденцією взаємовідносин громадян і держави в Україні є те, що в Україні нині налагоджується електронна форма взаємовідносин (спілкування) громадян з органами публічної адміністрації, в тому числі й щодо роботи зі зверненнями громадян[70, с. 367]. Поширення електронного врядування є важливою специфічною рисою в Україні. У даному контексті доцільно також створити єдині електронні інтерактивні онлайн мапи в мережі Інтернет на офіційних веб-ресурсах уповноважених центральних органів виконавчої влади щодо мапи лісів України, сміттєзвалищ України, земель сільськогосподарського призначення, з метою забезпечення ефективного громадського моніторингу щодо них та недопущення заподіяння шкоди довкіллю, а також відшкодування заподіяної довкіллю шкоди. Адже чимало фактів незаконних вирубок лісів в Україні встановлюється завдяки онлайн інтерактивним картам, зокрема і сервісу Гугл (англ. – Google). Новітні технології потрібно використовувати з метою захисту довкілля, а також формування нових гарантій безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На цьому етапі покращено взаємодію інституцій громадянського суспільства та органів публічної влади у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Сутність громадянського суспільства, на думку А.Ю.Олійника, можна охарактеризувати як організаційну єдність індивідів в їх свободі поведінки щодо політичного, економічного, соціального, культурного, особистого життя кожного в межах правової держави та демократичної країни[71, с. 350].

З-поміж позитивів новітнього етапу, доцільно виокремити покращення стану довкілля в останні роки в Україні, хоча частково воно і обумовлено спадом промислового виробництва в Україні, зупиненням багатьох підприємств

Донбасу внаслідок конфлікту, економічною кризою, а не тільки змінами законодавства та покращенням ефективності державного управління. Динаміка України в Індексі екологічної ефективності за останні чотири роки є різноспрямованою. Так, в Індексі екологічної ефективності 2016 Україна зайняла 44 місце з показником 79,69 балів, а приріст показника України за останні два роки склав + 30,68 балів[72], оскільки у 2014 році Україна в Індексі екологічної ефективності зайняла тільки 95 місце з показником 49,01 бали[73]. Проте, вже в Індексі екологічної ефективності 2018 Україна зайняла тільки 109 місце з показником 52,87 балів (- 26,82 балів)[74]. Тобто, з 2016 по 2018 року, на жаль, погіршилися показники екологічної ефективності України. Важливими проблемами залишаються також і відсутність сучасного доступу бізнесу до дешевих кредитів в Україні для технічної модернізації діючих підприємств, а також забруднення довкілля внаслідок бойових дій на Донбасі і техногенних катастроф, в тому числі внаслідок диверсій, зокрема підриви на військових складах боєприпасів, що спричиняє масові вибухи, а іноді і евакуацію цивільного населення, поблизу таких складів. Також важливим викликом сьогодення є і кліматичні зміни, які відбуваються і в Україні.

Експерти наголошують, що наслідки глобальної зміни клімату стають все більш відчутними в Україні. За останні 20 років середньорічна температура зросла на 0,8⁰С, а середня температура січня та лютого - на 1-2⁰С, що призвело до змін у ритмі сезонних явищ – весняних паводків, початку цвітіння та випадіння снігу. Через зміну клімату погодні умови у нашому регіоні стають більш жорсткими. Посухи й повені не тільки почастишали, їх руйнівний вплив збільшується, як і наслідки для економіки (повені на Дунаї у 2005 р., на Дністрі й у Закарпатті у серпні 2008, посуха по всій Україні у 2007, рекордні снігопади на заході та центральній частині країни у березні 2013 та у грудні 2009 на півдні та в АР Крим)[75].

Сподіваємося, що міжнародна спільнота, органи публічної влади України, інститути громадянського суспільства та окремі громадяни здійснюватимуть більше ефективних заходів у сфері боротьби із змінами клімату.

Отже, новітній етап еволюції реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, пов'язаний з процесом євроінтеграції України має багато складнощів і викликів, але свідчить про поступове вдосконалення системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному підрозділі проаналізовано еволюцію реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

1.3. Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

У процесі становлення України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, екологічних проблем в Україні, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Дослідження поняття системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому, у даному розділі буде сформульовано авторське визначення поняття «система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»; визначено елементи системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні; проаналізовано систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова, О.Лукашової, В.Погорілка, О.Сурілової, О.Фрицького.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є надзвичайно актуальними сьогодні в умовах глобальної екологічної кризи. Як слушно зауважує О.Сурілова, Екологічна криза є результатом суперечності між економічними й екологічними інтересами, між інтересами розширення

виробництва і здатністю біосфери до самовідновлення. У сьогоднішньому людство живе в умовах екологічної кризи, яка виявляється не тільки в деградації природного середовища, але й у неспроможності суспільства зупинити ці процеси наявними засобами. Умовою виживання людства стає переосмислення місця людини в природі, розробка стратегії виживання у зміненому світі, розробка сучасних концепцій взаємодії людства і природи[76, с. 11]. А тому у цьому контексті важливе значення має система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України, закріплено каталог прав людини та гарантії їх реалізації. Водночас важливе значення має створення належних умов для реалізації природних прав людини, як базису цілісної системи прав людини, без яких неможливо забезпечити належне існування людини в правовій і демократичній державі. Вимога реалізації прав людини впливає із самої природи взаємовідносин людини і держави і є невід'ємною умовою для політичного, правового і соціального прогресу[77, с. 6]. Реалізація прав людини має важливе практичне значення нині в Україні.

Серед природних прав людини важливим є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Чимало екологічних катастроф було на теренах сучасної України, найбільша з них – це Чорнобильська катастрофа – найбільша техногенна катастрофа в історії людства. Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. А тому важливість забезпечення належного функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є нагальною потребою сьогодні.

На нашу думку, система реалізації прав людини – це внутрішньо узгоджена цілісна сукупність нормативних та інституційних елементів, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей,

встановлених нормами права фізичними особами та їх спільнотами, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою задоволення їх власних потреб та інтересів. Отже, поняття «система реалізації прав людини в Україні» можна визначити як внутрішньо узгоджену цілісну сукупність нормативних та інституційних елементів, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, встановлених нормами права громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

У контексті дослідження поняття «система реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» доцільно зупинитися на специфіці системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як невід'ємної складової цілісної системи реалізації прав людини в Україні.

На нашу думку, система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як невід'ємна складова цілісної системи реалізації прав людини в Україні, – це внутрішньо узгоджена цілісна сукупність нормативних та інституційних елементів, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Отже, поняття «система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» можна визначити як внутрішньо узгоджену цілісну сукупність нормативних та інституційних елементів, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами

або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

На основі вищезгаданого визначення поняття «система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», можна виокремити наступні складові елементи системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні:

1. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні[78, с. 56].

Нижче проаналізуємо основні положення вищезгаданих складових елементів системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у свою чергу містить наступні елементи:

1. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

2. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом включає в себе наступні елементи:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.

2. Кодекси України, зокрема: Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року Водний кодекс України від 06 червня 1995 року, Земельний кодекс України[79] від 25 жовтня 2001 року, Цивільний кодекс України[80] від 16 січня 2003 року, Повітряний кодекс України[81] від 19 травня 2011 року.

3. Закони України у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Закон України «Про правовий режим території, що зазнала

радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27 лютого 1991 року, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Закон України «Про охорону атмосферного повітря» від 16 жовтня 1992 року, Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»[82] від 23 грудня 1997 р., Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року, Закон України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону»[83] від 10 лютого 2000 року.

4. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Постанова Верховної Ради України «Про Засади державної політики України в галузі прав людини»[84] від 17 червня 1999 року, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України»[85] від 3 липня 1995 року № 484.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом включає в себе наступні елементи:

1. Міжнародні договори ООН, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату[86] від 9 травня 1992 р., Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція)[87] від 25 червня 1998 р.

2. Міжнародні договори Ради Європи, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод[88] Ради Європи від 4

листопада 1950 року, Європейська ландшафтна конвенція[89] від 20 жовтня 2000 року.

3. Міжнародні договори ОБСЄ, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Прикінцевий акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі[90] від 1 серпня 1975 року, Паризька Хартія для нової Європи[91] від 21 листопада 1990 року, Декларація Будапештської зустрічі на найвищому рівні[92] від 6 грудня 1994 року.

4. Багатосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Конвенція про режим судноплавства на Дунаї[93] від 18 серпня 1948 року, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення[94] від 13 листопада 1992 р.

5. Двосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України і Міністерством охорони навколишнього середовища Республіки Грузія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища[95] від 10 червня 1993 року, Декларація про співробітництво між Урядом України та Урядом Канади в реалізації програми організації системи управління навколишнім середовищем у басейні річки Дніпро[96] від 31 березня 1994 року, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища[97] від 16 грудня 1994 р.

6. Рішення Європейського суду з прав людини. Зокрема, у Справі «Гримковська проти України»[98].

Потрібно зазначити, що також існують і міжнародні договори СНД, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема, Угода про взаємодію в галузі екології та охорони навколишнього природного середовища[99] від 08 лютого 1992 року. Однак у зв'язку із погіршенням російсько-українських відносин з 2014 року внаслідок анексії Криму та конфлікту на Донбасі, Україна вже не бере активної участі у

міжнародному співробітництві в рамках СНД і їх реалізація не є пріоритетом в Україні, особливо в умовах євроінтеграції. Ймовірним також є вихід України із складу СНД найближчим часом, а тому нині СНД не відіграє важливу роль у нормативній та інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного та міжнародного права, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у свою чергу містить наступні елементи:

1. Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, які здійснюють діяльність, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає наступних уповноважених суб'єктів:

1. Вищі органи влади України: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.
2. Суди України.
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.
4. Центральні органи виконавчої влади.
5. Місцеві органи виконавчої влади.
6. Органи місцевого самоврядування.
7. Прокуратура України.
8. Адвокатура України.
9. ЗМІ.
10. Неурядові організації: громадські об'єднання, політичні партії, благодійні фонди, релігійні об'єднання, зокрема: ГО «Київський еколого-культурний центр», ГО «Бюро екологічних розслідувань», ГО «ЕкоПраво-Харків», Всеукраїнський благодійний фонд «Екологічна Україна», Партія зелених України, Українська партія «Зелена планета», Політична партія «Зелені».
11. Суб'єкти господарювання, зокрема і приватний бізнес.
12. Громадяни України, іноземні громадяни та піддані, особи без громадянства.

Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає наступних уповноважених суб'єктів:

1. ООН та її відповідні структурні підрозділи і посадові особи..
2. Рада Європи та її відповідні структурні підрозділи і посадові особи..
3. ОБСЄ та її відповідні структурні підрозділи і посадові особи..
4. Європейський Суд з прав людини та інші міжнародні суди.
5. Змішані міжурядові комісії за участю України, створені на сонові двосторонніх угод України. Зокрема, Українсько-Угорська міжурядова комісія з питань охорони навколишнього середовища.

6. Багатосторонні комісії та інші колегіальні конвенційні органи, зокрема, Дунайська комісія, створена на основі Конвенції про режим судноплавства на Дунаї.

7. Міжнародні неурядові організації, зокрема: Всесвітній фонд дикої природи, Грінпіс, Міжнародна спілка охорони природи.

8. Іноземні держави, на основі відповідних міжнародних договорів України.

Отже, інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Отже, сучасні тенденції розбудови України як демократичної та правової держави зумовили необхідність якісних змін в механізмі забезпечення реалізації прав людини, в тому числі і щодо системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. На нашу думку, забезпечення ефективного функціонування системи права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливим елементом для ефективного функціонування системи природних прав людини в Україні, з-поміж яких важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе практичне значення, а його належна реалізація є невід'ємною передумовою розвитку України як демократичної і правової держави, розвитку громадянського суспільства. Недосконалість системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні призводить до негативних наслідків. Тому Україна, яка має забезпечити вдосконалення та належне ефективне функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і

здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Висновки до Розділу 1

У контексті дослідження проблематики конституційно-правових засад реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, ми охарактеризували поняття «реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», визначили його ознаки; проаналізували еволюцію реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні; охарактеризували систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, і можемо зробити наступні висновки:

1. Сучасні тенденції розбудови України, як демократичної та правової держави, зумовили необхідність якісних змін в механізмі забезпечення реалізації прав людини, в тому числі і щодо реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Виважена державна та міжнародна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження життєвого середовища в окремих регіонах, країнах та загалом на нашій планеті Земля – в контексті наявних спільних екологічних проблем людства.

3. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні може бути реалізовано громадянами України, як в індивідуальній, так і в колективній формі.

4. Сформульовано авторське визначення поняття визначено поняття «реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» як практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і

здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

5. Форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

6. Сучасний розвиток системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, пов'язаний з численними екологічними проблемами в сучасній Україні та потребою вирішення спільних екологічних проблем людства, зокрема, ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

7. Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

8. Ефективне функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливою запорукою для забезпечення нормальної життєдіяльності людини, розвитку держави, суспільства, територіальних громад, сприяння розвитку економіки, зокрема, туристично-рекреаційної галузі, подолання негативних наслідків екологічних катастроф та аварій, зокрема наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

9. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного та міжнародного права, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

10. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Отже, у даному розділі ми здійснили дослідження проблематики конституційно-правових засад реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

РОЗДІЛ 2.

НОРМАТИВНА СИСТЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: поняття та елементи

У контексті становлення України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, екологічних проблем в Україні, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні».

Дослідження поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є важливим для розвитку науки конституційного права.

У даному підрозділі ми охарактеризуємо поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначимо його ознаки.

Проблематика поняття «нормативної система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова, Н.Кобецької, В.Погорілка, Ю.Шемшученка.

Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною передумовою для реалізації інших природних прав людини, зокрема: права на життя та права на здоров'я, права на вільний вибір місця проживання та інших природних прав людини. Техногенні та екологічні катастрофи, в тому числі із радіаційним забрудненням довкілля, сьогодні, внаслідок розвитку науково-технічної революції, трапляються набагато частіше, ніж раніше, а тому виважена державна та міжнародна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження їх життєвого середовища.

Забезпечення належної реалізації природних прав людини в Україні є надзвичайно актуальними. Відносини людини з природою стрімко і невпинно погіршуються. Знесилене довкілля вже не в змозі протистояти технічному прогресу та хижацькому прагненню до надприбутків[100, с. 3]. А без дотримання прав людини сьогодні в світі не може існувати жодної держави, а права людини не можуть існувати без громадянського суспільства як взірця осмислення потреб – особистих, політичних, соціальних, культурних, економічних, екологічних, інформаційних, колективних та духовних[101, с. 4]. Базовим у системі екологічних прав є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Це право означає, насамперед, можливість проживати в такому навколишньому природному середовищі, що не спричиняє шкоди здоров'ю, можливість користуватись природними благами (дихати чистим повітрям, пити чисту воду тощо)[102]. А тому актуальним є створення належних умов, в тому числі і нормативних, для належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як на національному, так і на міжнародному рівні.

У цьому контексті важливе значення має система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Поняття «система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» можна визначити як внутрішньо узгоджену цілісну сукупність нормативних та інституційних елементів, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у своїй структурі містить дві складові системи – нормативну та інституційну.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у свою чергу містить наступні елементи:

1. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.
2. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного та міжнародного права, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Нижче ми охарактеризуємо елементи нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом включає в себе наступні елементи:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. А згідно ч.1 ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди

2. Кодекс України, зокрема: Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року, Кодекс про надра України від 27 липня 1994 року, Водний кодекс України від 06 червня 1995 року, Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року, Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року, Кодекс цивільного захисту України[103] від 02 жовтня 2012 року.

3. Закони України у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року, Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року, Закон України «Про рослинний світ»[104] від 09 квітня 1999 року, Закон України «Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами»[105] від 14 вересня 2000 року, Закон України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року, Закон України «Про Червону книгу України»[106] від 07 лютого 2002 року.

4. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Указ Президента України «Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України»[107] від

13 квітня 2011 року № 452/2011, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання перевезення радіоактивних матеріалів»[108] від 03 жовтня 2007 року № 1196, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню»[109] від 29 листопада 2001 р. № 1598, Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»[110] від 13.04.2002 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку»[111] від 28 серпня 2013 р. № 808, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту»[112] від 9 січня 2014 р. № 11.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного права України, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом включає в себе наступні елементи:

1. Міжнародні договори ООН, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р.

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року.

2. Міжнародні договори Ради Європи, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи від 4 листопада 1950 року.

3. Міжнародні договори ОБСЄ, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Прикінцевий акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року, Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру[113] від 01 грудня 2003 року.

4. Багатосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 13 листопада 1992 р.

5. Двосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища[114] від 24 січня 1994 року, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 16 грудня 1994 р.

6. Рішення Європейського суду з прав людини. Зокрема, у Справі «Гримковська проти України».

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах міжнародного права України, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими

уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Тобто в Україні загалом створено нормативно-правову базу, що стосується екологічних прав. Натомість проблемні питання все ще існують у справі імплементації міжнародних правових стандартів у національне законодавство. Найскладніші з існуючих проблем вбачаються у практиці правозастосування[115]. Саме тому важливе значення має практична реалізація нормативно-правових актів у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема під час здійснення правосуддя. Підтримка фізичних осіб та екологічних неурядових організацій в судах, питання доступу до правосуддя і застосування доступних засобів правового захисту у справах, що стосуються довкілля, обговорювались на регіональному семінарі «Доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, для країн Південного Кавказу та Східної Європи». У семінарі взяла участь суддя Верховного Суду України Наталія Лященко. Робота семінару була присвячена загальному огляду Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень і доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (далі – Орхуська Конвенція), підписаної Україною 25 червня 1998 року, механізму та практиці дотримання її положень.

Також в режимі пленарних засідань делегати обговорили питання ролі судових органів у забезпеченні виконання положень Конвенції; доступ до правосуддя у справах, пов'язаних з доступом до інформації та участю громадськості у процесі прийняття рішень; засоби правового захисту, тривалість провадження та судові видатки з огляду на вимоги пунктів 4 і 5 статті 9 Конвенції та проблеми їх імплементації до національного законодавства; налагодження можливого співробітництва між суддями, які розглядають відповідну категорію спорів.

Захід було організовано Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у співпраці з Європейською економічною комісією Організації

Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН). Метою семінару став обмін досвідом, визначення проблемних питань та виявлення можливих шляхів поліпшення реалізації доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. У заході взяли участь близько 40 делегатів – представників Азербайджану, Вірменії, Грузії, Молдови і України. Доповідачами виступили голова Робочої групи Орхуської конвенції з питань доступу до правосуддя, професор Ян Дарпо та Президент Форуму суддів країн Європейського Союзу з навколишнього середовища, суддя Конституційного суду Бельгії, професор Люк Лаврисен.

На думку судді Верховного Суду України Наталії Лященко, подібний обмін досвідом і знаннями щодо імплементації Орхуської Конвенції, зокрема статті 9, пов'язаної з доступом до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ознайомлення з міжнародним досвідом у сфері охорони навколишнього середовища сприятиме підвищенню рівня знань та навичок стосовно процесуальних вимог до реалізації Конвенції на національному рівні[116].

Результати парламентського контролю Уповноваженого з прав людини засвідчують, що поряд із прямою загрозою життю людей від застосування зброї на сході України з кожним днем продовження збройного конфлікту зростає ймовірність ураження мирного населення від техногенних катастроф, пов'язаних із руйнуванням та зупинкою хімічних, металургійних і вугледобувних підприємств, а також від можливих терористичних актів на об'єктах підвищеної техногенної та атомної небезпеки.

При існуючих загрозах екологічній безпеці населенню, яке проживає на територіях потенційного ураження, органами влади та місцевого самоврядування не забезпечувалася на достатньому рівні широкомасштабна роз'яснювальна робота з місцевими громадами через засоби масової інформації щодо цивільного захисту.

На сьогодні складно об'єктивно оцінити масштаби шкоди, завданої навколишньому природному середовищу військовими діями на Донбасі, оскільки зазначене потребує здійснення забору проб ґрунту, води, повітря в зоні проведення військових дій, що несе загрозу життю й здоров'ю спеціалістів,

які мають здійснювати відповідний забір проб та підраховувати масштаби завданої шкоди.

Питання ризиків для довкілля і здоров'я людей внаслідок військових дій на сході України були обговорені на круглому столі, який відбувся за участі представників Офісу Уповноваженого з прав людини на початку поточного року в Орхуському інформаційно-просвітницькому центрі м. Києва. На цьому круглому столі його учасниками були визначені такі екологічні проблеми, що виникли внаслідок військових дій на сході України:

- затоплення шахт та вихід шахтних вод на поверхню;
- руйнування очисних споруд;
- хімічне та радіаційне забруднення водних ресурсів;
- забруднення атмосферного повітря та ґрунтів;
- розриви снарядів та розсіювання хімічних речовин;
- руйнування місць зберігання небезпечних хімічних речовин, відходів і їх займання;
- знищення ландшафтів, рослинності, родючого шару ґрунту;
- знищення значних площ лісонасаджень.

Варто зазначити, що за результатами досліджень ґрунту на місцях згарищ та обстрілів, а також води р. Сіверський Донець, проведених членами Міжнародної благодійної організації "Екологія – Право – Людина", встановлено значний вміст важких металів на місці розривів снарядів та перевищення у пробі води показників по мінералізації більш як у два рази.

Дослідження на території Донецької області показали, що внаслідок військових дій мають місце значні забруднення ґрунтів стронцієм, титаном, ванадієм та кадмієм. Високі концентрації більшості металів, за твердженням експертів, є токсичними, заподіюють шкоду, інколи незворотну, що призводить до функціональних порушень спочатку у довкіллі, а потім в організмі людини. Кадмій і його сполуки є надзвичайно токсичними, навіть у незначних концентраціях, мають властивість накопичуватись в організмах й екосистемах.

За інформацією Департаменту розвитку базових галузей промисловості Донецької обласної державної адміністрації, через військові дії та неможливість забезпечення безпеки працівників здійснюється затоплення шахт. У повідомленні також наголошувалося, що вода з підземних вироблень не відкачується на десяти вугільних підприємствах регіону.

Виведення з експлуатації великої кількості шахт шляхом "мокрої" консервації, за твердженням відповідних фахівців, призводить до порушення природно-техногенної системи, сформованої за період багаторічного освоєння території, підняття рівнів підземних вод й підтоплення територій, зокрема населених пунктів, надходження високо мінералізованих шахтних вод до раніше дренованих водоносних горизонтів (забруднення джерел водопостачання) й річкової мережі, деформації земної поверхні та інтенсифікація газовиділення, зокрема проникнення метану у будівлі.

Отже, для забезпечення екологічної безпеки та збереження життя мешканців сходу України, органи державної влади спільно з екологічною громадськістю мають вжити негайних заходів щодо виявлення потенційних та наявних екологічних проблем, що виникли або можуть виникнути через військові дії, оприлюднення рівня небезпеки цих проблем та розроблення детального плану їх ліквідації[117, с. 416-417].

Отже, на основі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави.

Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною вимогою для реалізації інших природних прав людини, зокрема: права на життя та права на здоров'я, права на вільний вибір місця проживання та інших природних прав людини. Техногенні та екологічні катастрофи сьогодні, внаслідок розвитку науково-технічної революції, трапляються набагато частіше, ніж раніше, а тому виважена державна та міжнародна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на

безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження життєвого середовища в окремих регіонах, країнах та на Землі загалом – в контексті наявних спільних екологічних проблем людства.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе практичне значення, а його належна реалізація та забезпечення є невід'ємною вимогою для подальшої розбудови сучасної України, як демократичної і правової держави.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в умовах демократичної і правової держави.

Забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є вимогою сьогодення і запорукою розвитку України, як демократичної і правової держави.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначено його ознаки.

2.2. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом

У процесі дослідження проблематики реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні важливе значення має характеристика також і проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

У контексті становлення України як правової держави, утвердження концепції прав людини, еволюції громадянського суспільства, наявних екологічних проблем в Україні, важливе значення має дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

Дослідження нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього, дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом є важливим для розвитку науки конституційного права. Саме тому у даному підрозділі ми охарактеризуємо нормативну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом, зокрема: сформулюємо авторське визначення поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом»; визначимо основні елементи нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

Проблематика нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і

здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Белова, Н.Кобецької, В.Погорілка, Ю.Шемшученка.

Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною вимогою для реалізації інших природних прав людини, зокрема: права на життя, права на здоров'я, права на свободу пересування та інших природних прав людини. У контексті сучасного розвитку технологій та людських помилок у складних промислових та технологічних процесах нині техногенні та екологічні катастрофи трапляються набагато частіше, ніж раніше, найбільші з них в історії людства – це Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року та аварія на АЕС у префектурі Фукусіма 12 березня 2011 року. Саме тому ефективна внутрішньодержавна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження життєвого середовища в окремих регіонах та державі загалом.

Основним з-поміж екологічних прав людини є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Внаслідок вищезазначеного нині актуальним є створення належних умов, в тому числі і нормативних, для належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. У цьому контексті важливе значення має нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом включає в себе наступні елементи:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Згідно ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Відповідно до ч.1 ст. 50 Конституції України

кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. А згідно ч.2 ст. 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Відповідно до ст. 66 Конституції України кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки.

2. Кодекси України, зокрема: Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року, Кодекс про надра України від 27 липня 1994 року, Водний кодекс України від 06 червня 1995 року, Земельний кодекс України від 25 жовтня 2011 року, Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року, Кодекс цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року.

Відповідно до ст. 1 Лісового кодексу України від 21 січня 1994 року ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезростаюванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави.

Відповідно до ст. 2 Кодексу України про надра від 27 липня 1994 року його завданням є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян.

Згідно ст. 2 Водного кодексу України від 06 червня 1995 року завданням водного законодавства є регулювання правових відносин з метою забезпечення

збереження, науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Відповідно до ст. 47 Земельного кодексу України від 25 жовтня 2011 року до земель оздоровчого призначення належать землі, що мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей. А згідно ст. 51 Земельного кодексу України до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації.

А відповідно до ст. 62 Земельного кодексу України у прибережних захисних смугах уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах забороняється:

- а) влаштування полігонів побутових та промислових відходів і накопичувачів стічних вод;
- б) влаштування вигребів для накопичення господарсько-побутових стічних вод об'ємом понад 1 кубічний метр на добу;
- в) влаштування полів фільтрації та створення інших споруд для приймання і знезаражування рідких відходів;
- г) застосування сильнодіючих пестицидів.

Відповідно до ст. 1166 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року

Майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини. Шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок непереборної сили, відшкодовується у випадках, встановлених законом. Шкода, завдана правомірними діями, відшкодовується у випадках, встановлених Цивільним кодексом України та іншим законом.

А згідно ст. 1167 Цивільного кодексу України моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, прямо встановлених законом, зокрема, моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

- 1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;
- 2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт;
- 3) в інших випадках, встановлених законом.

А згідно ч.2 ст.1187 Цивільного кодексу України шкода, завдана джерелом підвищеної небезпеки, відшкодовується особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, механізмом, іншим об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку. А відповідно до ч.5 Цивільного кодексу України особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що

шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Відповідно до ст. 10 Повітряного кодексу України від 19 травня 2011 року безпека авіації складається з безпеки польотів, авіаційної безпеки, екологічної безпеки, економічної та інформаційної безпеки. З метою забезпечення безпеки цивільної авіації уповноважений орган з питань цивільної авіації здійснює комплекс заходів, спрямованих на запобігання виникненню авіаційних подій, шляхом:

- 1) встановлення критеріїв безпеки авіації;
- 2) встановлення необхідного рівня безпеки авіації;
- 3) здійснення аналізу та визначення існуючого рівня безпеки авіації;
- 4) проведення планових та позапланових перевірок, інспектування суб'єктів та об'єктів авіаційної діяльності;
- 5) встановлення строків і здійснення контролю за проведенням коригуючих дій суб'єктами авіаційної діяльності;
- 6) заборони, скасування, тимчасового припинення або зміни виконання будь-яких видів польотів і авіаційної діяльності у разі виявлення загрози безпеці авіації або їх невідповідності встановленим стандартам і авіаційним правилам України;
- 7) анулювання, тимчасового припинення дії сертифікатів, свідоцтв, ліцензій, дозволів, обмеження прав, наданих цими документами, скасування погодження кандидатур згідно з частиною десятою цієї статті;
- 8) накладення штрафів та вжиття інших заходів щодо забезпечення безпеки авіації.

З метою забезпечення дотримання стандартів та відповідності рекомендованій практиці Міжнародної організації цивільної авіації, забезпечення безпеки авіації та суспільства, захисту навколишнього природного середовища уповноважений орган з питань цивільної авіації може встановлювати обмеження на експлуатацію повітряних суден.

У даному контексті доречно зазначити, що відповідно до ст. 5 Кодексу цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року надзвичайні ситуації

класифікуються за характером походження, ступенем поширення, розміром людських втрат та матеріальних збитків.

Залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій на території України, визначаються такі види надзвичайних ситуацій: 1) техногенного характеру; 2) природного характеру; 3) соціальні; 4) воєнні.

Залежно від обсягів заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації, визначаються такі рівні надзвичайних ситуацій: 1) державний; 2) регіональний; 3) місцевий; 4) об'єктовий.

Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями встановлюється Кабінетом Міністрів України.

3. Закони України у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16 червня 1992 року, Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року.

У даному контексті важливе значення має Закон України «Про гідрометеорологічну діяльність»[118] від 18 лютого 1999 року. Згідно ст.1 цього Закону гідрометеорологічна діяльність – діяльність національної гідрометеорологічної служби, інших юридичних осіб незалежно від форм власності та фізичних осіб, спрямована на здійснення спостережень за гідрометеорологічними умовами, геофізичними процесами в атмосфері, аналізу й узагальнення отриманих даних, активних впливів на гідрометеорологічні процеси, забезпечення гідрометеорологічною інформацією, прогнозами і попередженнями про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища органів державної влади, органів місцевого самоврядування, населення, а також гідрометеорологічне обслуговування заінтересованих юридичних та фізичних осіб.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про гідрометеорологічну діяльність»

Основними принципами державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності є:

- державне регулювання та контроль у сфері гідрометеорологічної діяльності;
- поєднання державних і громадських інтересів в отриманні та використанні інформації про фактичний стан і очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища;
- системність, комплексність, безперервність і репрезентативність гідрометеорологічних спостережень і прогнозування;
- додержання вимог стандартів, нормативів та правил метрології, застосування засобів вимірювання, приладів, устаткування, що є безпечними для здоров'я та життя працівників гідрометеорологічної служби, населення і навколишнього природного середовища;
- попереджувальний і невідкладний характер гідрометеорологічного забезпечення і обслуговування щодо небезпечних та стихійних гідрометеорологічних явищ;
- пріоритетність вимог екологічної безпеки;
- безплатність гідрометеорологічного забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування і населення інформацією загального користування та платність гідрометеорологічного обслуговування, надання гідрометеорологічних послуг юридичним і фізичним особам;
- провадження гідрометеорологічної діяльності на основі принципів міжнародного співробітництва та пріоритету норм міжнародного права.

А відповідно до ст. 4 «Про гідрометеорологічну діяльність» основними напрямками гідрометеорологічної діяльності є:

- провадження спостережень за гідрометеорологічними умовами, геофізичними процесами в атмосфері та базових спостережень за рівнем забруднення навколишнього природного середовища;
- збір, обробка, передача та зберігання даних спостережень; розроблення гідрометеорологічних прогнозів, гідрометеорологічне забезпечення органів

державної влади, органів місцевого самоврядування і населення;

- гідрометеорологічне обслуговування та надання гідрометеорологічних послуг заінтересованим юридичним та фізичним особам;

- здійснення активних впливів на гідрометеорологічні процеси.

Важливе значення має також Закон України «Про питну воду та питне водопостачання»[119] від 10 січня 2002 року, який визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування системи питного водопостачання, спрямовані на гарантоване забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою. Відповідно до ст. 2 цього Закону його дія поширюється на всі суб'єкти господарювання, що виробляють питну воду, забезпечують міста, інші населені пункти, окремо розташовані об'єкти питною водою шляхом централізованого питного водопостачання або за допомогою пунктів розливу води (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв), інших засобів нецентралізованого водопостачання, а також на органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, що здійснюють регулювання, нагляд і контроль за якістю питної води, станом джерел та систем питного водопостачання, а також споживачів питної води.

Державна політика у сфері питної води та питного водопостачання будується на принципах:

- державного управління і регулювання відносин у сфері питної води та питного водопостачання;

- пріоритетності питного водопостачання перед іншими видами спеціального водокористування;

- гарантованого першочергового забезпечення питною водою населення для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб;

- раціонального використання питної води;

- науково обґрунтованого нормування якості питної води, нормативів її споживання та формування тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;

- наближення вимог державних стандартів на питну воду, технологій

виробництва питної води, а також засобів вимірювання і методів оцінки до відповідних стандартів, технологій, засобів і методів, прийнятих у Європейському Союзі;

– запобіжного характеру заходів щодо охорони джерел і систем питного водопостачання;

– дотримання оптимального балансу використання поверхневих і підземних вод для питного водопостачання;

– обов'язковості державної експертизи і оцінки експлуатаційних запасів підземних вод для питного водопостачання;

– обов'язковості державної екологічної і санітарно-епідеміологічної експертизи проектів господарської, інвестиційної та іншої діяльності, яка може негативно вплинути на стан джерел і систем питного водопостачання;

– економічного стимулювання раціонального використання питної води споживачами;

– невідворотності відповідальності у разі порушення законодавства у сфері питної води та питного водопостачання;

– відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення законодавства у сфері питної води та питного водопостачання;

– забезпечення вільного доступу до інформації про якість питної води, стан джерел та систем питного водопостачання, порядку формування нормативів питного водопостачання та тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;

– додержання єдиних правил, норм і стандартів усіма суб'єктами відносин у сфері питної води та питного водопостачання;

– ліцензування господарської діяльності із централізованого водопостачання та водовідведення;

– заборони відключення об'єктів питного водопостачання та водовідведення від системи енерго-, газо-, теплопостачання як об'єктів життєзабезпечення і стратегічного значення.

Відповідно до ст.7 Закону України «Про питну воду та питне

водопостачання» держава гарантує захист прав споживачів у сфері питної води та питного водопостачання шляхом:

- забезпечення кожної людини питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів питного водопостачання залежно від району та умов проживання;

- державної підтримки, регулювання та нагляду у сфері питного водопостачання і водовідведення відповідно до Закону;

- здійснення заходів організаційного, науково-технічного, санітарно-епідеміологічного, природоохоронного, економічного, правового характеру щодо поліпшення якості питної води, розвитку питного водопостачання, охорони джерел і систем питного

- водопостачання, відновлення запасів питної води;

- зобов'язання підприємств питного водопостачання здійснювати заходи щодо забезпечення нормативів питного водопостачання та додержання державних стандартів у сфері питної води та питного водопостачання;

- задоволення потреб населення у питній воді шляхом пріоритетного розвитку систем централізованого питного водопостачання та водовідведення, створення резервних систем питного водопостачання;

- зобов'язання центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій дотримуватися екологічних вимог та санітарного законодавства під час проектування, будівництва, реконструкції, введення в дію та експлуатації систем питного водопостачання;

- здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері питної води та питного водопостачання, проведення державного моніторингу стану води і систем питного водопостачання, екологічної і санітарно-епідеміологічної експертизи господарської та іншої діяльності, пов'язаної з використанням джерел питного водопостачання;

- забезпечення відшкодування в установленому порядку шкоди, заподіяної споживачам питної води підприємствами питного водопостачання внаслідок

порушення законодавства у сфері питної води та питного водопостачання;

– обмеження, тимчасової заборони (зупинення) в установленому порядку функціонування систем питного водопостачання, які не забезпечують нормативної якості питної води, а також діяльності, що негативно впливає на якість питної води, порушує режим функціонування систем питного водопостачання та водовідведення;

– встановлення екологічної броні питного водопостачання.

Гарантії прав громадян на питне водопостачання на час перебування їх на транспортних засобах понад три години забезпечуються власниками транспортних засобів.

Важливе місце у нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом займає Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»[120] від 24 лютого 1994 року, який регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні. Відповідно до ст. 1 цього Закону санітарне та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами.

Важливе значення у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має захист населення від шкідливого впливу шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни при

здійсненні будь-яких видів діяльності з метою відвернення і зменшення шкідливого впливу на здоров'я населення шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів зобов'язані:

– здійснювати відповідні організаційні, господарські, технічні, технологічні, архітектурно-будівельні та інші заходи щодо попередження утворення та зниження шуму до рівнів, установлених санітарними нормами;

– забезпечувати під час роботи закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу, культури, при проведенні концертів, дискотек, масових святкових і розважальних заходів тощо рівні звучання звуковідтворювальної апаратури та музичних інструментів у приміщеннях і на відкритих площадках, а також рівні шуму в прилеглих до них жилих і громадських будівлях, що не перевищують рівнів, установлених санітарними нормами;

– вживати заходів щодо недопущення впродовж доби перевищень рівнів шуму, встановлених санітарними нормами, в таких приміщеннях і на таких територіях (захищені об'єкти):

- 1) жилих будинків і прибудинкових територіях;
- 2) лікувальних, санаторно-курортних закладів, будинків-інтернатів, закладів освіти, культури;
- 3) готелів і гуртожитків;
- 4) розташованих у межах населених пунктів закладів громадського харчування, торгівлі, побутового обслуговування, розважального та грального бізнесу;
- 5) інших будівель і споруд, у яких постійно чи тимчасово перебувають люди;
- 6) парків, скверів, зон відпочинку, розташованих на території мікрорайонів і груп житлових будинків.

Сільські, селищні, міські ради затверджують правила додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, якими з урахуванням особливостей окремих територій (курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, заповідні

тощо) установлюються заборони та обмеження щодо певних видів діяльності, що супроводжуються утворенням шуму, а також установлюється порядок проведення салютів, феєрверків, інших заходів із використанням вибухових речовин і піротехнічних засобів.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування в межах повноважень, встановлених законом, забезпечують контроль за додержанням керівниками та посадовими особами підприємств, установ, організацій усіх форм власності, а також громадянами санітарного та екологічного законодавства, правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях, інших нормативно-правових актів у сфері захисту населення від шкідливого впливу шуму, неіонізуючих випромінювань та інших фізичних факторів.

Згідно ст. 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на туберкульоз, поліомієліт, дифтерію, кашлюк, правець та кір в Україні є обов'язковими. Обов'язковим профілактичним щепленням для запобігання поширенню інших інфекційних захворювань підлягають окремі категорії працівників у зв'язку з особливостями виробництва або виконуваної ними роботи. У разі необґрунтованої відмови від щеплення за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби вони до роботи не допускаються.

Групи населення та категорії працівників, які підлягають профілактичним щепленням, у тому числі обов'язковим, а також порядок і терміни їх проведення визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Контроль за відповідністю імунобіологічних препаратів, що застосовуються в медичній практиці, вимогам державних і міжнародних стандартів та забезпечення ними закладів охорони здоров'я здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів, у порядку, встановленому центральним органом

виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

4. Підзаконні нормативно-правові акти у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема: Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки»[121] від 5 березня 1998 року, Указ Президента України «Про день довкілля»[122] від 06 вересня 1998 року № 855/98, Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»[123] від 25 серпня 2015 р. №501/2015, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля»[124] від 30 березня 1998 року № 391.

У Постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 року наголошено, що значним забруднювачем довкілля є транспортна галузь, зокрема її рухомі засоби (автомобілі, тепловози, морські та річкові судна), що використовують як паливо різні види нафтопродуктів, а також стаціонарні об'єкти матеріально-технічного забезпечення (склади пально-мастильних матеріалів, заправні станції, станції технічного обслуговування, майстерні тощо).

Значної шкоди довкіллю завдають відпрацьовані гази автомобілів, пально-мастильні матеріали, зливні води після миття автомобілів та їх агрегатів, пари різних шкідливих речовин, кислот, матеріалів, які використовуються в технологічних процесах ремонту автомобілів.

Через великі обсяги використання пального автотранспорт забруднює навколишнє природне середовище токсичними компонентами: на рівні 25 відсотків – солями свинцю, на рівні 50 відсотків – оксидом вуглецю. У 24 великих містах України, зокрема в Києві, Харкові, Одесі, шкідливі викиди в атмосферне повітря внаслідок роботи автотранспорту перевищують 50 відсотків загальної їх кількості.

Залізничний транспорт України використовує приблизно 170 млн. куб. метрів води на рік. Близько 50 відсотків води використовується на господарсько-питні потреби, безповоротні втрати води становлять понад 40 відсотків. Щороку в каналізаційні мережі, природні водойми залізниця скидає понад 20 тис. тонн забруднюючих речовин, з яких майже 50 відсотків – без очищення. Основні забруднюючі речовини – це відпрацьовані гази тепловозів, нафтопродукти, фенол, аерозолі, сміття.

Більш як половина всього обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря річковим транспортом припадає на відпрацьовані вихлопні гази двигунів судноплавних засобів та автотранспорту – близько 500 тонн на рік на кожний великий річковий порт або транспортний вузол. Морський транспорт забруднює море відходами харчування, сміттям, нафтою та нафтопродуктами, що значно погіршує екологічний стан моря, особливо в припортових зонах.

Системний аналіз сучасного екологічного стану басейнів річок України та організації управління охороною і використанням водних ресурсів дав змогу окреслити коло найбільш актуальних проблем, які потребують розв'язання, а саме:

- надмірне антропогенне навантаження на водні об'єкти внаслідок екстенсивного способу ведення водного господарства призвело до кризового зменшення самовідтворюючих можливостей річок та виснаження водноресурсного потенціалу;
- стала тенденція до значного забруднення водних об'єктів внаслідок неупорядкованого відведення стічних вод від населених пунктів, господарських об'єктів і сільськогосподарських угідь;
- широкомасштабне радіаційне забруднення басейнів багатьох річок внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС;
- погіршення якості питної води внаслідок незадовільного екологічного стану джерел питного водопостачання;
- недосконалість економічного механізму водокористування і реалізації

водоохоронних заходів;

– недостатня ефективність існуючої системи управління охороною та використанням водних ресурсів внаслідок недосконалості нормативно-правової бази і організаційної структури управління;

– відсутність автоматизованої постійно діючої системи моніторингу екологічного стану водних басейнів акваторії Чорного та Азовського морів, якості питної води і стічних вод у системах водопостачання і водовідведення населених пунктів і господарських об'єктів.

На основі Указу Президента України «Про день довкілля» від 06 вересня 1998 року № 855/98 в Україні засновано День довкілля, який проводять щороку в третю суботу квітня.

Відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 р. №501/2015 затверджено Національну стратегію у сфері прав людини[125] (далі – Стратегія), що зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері.

Поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної кризи, реформування державного управління тощо забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства.

Стратегія спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації. Стратегія зосереджена на вирішенні основних системних проблем у сфері захисту прав і свобод людини та нових викликах суспільства, але не вичерпує повністю проблематику у зазначеній сфері. Удосконалення системи захисту прав і свобод людини здійснюватиметься з урахуванням як

вітчизняного досвіду, так і напрацьованих та апробованих міжнародною спільнотою засад і принципів. У цьому зв'язку буде взято до уваги та активно використовуватиметься досвід Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, правозахисних організацій України, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, інших міжнародних організацій, а також практика Європейського суду з прав людини.

Метою реалізації Стратегії є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Результатом виконання Стратегії має стати запровадження системного підходу до виконання завдань та забезпечення узгодженості дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері прав і свобод людини, створення в Україні ефективного (доступного, зрозумілого, передбачуваного) механізму реалізації та захисту прав і свобод людини.

Стратегія базується на наступних принципах: відкритість і прозорість реалізації положень Стратегії з метою максимального залучення до її реалізації та моніторингу всіх заінтересованих сторін; гарантування рівності та недискримінації у забезпеченні прав і свобод людини; конкретність, досяжність цілей та вимірюваність очікуваних результатів реалізації Стратегії; добросовісність при тлумаченні та реалізації Стратегії; планування розподілу фінансових та інших ресурсів, виходячи з необхідності досягнення цілей Стратегії; забезпечення своєчасного реагування на нові виклики.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» від 30 березня 1998 року № 391 затверджено Положення про державну систему моніторингу довкілля, згідно якого державна система моніторингу довкілля – це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки. Державна

система моніторингу довкілля є складовою частиною національної інформаційної інфраструктури, сумісної з аналогічними системами інших країн.

Державна система моніторингу довкілля є відкритою інформаційною системою, пріоритетами функціонування якої є захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства; збереження природних екосистем; відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання надзвичайним екологічним ситуаціям.

Створення і функціонування державної системи моніторингу довкілля з метою інтеграції екологічних інформаційних систем, що охоплюють певні території, ґрунтується на принципах:

- узгодженості нормативно-правового та організаційно-методичного забезпечення, сумісності технічного, інформаційного і програмного забезпечення її складових частин;
- систематичності спостережень за станом довкілля та техногенними об'єктами, що впливають на нього;
- своєчасності отримання, комплексності оброблення та використання екологічної інформації, що надходить і зберігається в системі моніторингу;
- об'єктивності первинної, аналітичної і прогнозної екологічної інформації та оперативності її доведення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, засобів масової інформації, населення України, заінтересованих міжнародних установ та світового співтовариства.

Державна система моніторингу довкілля спрямована на: підвищення рівня вивчення і знань про екологічний стан довкілля; підвищення оперативності та якості інформаційного обслуговування користувачів на всіх рівнях; підвищення якості обґрунтування природоохоронних заходів та ефективності їх здійснення; сприяння розвитку міжнародного співробітництва у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я

довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом є невід’ємною складовою частиною єдиної цілісної нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного права України, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб’єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров’я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

З метою вдосконалення забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом вважаємо доцільно створити офіційний електронний інформаційний он-лайн ресурс щодо поточного стану довкілля у всіх населених пунктах України.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров’я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом.

2.3. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом

У контексті становлення України як правової і демократичної держави, сучасного розвитку правового статусу людини в Україні, утвердження прав людини, розвитку громадянського суспільства, екологічних проблем в Україні, важливе практичне та теоретичне значення має дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Дослідження нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Внаслідок цього дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом є важливим для розвитку науки конституційного права.

У даному підрозділі ми охарактеризуємо нормативну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом, зокрема: сформулюємо авторське визначення поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом»; визначимо основні елементи нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Проблематика нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Белова, Н.Кобецької, В.Погорілка, Ю.Шемшученка.

На думку експертів зі зміни клімату потепління кліматичної системи – беззаперечний факт, що очевидно з спостережень за підвищенням глобальної середньої температури повітря і океанів, широко поширеним таненням снігу і льоду, підвищенням глобального середнього рівня моря. Середній вміст водяної пари в атмосфері підвищується мінімум з 1980-х років над сушею і океаном, а також у верхніх шарах тропосфери. Це підвищення в загальному відповідає тій додатковій кількості водяної пари, яку може утримати більш тепле повітря[126, с. 5].

Отже, актуальним є створення належних умов, в тому числі і нормативних, для належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як на національному, так і на міжнародному рівні. У цьому контексті важливе значення має нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом включає в себе наступні елементи:

1. Міжнародні договори ООН, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р., Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року.

2. Міжнародні договори Ради Європи, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи від 4 листопада 1950 року.

3. Міжнародні договори ОБСЄ, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Прикінцевий акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року,

Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру від 01 грудня 2003 року.

4. Багатосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Конвенція про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року.

5. Двосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 24 січня 1994 року, Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством навколишнього природного середовища Словацької республіки про співробітництво у захисті навколишнього природного середовища[127] від 30 вересня 1994 року.

6. Рішення Європейського суду з прав людини. Зокрема, у Справі «Гримковська проти України» та у Справі Дубецька та інші проти України.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах міжнародного права України, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Нижче розглянемо більш детально окремі складові нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом:

1. Міжнародні договори ООН з питань реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, учасником яких є Україна. Зокрема, Загальна

декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р., Рамкова конвенція ООН про зміну клімату від 09 травня 1992 року, Конвенція Європейської економічної комісії ООН про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (Конвенція Еспо)[128] від 25 лютого 1991 року, Конвенція ЄЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року.

Керівна рада Програми ООН із захисту довкілля у 1987 році затвердила перелік цілей і принципів щодо оцінки впливу на навколишнє середовище[129]. А Генеральна Асамблея ООН згодом схвалила ці цілі і принципи, а також рекомендації Керівної ради щодо їхнього застосування відповідно до своєї Резолюції № 42/184[130] від 11 грудня 1987 р. Вищезгадані цілі і принципи переважно базувалися на досвіді застосування Національного акту про екологічну політику США[131] та Директиви Ради ЄС 85/337/ЕЕС від 27 червня 1985 р. щодо оцінки впливу на навколишнє середовище певних державних і приватних проектів[132].

Відповідно до ст. 2 Загальної декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 року кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядною або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті. А згідно ст. 21 Загальної декларації прав людини кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби

в своїй країні. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Відповідно до ст. 1 Рамкової конвенції ООН про зміну клімату від 09 травня 1992 року, що ратифікована відповідним Законом України[133], вказано, що «Несприятливі наслідки зміни клімату» означають зміни у фізичному середовищі або біоті, які викликаються зміною клімату, і дуже негативно впливають на склад, відновну здатність або продуктивність природних і регулюючих екосистем, або на функціонування соціально-економічних систем, або на здоров'я і добробут людини.

А згідно ст. 2 цієї Конвенції її кінцева мета і усіх пов'язаних з нею правових документів, які може прийняти Конференція Сторін, полягає у тому, щоб досягти у виконанні відповідних положень Конвенції стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускає би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему. Такий рівень має бути досягнутий у строки, необхідні для природної адаптації екосистем до зміни клімату, що дасть можливість не ставити під загрозу виробництво продовольства і сприятиме забезпеченню подальшого економічного розвитку на стійкій основі.

Відповідно до ст. 3 Рамкової конвенції ООН про зміну клімату у своїй діяльності по досягненню мети Конвенції і здійсненню її положень Сторони керуються, зокрема, наступними принципами:

1). Сторонам необхідно захищати кліматичну систему на благо нинішнього і майбутніх поколінь людства на основі справедливості і у відповідності з їх спільною, але диференційованою відповідальністю і можливостями. Відповідно, Сторони, які є розвинутими країнами, повинні відігравати головну роль у боротьбі зі зміною клімату та її негативними наслідками.

2). Необхідно повною мірою врахувати конкретні потреби і особливі

обставини Сторін, які є країнами, що розвиваються особливо тих, що найбільше потерпають від негативних наслідків змін клімату, а також Сторін, яким у відповідності з цією Конвенцією доведеться нести надмірний чи непосильний тягар, зокрема країн, що розвиваються.

3). Сторонам необхідно вживати попереджувальні заходи з метою прогнозування, запобігання або зведення до мінімуму причин зміни клімату і пом'якшення його негативних наслідків. Там, де існує загроза серйозних або необоротних втрат, недостатня наукова визначеність не повинна бути причиною для віддалення терміну прийняття таких заходів, враховуючи, що політика і заходи, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату повинні бути економічно ефективними для забезпечення глобальних благ при найменших можливих витратах. З цією метою такі політика і заходи повинні враховувати різні соціально-економічні умови, бути всеосяжними, охоплювати всі відповідні джерела, поглиначі і нагромаджувачі парникових газів і заходи по адаптації, а також включати всі економічні сектори. Зусилля по реагуванню на зміну клімату можуть докладатися зацікавленими Сторонами на спільній основі.

4). Сторони мають права на стійкий розвиток і повинні йому сприяти. Політика і заходи в галузі захисту кліматичної системи від антропогенних змін мають відповідати конкретним умовам кожної із Сторін і бути інтегрованими з національними програмами розвитку, оскільки економічний розвиток має важливе значення для застосування заходів по реагуванню на зміну клімату.

5). Сторони повинні співпрацювати з метою встановлення сприятливої і відкритої міжнародної економічної системи, яка б вела до стійкого економічного росту і розвитку усіх Сторін, особливо Сторін, які є країнами, що розвиваються, надаючи їм, таким чином, можливість краще реагувати на проблеми зміни клімату. Заходи, вжиті з метою боротьби зі зміною клімату, включаючи односторонні заходи, не повинні служити засобом безпідставної чи необґрунтованої дискримінації або прихованого обмеження міжнародної торгівлі.

Важливе значення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має також Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату[134] від 11 грудня 1997 року, що ратифікований відповідним Законом України[135] від 04 лютого 2004 року. Відповідно до ст. 2 Кіотського протоколу кожна зі Сторін, зазначених у його Додатку I, при виконанні своїх визначених зобов'язань щодо кількісних обмежень і скорочень викидів відповідно до статті 3 Кіотського протоколу, з метою сприяння сталому розвитку:

а) здійснює та/або продовжує розробляти відповідно до своїх національних умов такі політику та заходи, як:

– підвищення ефективності використання енергії у відповідних секторах національної економіки;

– охорона та поліпшення якості поглиначів і накопичувачів парникових газів, що не регулюються Монреальським протоколом[136], з урахуванням своїх зобов'язань за відповідними міжнародними природоохоронними угодами; сприяння поширенню раціональних методів ведення лісового господарства, лісонасадження та лісооновлення на стабільній основі;

– заохочення форм сталого та раціонального ведення сільського господарства у контексті урахування особливостей зміни клімату;

– проведення досліджень, розробка, сприяння широкому використанню та впровадженню нових і відновлюваних видів енергії, технологій поглинання двоокису вуглецю та передових сучасних екологічно безпечних технологій;

– поступове скорочення або усунення ринкових диспропорцій, фіскальних стимулів, звільнення від податків та мита і субсидій, що суперечать цілям Конвенції, в усіх галузях, які є джерелами викидів парникових газів, і застосування ринкових механізмів;

– заохочення належних реформ у відповідних галузях з метою сприяння реалізації політики та заходів обмеження або скорочення викидів парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом;

– заходи з обмеження та/або скорочення викидів парникових газів, які не

регулюються Монреальським протоколом, у транспортній галузі;

– обмеження та/або скорочення викидів метану шляхом рекуперації та його повторного використання у процесі видалення відходів, а також у виробництві, транспортуванні та розподілі енергії;

б) співпрацює з іншими такими Сторонами з метою підвищення індивідуальної та сукупної ефективності їхньої політики та відповідних заходів. З цією метою Сторони здійснюють заходи для обміну своїм досвідом та інформацією щодо таких заходів і політики, включаючи розробку методик підвищення їхньої сумісності, прозорості та ефективності. Конференція Сторін, яка є нарадою Сторін цього Протоколу, на своїй першій сесії або згодом, як тільки це буде практично можливо, розгляне шляхи сприяння такому співробітництву з урахуванням всієї відповідної інформації.

Сторони, зазначені у Додатку I, прагнуть обмеження або скорочення викидів парникових газів, які не регулюються Монреальським протоколом та є результатом використання авіаційного пального та мазуту під час повітряних і морських перевезень, діючи відповідно через Міжнародну організацію цивільної авіації та Міжнародну морську організацію.

Сторони, зазначені у Додатку I, прагнуть здійснювати політику і вживати заходів відповідно до цієї статті таким чином, щоб звести до мінімуму несприятливі наслідки, у тому числі несприятливі наслідки зміни клімату, впливу на міжнародну торгівлю, а також соціальні, екологічні та економічні наслідки для інших Сторін, особливо для Сторін, які є країнами, що розвиваються.

Важливе значення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має Конвенція Європейської економічної комісії ООН про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) від 25 лютого 1991 року, яка була підписана у м. Еспо і ратифікована Україною згідно відповідного Закону України[137] від 19 березня 1999 року. Відповідно до ст. 2 цієї Конвенції Сторони на індивідуальній чи колективній основі вживають всіх належних і ефективних заходів по запобіганню значному

шкідливому транскордонному впливу як результату запланованої діяльності, а також по його зменшенню та контролю за ним. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих, адміністративних або інших заходів для здійснення положень цієї Конвенції, включаючи, стосовно запланованих видів діяльності, перелічених у Додатку I, які можуть чинити значний шкідливий транскордонний вплив, установлення процедури оцінки впливу на навколишнє середовище, яка дає можливість для участі громадськості, та підготовку документації з оцінки впливу на навколишнє середовище, наведеної у Додатку II.

Сторона походження забезпечує, щоб оцінка впливу на навколишнє середовище згідно з цією Конвенцією проводилась до прийняття рішення про санкціонування або здійснення запланованого виду діяльності, внесеного до Додатку I, який може призводити до значного шкідливого транскордонного впливу. Сторона походження відповідно до положень цієї Конвенції забезпечує оповіщення зачеплених Сторін про запланований вид діяльності, наведений у Додатку I, який може призводити до значного шкідливого транскордонного впливу.

Заінтересовані Сторони проводять з ініціативи будь-якої з таких Сторін консультації відносно можливості того, що який-небудь вид або види запланованої діяльності, які не наведені у Додатку I, будуть призводити до значного шкідливого транскордонного впливу, і чи не слід тому до нього або до них відноситись так, якби вони були наведені у Додатку I. Якщо ці Сторони досягнуть позитивної домовленості, то до цього виду чи видів діяльності застосовується зазначений режим. Загальні принципи для визначення критеріїв, які допомагають встановити значний шкідливий вплив, викладаються у Додатку III.

Сторона походження відповідно до положень цієї Конвенції надає громадськості у районах, які, ймовірно, будуть зачеплені, можливість брати участь у відповідних процедурах оцінки впливу запланованої діяльності на навколишнє середовище і забезпечує, щоб ця можливість, яка надається

громадськості зачепленої Сторони, була рівноцінна можливості, яка надається громадськості Сторони походження.

Відповідно до положень цієї Конвенції оцінки впливу на навколишнє середовище, як мінімальна вимога, проводитимуться на рівні проектів запланованої діяльності. При можливості, Сторони також намагатимуться застосовувати принципи оцінки впливу на навколишнє середовище до політики, планів та програм.

Положення цієї Конвенції не порушують право конкретних Сторін застосовувати національні закони, приписи, адміністративні положення або вживану правову практику, які захищають інформацію, надання якої могло б завдати шкоди виробничій або комерційній таємниці або національній безпеці. Положення цієї Конвенції не порушують право конкретних Сторін застосовувати, при необхідності за двосторонньою або багатосторонньою згодою, більш суворі міри, ніж ті, які містяться в цій Конвенції. Положення цієї Конвенції не стосуються будь-яких зобов'язань Сторін відповідно до міжнародного права щодо діяльності, яка призводить або може призводити до транскордонного впливу.

Відповідно до ст. 3 Конвенції Еспо щодо запланованого виду діяльності, наведеного у Додатку I, який може призводити до значного шкідливого транскордонного впливу, Сторона походження з метою забезпечення проведення відповідних і ефективних консультацій відповідно до статті 5 Конвенції оповіщає будь-яку Сторону, котра, на її думку, може бути зачепленою Стороною, як можна скоріше та не пізніше, ніж вона проінформує громадськість власної країни, про заплановану діяльність.

Це оповіщення, зокрема, містить: інформацію про заплановану діяльність, включаючи будь-яку наявну інформацію про її можливий транскордонний вплив; інформацію про характер можливого рішення; зазначення розумного терміну, протягом якого вимагається дати відповідь з врахуванням характеру запланованої діяльності.

Зачеплена Сторона дає відповідь Стороні походження протягом терміну,

наведеного в оповіщенні, підтверджуючи одержання оповіщення, та зазначає, чи має вона намір брати участь у процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище.

Якщо зачеплена Сторона повідомляє, що вона не має наміру брати участь у процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище, або якщо вона не дає відповідь протягом терміну, зазначеного в оповіщенні, то відповідні положення Конвенції не застосовуються. За таких обставин не обмежується право Сторони походження визначати необхідність проведення оцінки впливу на навколишнє середовище на підставі свого національного законодавства та практики.

Після одержання відповіді від зачепленої Сторони з повідомленням про її намір брати участь у процедурі оцінки впливу на навколишнє середовище Сторона походження у тому випадку, коли вона ще цього не зробила, надає зачепленій Стороні: а) відповідну інформацію, яка стосується процедури оцінки впливу на навколишнє середовище, включаючи зазначення термінів подання зауважень; та б) відповідну інформацію про заплановану діяльність та її можливий значний шкідливий транскордонний вплив;

На прохання Сторони походження зачеплена Сторона надає їй розумно доступну інформацію про навколишнє середовище, яке може бути потенційно зачепленим і яке знаходиться під юрисдикцією зачепленої Сторони, якщо ця інформація необхідна для підготовки документації з оцінки впливу на навколишнє середовище. Ця інформація надається негайно та, при можливості, через спільний орган, якщо такий існує.

Якщо будь-яка Сторона вважає, що вона буде зачеплена у результаті значного шкідливого транскордонного впливу запланованої діяльності, переліченої у Додатку I, та якщо не надходило ніякого оповіщення відповідно до пункту 1 цієї статті, то на прохання зачепленої Сторони заінтересовані Сторони проводять обмін достатньою інформацією з метою обговорення питання про можливість виникнення значного шкідливого транскордонного впливу. Якщо ці Сторони погоджуються, що значний шкідливий

транскордонний вплив, судячи з усього, буде мати місце, то відповідно застосовуються положення цієї Конвенції. Якщо ці Сторони не можуть дійти згоди щодо того, що значний шкідливий транскордонний вплив, судячи з усього, буде мати місце, будь-яка така Сторона може винести це питання на розгляд комісії по запиті відповідно до положень Додатка IV з метою з'ясування її думки про ймовірність значного шкідливого транскордонного впливу, якщо Сторони не домовились про інший спосіб урегулювання цього питання.

Заінтересовані Сторони забезпечують, щоб громадськість зачепленої Сторони у районах, які, судячи з усього, будуть зачеплені, мала інформацію та можливості для надання зауважень або заперечень до запланованої діяльності та щоб ці зауваження або заперечення були повідомлені компетентному органу Сторони походження або безпосередньо, або, коли це необхідно, через Сторону походження.

Важливе значення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має також Конвенція СЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року, яка ратифікована відповідним Законом України[138]. Згідно ст. 1 Орхуської Конвенції з метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень цієї Конвенції.

Відповідно до ст. 5 Орхуської Конвенції кожна зі Сторін забезпечує, щоб:

а) державні органи мали у своєму розпорядженні екологічну інформацію, яка стосується роду їх діяльності, та постійно поновлювали її;

б) було створено обов'язкові системи для забезпечення належного надходження в державні органи інформації про заплановані та здійснювані

заходи, які можуть істотно впливати на навколишнє середовище;

в) у випадках, що становлять безпосередню загрозу для здоров'я людини або навколишнього середовища, які виникають в результаті людської діяльності або є наслідком природних явищ, вся інформація, яка могла б дати можливість громадськості вжити заходів щодо відвернення або зменшення шкоди, яка може стати наслідком такої загрози, і яка є у розпорядженні державного органу, має негайно поширюватися серед членів громадськості, яких потенційно торкається загроза.

Кожна зі Сторін забезпечує, щоб у межах національного законодавства процедури надання громадськості екологічної інформації були прозорими, а екологічна інформація була легкодоступною, серед іншого, шляхом:

а) надання громадськості достатньої інформації про види та обсяги екологічної інформації, яка є у розпорядженні відповідних державних органів, основні умови, за яких така інформація може надаватися, і доступ до неї, а також про процес її отримання;

б) організації та здійснення таких практичних заходів, як:

- забезпечення доступу громадськості до списків, реєстрів або архівів;

- встановлення вимог до посадових осіб підтримувати громадськість в отриманні доступу до інформації у відповідно до цієї Конвенції; і

- визначення контактних осіб; і

в) забезпечення безплатного доступу до екологічної інформації, що міститься в списках, реєстрах або архівах згідно з підпунктом б) вище.

Кожна зі Сторін забезпечує поступове збільшення обсягу екологічної інформації в електронних базах даних, які є легкодоступними для широкого загалу громадськості через публічні мережі зв'язку. Інформація, доступна в такій формі, має включати:

а) звіти про стан навколишнього середовища згідно з п.4 ст.5 Конвенції нижче;

б) тексти законодавчих актів з питань, що стосуються навколишнього середовища або мають до нього відношення;

в) у відповідних випадках, документи з питань політики, плани та програми, що стосуються навколишнього середовища або мають до нього відношення, а також природоохоронні угоди; і

г) іншу інформацію тією мірою, якою наявність зазначеної інформації в такій формі може сприяти застосуванню національного законодавства для виконання положень цієї Конвенції, за умови, якщо така інформація вже є в електронній формі.

Кожна зі Сторін через регулярні проміжки часу, що не перевищують три або чотири роки, публікує і поширює національний звіт про стан навколишнього середовища, включаючи інформацію про якість навколишнього середовища та інформацію щодо навантажень на навколишнє середовище. Кожна зі Сторін здійснює в рамках свого законодавства заходи з метою поширення, серед іншого:

а) законодавчих актів і директивних документів, таких як стратегії, документи з питань політики, програми та плани дій, що стосуються навколишнього середовища, звіти про хід їх виконання, які готуються на різних рівнях державної влади;

б) міжнародних договорів, конвенцій і угод з питань, що стосуються навколишнього середовища; і

в) у відповідних випадках інших важливих міжнародних документів з питань, що стосуються навколишнього середовища.

Кожна зі Сторін заохочує діячів, чия діяльність справляє значний вплив на навколишнє середовище, регулярно інформувати громадськість про вплив їх діяльності та продуктів цієї діяльності на довкілля, здійснюючи це, у відповідних випадках, у рамках використання добровільних систем екомаркування та екологічної експертизи або за допомогою інших засобів.

Кожна зі Сторін:

а) публікує фактичну інформацію та її аналіз, які вона вважає доцільними та важливими для розроблення найсуттєвіших пропозицій з питань екологічної політики;

б) публікує або іншим чином забезпечує доступ до наявного пояснювального матеріалу стосовно своїх контактів з громадськістю з питань, що входять у сферу дії положень цієї Конвенції; і

в) надає в належній формі інформацію про виконання державними органами усіх рівнів державних функцій або про надання населенню послуг, які мають відношення до навколишнього середовища.

Кожна зі Сторін розробляє механізми для забезпечення громадськості достатньою інформацією стосовно продуктів таким чином, щоб дати можливість споживачам зробити екологічно обґрунтований вибір.

Кожна зі Сторін вживає заходів щодо поступового розгортання узгодженої загальнонаціональної системи кадастрів чи реєстрів забруднень з використанням структурованої, автоматизованої та доступної для громадськості бази даних, що накопичується на основі стандартизованої системи звітності з урахуванням міжнародного досвіду, якщо це доцільно. Така система може містити дані про проникнення, викиди і перенесення певного класу речовин і продуктів, які є наслідком певних видів діяльності, у тому числі при користуванні водою, енергією та природними ресурсами, у різні сфери навколишнього середовища як у місцях переробки та видалення відходів, так і поза ними.

Також у рамках ООН прийнято Конвенцію про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом[139] від 10 жовтня 1989 року. Відповідно до ст. 2 якої Ця Конвенція застосовується: а) до шкоди, заподіяної на території держави-учасниці в результаті інциденту, що стався на території Держави-учасниці; б) до попереджувальних заходів, прийнятим для запобігання або зменшення такої шкоди.

На рівні ООН щороку 5 червня відмічають Всесвітній день охорони навколишнього середовища, який був заснований Генеральною асамблеєю ООН на її 27-й сесії 15 грудня 1972 року (резолюція № A/RES/2994 (XXVII)). Також була заснована нова організація в системі ООН – Програма ООН по

навколишньому середовищу, під егідою якої з тих пір і відзначається всім світовим співтовариством щорічно Всесвітній день охорони навколишнього середовища.

Всесвітній день охорони навколишнього середовища є одним з основних способів привернути увагу світової громадськості до проблем навколишнього середовища, а також стимулювати політичний інтерес і відповідні дії. Святкування цього Дня розраховане на те, щоб привнести людський фактор у питання охорони навколишнього середовища; дати народам світу можливість активно сприяти стійкому й справедливому розвитку; сприяти розумінню того, що основною рушійною силою зміни підходів до природоохоронних питань є громади; а також роз'яснити корисність партнерських відносин, щоб у всіх країнах і народах було більше безпечне й благополучне майбутнє.

Кожного року визначається тема, під якою відбуваються заходи до Всесвітнього дня охорони навколишнього середовища, так у 2015 році – «Сім мільярдів мрій; одна планета; споживай думаючи»[140].

Отже, міжнародні договори ООН з питань реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мають важливе значення і займають провідне місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

2. Міжнародні договори Ради Європи з питань реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, учасником яких є Україна. Зокрема, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи від 4 листопада 1950 року, Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття[141] від 25 жовтня 1995 року, Конвенція про захист довкілля засобами кримінального законодавства[142] від 04 листопада 1998 року, Європейська ландшафтна конвенція від 20 жовтня 2000 року.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру

або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя

Основними стратегічними принципами відповідно до Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття від 25 жовтня 1995 року для досягнення мети збалансованого і невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Стратегія передбачає впровадження 10 принципів в усі галузі (сектори), де використовуються природні ресурси, є: принцип обережного прийняття рішень, принцип уникнення загроз, принцип запобігання втратам, принцип переміщення небезпечних виробництв, принцип екологічної компенсації, принцип екологічної єдності, принцип відновлення та (від)творення природних ресурсів, принцип найкращої існуючої технології та найкращих екологічних методів, принцип «забруднювач платить», принцип участі громадськості та її доступу до інформації.

Основні цілі Стратегії: суттєве зменшення загроз для біологічного та ландшафтного різноманіття Європи; підвищення можливостей біологічного та ландшафтного різноманіття Європи до відновлення; зміцнення екологічної цілісності всієї Європи; забезпечення всебічного залучення громадськості в зусиллях щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Основні завдання Стратегії:

– збереження, зміцнення та відновлення ключових екосистем, середовищ існування, видів та елементів ландшафтів шляхом створення Загальноєвропейської екологічної мережі та ефективного управління нею;

– стале управління та використання позитивного потенціалу біологічного та ландшафтного різноманіття Європи шляхом забезпечення оптимального

використання соціальних і економічних можливостей на національному та регіональному рівнях;

– урахування цілей у сфері збереження та сталого (збалансованого та невиснажливого) використання біологічного та ландшафтного різноманіття в усіх галузях, що використовують це різноманіття або впливають на нього;

– покращання інформованості та обізнаності населення в питаннях біологічного та ландшафтного різноманіття, а також активізація його участі в діяльності щодо збереження та збільшення цього різноманіття;

– забезпечення глибшого розуміння стану біологічного та ландшафтного різноманіття Європи і процесів, які сприяють його стабільності;

– забезпечення адекватних фінансових надходжень для впровадження Стратегії.

Відповідно до ст. 2 Конвенції про захист довкілля засобами кримінального законодавства від 04 листопада 1998 року кожна із Сторін вживає необхідних заходів щодо кваліфікації в своєму національному законодавстві як злочинів наступних діянь:

а) зливу, викиду або випуску речовин або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунт або воду, які: служать причиною смерті або наносять тілесні ушкодження будь-якій людині або викликають серйозну небезпеку настання смерті або тілесних ушкоджень людини;

б) незаконного зливу, викиду або випуску речовин або іонізуючого випромінювання в повітря, ґрунту або воду, що завдають або здатних зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, води або ґрунту, загрозу життю або здоров'ю людини або станом охоронюваних пам'яток історії та культури, іншим охоронюваним об'єктам, власності, завдати шкоди життю або здоров'ю тварин або рослин;

в) незаконного вивозу, звернення, зберігання, транспортування, експорту або імпорту небезпечних відходів, що викликають чи здатні привести до смерті або серйозної шкоди здоров'я будь-якої людини або здатних зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, ґрунту, води, завдати серйозної шкоди життю

або здоров'ю тварин або рослин;

г) незаконної діяльності виробництва, що представляють небезпеку операції і викликає смерть або здатного привести до смерті або серйозної шкоди здоров'я будь-якій людині або здатних зробити шкідливий вплив на атмосферне повітря, ґрунту, води, завдати серйозної шкоди життю або здоров'ю тварин або рослин;

д) незаконного виробництва, обігу, зберігання, транспортування, експорту або імпорту ядерних речовин або інших шкідливих радіоактивних речовин, що служить або може служити причиною смерті або завдає або може завдавати серйозної шкоди здоров'ю людини або якості повітря, ґрунту, води, тварин або рослин в разі, якщо подібні дії вчинені умисно.

Відповідно до Європейської ландшафтної конвенції, ратифікованої відповідним Законом України[143] від 07 вересня 2005 р., зазначено що Рада Європи зацікавлена у забезпеченні сталого розвитку, що базується на збалансованому і гармонійному співвідношенні між соціальними потребами, економічною діяльністю та довкіллям.

Також цією Конвенцією засновано ландшафтну відзнаку Ради Європи – це нагорода, яка може бути присуджена місцевим та регіональним органам влади, а також їхнім групам, які запровадили, як складову частину ландшафтної політики Сторони цієї Конвенції, політику або заходи щодо охорони, регулювання та/або планування своїх ландшафтів, які довели довготривалу ефективність і можуть таким чином бути прикладом для інших територіальних органів влади в Європі. Відзнакою можуть бути також нагороджені неурядові організації, які зробили особливо видатний внесок до охорони, регулювання або планування ландшафту.

Отже, міжнародні договори Ради Європи, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, займають важливе місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

3. Міжнародні договори ОБСЄ, учасником яких є Україна у сфері реалізації

права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, зокрема: Прикінцевий акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року та Декларація Будапештської зустрічі на найвищому рівні від 6 грудня 1994 року, Хартія Європейської безпеки[144] від 19 листопада 1999 року, Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру від 01 грудня 2003 року.

Важливе значення з-поміж міжнародних договорів ОБСЄ з питань забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля має Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру від 01 грудня 2003 року. В пункті 1.7 якої зазначено, що в останні роки зросли побоювання з приводу стану навколишнього середовища. Деградація навколишнього середовища, недбайливе використання природних ресурсів і погане управління в сфері обробки і утилізації відходів здійснюють серйозний вплив на здоров'я населення, добробут, стабільність і безпеку наших країн і можуть порушувати функціонування екологічних систем. Ці фактори, поряд з проблемами доступу до ресурсів і негативними зовнішніми наслідками забруднення, можуть створювати напруженість у відносинах між країнами. Серйозну загрозу стабільності і безпеки можуть створювати і екологічні лиха, викликані природними факторами, економічною діяльністю або терористичними актами.

А згідно п. 1.8 Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру проблеми управління, такі, як неефективність інститутів і слабкість громадянського суспільства, відсутність транспарентності та підзвітності в державному і приватному секторах, недосконале законодавство в галузі економіки і навколишнього середовища і неадекватність застосування правових норм, правил і постанов у економічній та екологічній сферах, відсутність безпеки на державному рівні і на рівні громадян і неналежне ставлення до уразливих груп, незадовільна робота органів державного управління і нестійке використання природних ресурсів, корупція і неповага до ділової етики та належних процедур корпоративного управління, позбавляють держави-учасниці можливості забезпечити сталий економічний, соціальний і екологічний розвиток і ефективно протистояти економічним і екологічним

викликам і загрозам безпеки і стабільності; ці проблеми потребують розгляду у всіх їх аспектах. Належне управління на міжнародному, а також на національному рівні є ключовою передумовою добробуту, безпеки та стабільності в регіоні ОБСЄ.

Відповідно до п. 2 Стратегії ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру відповіддю ОБСЄ на економічні та екологічні виклики і загрози безпеки стануть, зокрема: подальший розвиток співробітництва між державами-учасниками в різних сферах, а також заходи і політика, спрямовані на підвищення якості управління на всіх рівнях, забезпечення сталого розвитку у всіх його аспектах і захист навколишнього середовища. У своїй діяльності ОБСЄ буде повною мірою враховувати діяльність інших міжнародних організацій та інститутів, прагнучи вносити в цей процес свій особливий внесок і домагатися синергетичного ефекту.

Спираючись на дискусії і рекомендації 21-го Економіко-екологічного форуму ОБСЄ (ЕЕФ), РМЗС ОБСЄ прийняла в Києві в грудні 2013 року Рішення про скорочення впливу на екологію діяльності у сфері енергетики в регіоні ОБСЄ (МС.DEC / 5/13)[145]. У рішенні підкреслюється зв'язок між енергетичною діяльністю та довкіллям і зазначає на транскордонний вплив виробництва, передачі і споживання енергії. У ньому вказується, що відповідальне і раціональне управління природними та енергетичними ресурсами може поліпшити стан навколишнього середовища, стримувати зміну клімату, прискорювати економічне зростання і сприяти зміцненню безпеки і стабільності. Дане рішення також визнає, що недороге, диверсифіковане, надійне і стійке енергопостачання є важливою попередньою умовою для сталого розвитку.

Держави-учасниці ОБСЄ заохочуються цим рішенням до того, щоб розширювати свій діалог і співробітництво, зокрема, з питань, що стосуються належного управління та прозорості в енергетичному секторі, використання відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності, нових технологій, передачі технологій і «Зеленого зростання».

Дане рішення закликає до активної участі організацій громадянського суспільства у розробці відповідних рекомендацій і до зміцненню державно-приватного співробітництва в цих сферах. Бюро Координатора економічної та екологічної діяльності ОБСЄ (далі – БКЕЕД), у співпраці з польовими місіями ОБСЄ, доручено, зокрема, сприяти інформаційно-роз'яснювальній роботі з питань впливу діяльності в галузі енергетики на навколишнє середовище, в т. ч. через Орхуські центри та інші ініціативи за участю багатьох зацікавлених сторін; сприяти поширенню технологій, пов'язаних зі сталою енергетикою, і, в міру необхідності, сприяти транскордонному співробітництву.

Держави-учасниці ОБСЄ прийняли на засіданні РМЗС ОБСЄ в Базелі в грудні 2014 р Рішення про посилення заходів по зменшенню небезпеки катастроф (МС.DEC/06/14). В якому, зокрема, зазначено, підкреслюючи часто транскордонний характер екологічних викликів, в тому числі катастроф, визнаючи, що погіршення стану навколишнього середовища, включаючи катастрофи, може служити додатковим потенційним фактором конфліктів і що останні поряд з неналежним врядуванням, неправильним використанням природних ресурсів і їх деградацією, а також тиском міграційного фактора можуть підвищувати вразливість суспільства перед особою катастроф, відзначаючи ймовірно зростаючий вплив зміни клімату на частоту і масштаб катастроф, рекомендує: державам-учасникам постаратися прийняти комплексний підхід до управління ризиками катастроф, включаючи здійснення на всіх рівнях заходів з метою передбачення, запобігання і пом'якшення катастроф, забезпечення готовності до них і ліквідації їх наслідків; розробляти, координувати і здійснювати, де це доречно, заходи щодо зниження ризику катастроф поряд з планами щодо адаптації до зміни клімату та пом'якшення його наслідків; сприяти розвитку технологій, інновацій, а також обміну технологіями і ноу-хау; сприяти забезпеченню належного управління та прозорості в області зниження ризику катастроф, інкорпоруючи місцеві знання і інформацію в національні плани, беручи до уваги можливість як чоловіків, такі жінок, особливу вразливість дітей, жінок, людей похилого віку,

малозабезпечених та інвалідів, а також активно взаємодіяти з усіма відповідними зацікавленими сторонами[146, с. 7-9].

ОБСЄ важливе значення також приділяє питанням безпеки довкілля та здійснює міжнародне співробітництво у цій сфері, в тому числі і з Україною. Зокрема, було укладено Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі щодо проекту ОБСЄ - Україна стосовно утилізації запасів меланжу (компонента рідкого ракетного палива) від 5 березня 1998 р.[147], який ратифікований відповідним Законом України[148] від 15 квітня 2009 р.

Отже, міжнародні договори ОБСЄ, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, займають важливе місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

4. Багатосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема, Конвенція про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року, Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 13 листопада 1992 року, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат[149] від 22 травня 2003 року, ратифікована відповідним Законом України[150] від 07 квітня 2004 року.

Відповідно до ст. 2 Конвенції про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року ця Конвенція поширюється на судноплавну частину Дунаю від Кельхейма до Чорного моря через Сулинське гирло з виходом до моря через Сулинський канал.

Відповідно до ст.1 Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 13 листопада 1992 року ця Конвенція застосовується власне до Чорного моря з південною границею, яку утворює для цілей даної Конвенції лінія, що з'єднує миси Келара і Дал'ян. Для цілей цієї Конвенції посилення на Чорне море включає територіальне море і виключну економічну зону кожної Договірної Сторони в Чорному морі. Разом з тим, будь-яким протоколом до цієї Конвенції може бути передбачене інше для цілей такого протоколу.

Нижче розглянемо більш детально положення Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат підписана у м. Києві 22 травня 2003 року. У її преамбулі Сторони визнають, що Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами, та усвідомлюють, що Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн.

Відповідно до ст.1 Конвенція застосовується до Карпатського регіону (далі – «Карпати»), який буде визначений на Конференції Сторін. Кожна Сторона може поширити застосування цієї Конвенції та її протоколів на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції.

Згідно ст. 2 цієї Конвенції Сторони проводять всебічну політику та співпрацюють для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

Основними принципами досягнення цілей Конвенції є наступні: принципи запобігання та застереження; принцип «забруднювач платить»; участь громадськості та залучення заінтересованих організацій; транскордонна співпраця; інтегроване планування та управління земельними та водними ресурсами; програмний підхід; екосистемний підхід.

Для досягнення цілей, визначених цією Конвенцією, та забезпечення її виконання Сторони можуть, у разі необхідності, розробляти та приймати Протоколи.

Відповідно до ст. 4 Конвенції Сторони здійснюють політику, спрямовану на збереження, стале використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат. Сторони вживають відповідних заходів

для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків.

Сторони сприяють належному поводженню з напівприродними середовищами існування, відтворенню деградованих середовищ існування та підтримують розробку та виконання відповідних планів управління. Сторони проводять політику, спрямовану на запобігання ввезенню неаборигенних видів та поширенню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи видам, а також на їхній контроль або знищення.

Сторони розвивають сумісні системи моніторингу, координовані регіональні інвентаризації видів та середовищ існування, координовані наукові дослідження та їхню роботу у мережі і/або сприяють їм. Сторони співпрацюють щодо розвитку екологічної мережі в Карпатах як складової частини всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій, а також посилюють заходи щодо збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій. Сторони вживають відповідних заходів для включення цілей збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до окремих напрямків державної політики, таких як гірське сільське господарство, гірське лісове господарство, управління басейнами річок, туризм, транспорт та енергетика, промисловість та гірничодобувна діяльність.

Отже, багатосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, займають важливе місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

5. Двосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Зокрема,

Меморандум між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища[151] від 13 квітня 1993 року, Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 24 січня 1994 року, Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством навколишнього природного середовища Словацької республіки про співробітництво у захисті навколишнього природного середовища від 30 вересня 1994 року, Угода між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів[152] від 30 січня 2003 року.

Нижче проаналізуємо основні положення Угоди між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством навколишнього природного середовища Словацької республіки про співробітництво у захисті навколишнього природного середовища від 30 вересня 1994 року. Відповідно до ст. 1 цієї Угоди Сторони розвиватимуть і забезпечуватимуть співробітництво у сферах навколишнього природного середовища, що становлять інтерес для обох сторін, а саме: екологічна політика, законодавство та менеджмент; послаблення та запобігання забрудненню; охорона природи; моніторинг якості навколишнього середовища; освіта та інформація в сфері охорони навколишнього природного середовища; контроль за перевезенням небезпечних відходів через кордон Сторін; юридичні та економічні аспекти екологічної політики; спільні проекти із захисту води від забруднення; екологічна безпека у виробництві, транспорті та сільському господарстві; радіаційна безпека; вироблення загальних систем запобігання; взаємний обмін інформацією стосовно навколишнього природного середовища.

Відповідно до ст. 2 цієї Угоди з метою розвитку і забезпечення співробітництва у відповідних сферах навколишнього природного середовища, Сторони організовуватимуть, на взаємній основі, проведення зустрічей і обмін

науковцями, встановлення контактів між відповідними установами, експертами та студентами, обмін науковою та технологічною інформацією, включаючи результати досліджень, і підтримуватимуть діяльність із залучення неурядових організацій, що займаються питаннями захисту навколишнього природного середовища.

Нижче проаналізуємо основні положення Угоди між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів від 30 січня 2003 року. Відповідно до ст.1 цієї Угоди Сторони будуть розвивати та зміцнювати співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища, розв'язання екологічних проблем та раціонального використання природних ресурсів відповідно до принципів сталого розвитку, враховуючи інтереси обох країн. Співробітництво Сторін буде здійснюватися на основі рівності та взаємної вигоди.

А згідно ст. 3 цієї Угоди Співробітництво буде здійснюватися за наступними основними напрямками:

1) Формування Європейської екологічної мережі, особливо, Нижньодунайського зеленого коридору.

2) Захист річки Дунай у рамках Конвенції про співробітництво з охорони та сталого використання річки Дунай (м. Софія, 1994)

3) Захист Чорного моря і його ресурсів в рамках Конвенції про захист Чорного моря від забруднення (1992).

4) Впровадження Стратегічного плану дій для відновлення та захисту Чорного моря (1996).

5) Охорона поверхневих вод суші, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної економічної зони з врахуванням міжнародних угод у цій галузі.

6) Моніторинг стану Чорного моря та ріки Дунай.

7) Співробітництво в рамках багатосторонніх конвенцій, угод, протоколів та

інших міжнародних договорів у галузі збереження біорізноманіття Чорноморського регіону.

- 8) Охорона атмосферного повітря від забруднення.
- 9) Охорона та раціональне використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
- 10) Регулювання рекреаційного використання національних природних парків.
- 11) Захист навколишнього природного середовища від радіаційного забруднення.
- 12) Збереження біологічного різноманіття, розробка й здійснення проектів щодо вивчення та порятунку рідкісних видів тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення, та середовища їх існування та місць зростання.
- 13) Охорона ґрунтів та раціональне використання земельних ресурсів.
- 14) Охорона та захист лісів, раціональне використання і відтворення лісових екосистем.
- 15) Вивчення впливу забруднення довкілля на клімат.
- 16) Покращення якості повітря та води в містах та інших населених пунктах.
- 17) Екологічна експертиза впливу різних об'єктів на навколишнє середовище.
- 18) Питання правового регулювання і управління в галузі охорони навколишнього середовища.
- 19) Економічне регулювання раціонального використання й охорони природних ресурсів.
- 20) Система екологічної освіти та інформації.
- 21) Методологічні аспекти екологічної експертизи, екологічного прогнозування та проектування, включаючи екологічну експертизу проектів з вивчення та використання корисних копалин.
- 22) Розроблення екологічних нормативів, правил та відповідної нормативно-методичної документації в галузі охорони навколишнього природного середовища.

23) Контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів.

24) Обмін інформацією та співробітництво у сфері небезпечних хімічних речовин та підготовчого менеджменту.

25) Запобігання незаконній торгівлі речовинами, що руйнують озоновий шар.

26) Впровадження вимог Конвенції про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті.

А згідно ст. 4 цієї Угоди співробітництво здійснюється в наступних основних формах:

– спільна реалізація конкретних заходів щодо охорони та поліпшення стану навколишнього середовища;

– обмін науково-технічною документацією та інформацією, а також нормативними правовими актами і методичними розробками в галузі охорони довкілля;

– обмін вченими і фахівцями в дослідницьких та навчальних цілях, для проведення консультацій, стажувань, навчальних курсів й обміну досвідом;

– проведення спільних досліджень та експериментальних робіт, обмін результатами досліджень і досвіду, експертних висновків;

– організація та проведення симпозіумів, конференцій, виставок;

– обмін досвідом з питань здійснення державного контролю в сфері охорони навколишньої природного середовища;

– обмін інформацією про форми і методи співробітництва Сторін з неурядовими екологічними організаціями своїх країн.

Отже, двосторонні міжнародні договори, учасником яких є Україна у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, займають важливе місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

6. Рішення Європейського суду з прав людини з питань забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, у Справі «Гримковська проти України».

Нижче проаналізуємо цю справу. Справу розпочато за заявою (№ 38182/03), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) громадянкою України Кларою Василівною Грищенко. Її першу заяву було підготовлено 20 жовтня 2003 року та надіслано поштою 21 жовтня 2003 року.

22 грудня 2003 року пані Грищенко повідомила Суд, що вона не має наміру бути заявницею у цій справі. Натомість вона виявила бажання представляти інтереси своєї дочки Наталії Миколаївни Гримковської (далі - заявниця). Вона також подала підписану заявницею довіреність, видану на її ім'я. 28 червня 2004 року Суд отримав нову заяву без дати за підписом заявниці, в якій як представника було вказано пані Грищенко. Уряд України (далі – Уряд) представляла його Уповноважений – В. Лутковська.

В обох заявах стверджувалося, що житло, приватне та сімейне життя заявниці зазнали значної шкоди через функціонування магістральної дороги, а національні суди свавільно відмовили у задоволенні її вимог, які стосувалися цієї проблеми, не давши відповіді на її головні доводи.

23 листопада 2004 року Голова другої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29). Згодом справу було направлено до новосформованої п'ятої секції (пункт 1 правила 25 і пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

В обставинах справи було враховано вплив функціонування магістральної дороги М04 на житло, приватне та сімейне життя заявниці, а саме наступне:

Заявниця є власницею будинку по вул. Ч. у м. Краснодоні, де вона проживає з батьками та неповнолітнім сином Д.Г. Відповідно до пояснень Уряду з 1983 року вулиця Ч. була частиною радянської міжреспубліканської автомагістралі від м. Кишинєва (Молдова) до м. Волгограда (Російська Федерація). У 1998 році (після розпаду СРСР) органи влади України здійснили інвентаризацію доріг і класифікували частину магістральної дороги, що проходила через вулицю заявниці, як магістральну дорогу М04 Київ - Луганськ - Ізварине.

Заявниця стверджувала, що до інвентаризації 1998 року магістральна дорога Кишинів-Волгоград ніколи не проходила через вулицю Ч. До цього вона проходила через вулицю П. у м. Краснодоні. Вулиця Ч., яка є лише 6 метрів завширшки, межує з приватними будинками та садами і є цілком непридатною для забезпечення транзитного руху автотранспорту через місто. Вона не має дренажної системи, тротуарів і відповідного покриття, здатного витримувати важкий вантажний автотранспорт, і з самого початку планувалася як виключно житлова вулиця. У 1998 році під час інвентаризації Управлінням архітектури та містобудування Виконавчого комітету Краснодонської міської ради вперше було ухвалено рішення, що магістральна дорога М04 повинна проходити через вулицю Ч. На підтвердження цього заявниця надала копію листа, який було направлено зазначеним управлінням 9 жовтня 1998 року на адресу Луганського дорожнього проектно-пошукового управління «Дорпроект» і в якому повідомлялось, що управління дало згоду на проходження магістральної дороги М04 через низку вулиць у м. Краснодоні, включно з вулицею Ч.

Заявниця повідомила, що через зміни у русі транспорту її будинок зрештою став фактично непридатним для життя. Він зазнавав значної шкоди від вібрації та шуму, які створювали кілька сотень вантажних автомобілів, що проїжджали щогодини. Крім того, за цей час значною мірою підвищився рівень забруднення повітря, а в невідповідному покритті дороги утворилися численні вибоїни. Проїжджаючи цими вибоїнами, автотранспорт здійснював додаткові викиди газів і здіймав хмари пилу. Намагаючись відремонтувати дорогу, дорожні служби почали заповнювати вибоїни дешевими матеріалами, такими як відпрацьована порода з найближчих шахт, яка мала високий рівень вмісту важких металів.

15 травня 2002 року у відповідь на скарги мешканців вулиці Державна санітарно-епідеміологічна служба в Луганській області здійснила заміри рівня забруднення повітря біля кількох будинків по вул. Ч., включно з будинком заявниці. Протягом тестової 1 години було зареєстровано 129 автомобілів, що проїхали по вулиці, з яких 71 (55 %) допустив перевищення

граничнодопустимого рівня вмісту шкідливих речовин (двоокису азоту, окису вуглецю, граничних вуглеводнів, свинцю, міді тощо). Крім того, було встановлено, що вміст міді та свинцю у піднятому в повітря пилу перевищив санітарну норму в 23 та 7,5 рази відповідно. Експертна група також засвідчила, що дорожнє покриття було пошкоджене.

Як доказ пошкодження будинку заявниця надала акт від 31 травня 2002 року, підписаний членами комісії у складі депутата міської ради, голови квартального комітету та приватної особи. Члени комісії засвідчили, що вони перевірили стан будинку і виявили, що він пошкоджений. Зокрема, фундамент був тріснутий, а стіни - вкриті вугільним пилом, який, як стверджувалось, використовували для залатування вибоїн під час поточного ремонту дороги і який згодом був піднятий в повітря автотранспортом. Комісія також відзначила, що дорожнє покриття поруч із будинком заявниці було дуже пошкоджене, що посилювало вібрацію від проїжджаючого автотранспорту, спричиняло вібрацію меблів у будинку заявниці та призводило до того, що зі стелі та стін час від часу відпадала штукатурка.

Як докази заподіяння шкоди здоров'ю заявниця надала медичні довідки, які підтверджують, що її батько, мати та неповнолітній син мають численні хвороби. Батьку заявниці, 1939 року народження, зокрема, було поставлено діагноз: хронічний ерозійний гастродуоденіт, хронічний бронхіт, пневмонічний фіброз, атеросклероз, гіпертонія, кардіосклероз та інші захворювання, що в сукупності в квітні 2001 року призвели до встановлення йому 2 групи інвалідності.

Також було встановлено, що мати заявниці (пані Грищенко), 1946 року народження, хворіла, зокрема, на виразку, хронічний бронхіт, легеневу недостатність, ішемічну хворобу серця, деформуючий остеоартроз, остеохондроз та інші захворювання.

Неповнолітній син заявниці Д.Г., 1994 року народження, з 1997 року почав часто хворіти на респіраторні захворювання. У 1998 році у нього було діагностовано вторинний імунодефіцитний стан, неревматичний кардит і

дискінезію жовчовивідних шляхів. У 2000 році Д.Г. було поставлено діагноз: гіперзбуджуваність і гіперактивність. Під час стаціонарного лікування в листопаді 2002 року у Д.Г. було виявлено надмірний вміст міді та свинцю в крові та сечі, а також діагностовано хронічне отруєння солями важких металів, хронічний токсичний гепатит і токсичний енцефаліт.

12 липня 2003 року Краснодонська дитяча лікарня рекомендувала сину заявниці змінити місце проживання. У висновку, зокрема, зазначено: «Враховуючи, що дитина з народження проживає в екологічно забрудненому районі (значне забруднення повітря та ґрунту солями важких металів, сульфідним ангідридом, граничними та неграничними вуглеводнями), необхідна зміна його місця проживання».

Суд також в обставинах справи врахував адміністративні рішення стосовно шкоди, спричиненої функціонуванням магістральної дороги М04. Так, пані Грищенко неодноразово від імені сім'ї зверталася в різні державні органи (включаючи Президента України, Державну санітарно-епідеміологічну службу, міські органи влади та органи прокуратури) зі скаргами на те, що дорога М04 є джерелом неприпустимого рівня шкоди та забруднення навколишнього середовища. Згідно з матеріалами справи, перші скарги вона подала не пізніше 2000 року. З різних підстав аналогічні скарги було подано також особисто та колективно іншими мешканцями вулиці Ч. Із матеріалів справи незрозуміло, які заходи, якщо вони мали місце, органи влади вживали у відповідь на вказані скарги до травня 2002 року.

28 травня 2002 року після дослідження рівня забруднення повітря, здійсненого 15 травня 2002 року, головний санітарний лікар Луганської області дав вказівку міському голові м. Краснодона розглянути питання щодо припинення транзитного руху автотранспорту по вулиці Ч. та проведення капітального ремонту дорожнього покриття на цій вулиці. У своїй постанові він зазначив, що об'їзний проїзд по вулиці Ч. було передбачено як тимчасовий захід і що активний дорожній рух зруйнував покриття дороги. Далі він зазначив, що рівень забруднення атмосферного повітря на вулиці Ч. є таким, що порушує

Закон України «Про охорону атмосферного повітря», і що таке забруднення повітря може мати шкідливий вплив на здоров'я мешканців. Пані Грищенко звернулася до прокуратури м. Краснодона зі скаргою на забруднення атмосферного повітря і вимагала порушення кримінальної справи за цим фактом.

13 червня 2002 року прокуратура м. Краснодона відмовила у задоволенні її вимог, мотивуючи це рішення тим, що, хоча факт надмірного забруднення атмосферного повітря був безспірним, не було причинно-наслідкового зв'язку між ним та будь-якими кримінально-караними діями будь-якої посадової особи. Також не було виявлено ознак того, що рішення про використання вулиці Ч. як об'їзної дороги було незаконним. Щодо ремонту дороги прокуратура внесла припис виконавчому комітету Краснодонської міської ради (далі - Виконавчий комітет) усунути порушення законодавства про охорону навколишнього середовища. Прокуратура додатково повідомила пані Грищенко, що згідно з наявною інформацією ремонтні роботи було заплановано на червень 2002 року.

16 червня 2002 року вулицю Ч. було закрито для подальшого руху автомобільного транспорту. 2 липня 2002 року прокуратура Луганської області повідомила пані Грищенко, що 18 червня 2002 року Виконавчий комітет прийняв рішення про проведення ремонтних робіт на вулиці Ч. А 1 липня 2003 року Служба автодоріг у Луганській області Державної служби автомобільних доріг України направила лист міському голові м. Краснодона, яким підтвердила, що частина автодороги М04 в області не була достатньо пристосована для забезпечення підвищеного руху автотранспорту та що існувала нагальна потреба у спорудженні об'їзних доріг, які б оминали населені пункти, у тому числі м. Краснодон. Однак через недостатнє фінансування ці роботи не було виконано, і Служба автодоріг у Луганській області звернулася до вищестоящої організації з проханням вирішити цю ситуацію. Далі вона висловила пропозицію, щоб міська влада реконструювала міську частину автодороги за рахунок отриманих від автомобільного збору коштів, які знаходились на рахунках міського казначейства.

6 червня 2006 року Управління житлово-комунального господарства повідомило Виконавчий комітет, що ремонт покриття дороги по вулиці Ч. включено в План розвитку міста на 2006 рік. Однак фінансування для проведення робіт не було отримано.

А 24 листопада 2010 року заявниця повідомила Суд без надання будь-яких підтверджуючих матеріалів, що використання вулиці Ч. як магістральної дороги було відновлено без проведення будь-якого ґрунтового ремонту.

Суд прийняв рішення, згідно якого:

(а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 10000 євро (десять тисяч євро) відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто, що мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(б) після закінчення зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.

Отже, Рішення Європейського суду з прав людини з питань забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, займають важливе місце в нормативній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом, оскільки вони джерелом права в Україні відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»[153] від 23 лютого 2006 року.

Отже, на основі вищевикладеного, можна зробити наступні висновки. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в умовах демократичної і правової держави.

Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною вимогою демократичної і правової держави, запорукою

розбудови громадянського суспільства, належного рівня довіри громадян до інституцій публічної влади. Відсутність належної реалізації такого права громадян та його неналежне забезпечення є недопустимою в умовах правової і демократичної держави, а під час Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року призвели до жахливих наслідків, які відчутні і нині в Україні.

Важливе значення у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом матиме Паризька угода[154] від 12 грудня 2015 року – це угода в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC) щодо регулювання заходів зі зменшення викидів двоокису вуглецю з 2020 р. Текст угоди було погоджено на 21-й Конференції учасників Рамкової конвенції ООН про зміну клімату в Парижі та прийнято консенсусом 12 грудня 2015; але вона ще не вступила в силу. Голова конференції Лоран Фабіус, міністр іноземних справ Франції, зазначив, що ця «амбітний та збалансований» план був «історичною поворотною точкою» у цілі зменшення глобального потепління. Угода стала доступною для підписання у квітні 2016 року для всіх 197 учасників Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (всі члени ООН та Острови Кука, Ніуе, Палестинська держава та Європейський Союз). Угода вступить в силу лише, якщо її ратифікують/схваллять не менше 55 країн які виробляють не менше 55 % світових викидів парникових газів. Україна підписала Угоду 22 квітня 2016 року у м. Нью-Йорк[155]. Сподіваємося що Верховна Рада України найближчим часом її ратифікує.

Відповідно до ст. 2 Паризької угоди вона, посилюючи реалізацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, у тому числі її мети, спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з викорінення бідності, у тому числі шляхом:

а) стримання зростання глобальної середньої температури значно нижче 2° С понад доіндустріальні рівні і докладання зусиль з метою обмеження зростання температури до 1,5° С понад доіндустріальні рівні, визнаючи, що це суттєво знизить ризики та наслідки зміни клімату;

б) підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни

клімату, а також сприяння опірності до зміни клімату та низьковуглецевому розвитку таким чином, щоб не ставити під загрозу виробництво продовольства;

в) забезпечення узгодженості фінансових потоків із напрямом низьковуглецевого та опірною до зміни клімату розвитку.

Паризька угода реалізовуватиметься таким чином, щоб відобразити справедливість і принцип спільної, але диференційованої відповідальності, а також відповідних можливостей у світлі різних національних обставин.

Важливим позитивом у даній сфері є те, що Україна ратифікувала Паризьку угоду від 12 грудня 2015 року, згідно відповідного Закону України[156] від 14 липня 2016 року.

Отже, нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави, а також забезпечення ефективного міжнародного співробітництва України у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

Висновки до Розділу 2

У рамках дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, ми проаналізувати поняття «нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», а також визначили її елементи, охарактеризували нормативну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом, проаналізували нормативну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом, і можемо зробити наступні висновки:

1. Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною вимогою для реалізації інших природних прав людини, зокрема, права на життя та права на здоров'я, права на вільний вибір місця проживання та інших природних прав людини.

2. Виважена державна та міжнародна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження життєвого середовища в окремих регіонах, країнах та на Землі загалом – в контексті наявних спільних екологічних проблем людства.

3. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного та міжнародного права, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і

здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

4. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні містить наступні елементи: нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом та нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом.

5. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для подальшої розбудови України як демократичної і правової держави.

6. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного права України, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

7. З метою вдосконалення забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за внутрішньодержавним правом вважаємо доцільно створити офіційний електронний інформаційний он-лайн ресурс щодо поточного стану довкілля у всіх населених пунктах України.

8. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні за міжнародним правом – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах міжнародного права України, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами

без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Отже, у даному розділі ми здійснили дослідження проблематики нормативної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

РОЗДІЛ 3.

ІНСТИТУЦІЙНА СИСТЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

3.1. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: поняття та її елементи

У рамках даного наукового дослідження важливе значення має дослідження проблематики інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Внаслідок цього в першу чергу доцільно проаналізувати поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та визначити її елементи.

Дослідження поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», сприятиме пошуку оптимальних рішень для вдосконалення сучасної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Саме тому, у даному підрозділі ми охарактеризуємо проблематику поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», зокрема: сформулюємо авторське визначення поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»; визначимо елементи інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: М.Алмаші,

Ю.Бисаги, Д.Бєлова, Н.Кобецької, В.Погорілка та Ю.Шемшученка.

Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, які здійснюють забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність уповноважених суб'єктів та їх діяльність щодо забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні поділяється на два складові невід'ємні елементи:

1. Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.
2. Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, що діють на основі внутрішньодержавного права України, і які здійснюють забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

До них належать наступні уповноважені суб'єкти:

1. Вищі органи влади України: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Верховна Рада України, яка, зокрема, приймає Закони та Постанови щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р. Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року, Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»[157] від 17 лютого 2011 року, Постанова Верховної Ради України «Про інформування

громадськості з питань, що стосуються довкілля[158] від 04 листопада 2004 року.

Президент України бере участь у формуванні відповідних органів державного управління, приймає відповідні Укази та Розпорядження у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема, Указ Президента України «Про Положення про Державну екологічну інспекцію України»[159] від 13 квітня 2011 року № 454/2011, Розпорядження Президента України «Питання участі України у Фонді Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля»[160] від 19 жовтня 2012 року №195/2012-рп.

Кабінет Міністрів України приймає відповідні постанови та розпорядження у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Кабінет Міністрів України до повноважень якого щодо забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, у сфері питної води та питного водопостачання відповідно до ст.10 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» належать:

- реалізація державної політики у сфері питної води та питного водопостачання;
- організація розроблення державних, міждержавних і регіональних програм у цій сфері;
- координація діяльності органів виконавчої влади у цій сфері;
- організація здійснення державного контролю та обліку у цій сфері;
- затвердження проектів зон санітарної охорони об'єктів централізованого питного водопостачання, які розташовані на території більш як однієї області;
- встановлення режиму зон санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання;
- визначення порядку інформування про якість питної води та стан питного водопостачання;
- вирішення інших питань у сфері питної води та питного водопостачання відповідно до законів України.

2. Суди України, в тому числі і Конституційний Суд України, які мають право приймати відповідні рішення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

У даному контексті можна погодитися із думкою Н.Г.Шукліної що ефективною гарантією прав громадян на безпечне довкілля є його судовий захист[43, с. 297]. Оскільки без гарантії судового захисту відповідного права неможливо забезпечити належну практичну реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен). Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 року омбудсмен має право:

1) невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором України, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами;

2) бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів;

3) звертатися до Конституційного Суду України з поданням: про відповідність Конституції України законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, які стосуються прав і свобод людини і громадянина, а також про офіційне тлумачення Конституції України та законів України;

4) вносити в установленому порядку пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина;

5) безперешкодно відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, бути присутнім на їх засіданнях;

б) на ознайомлення з документами, у тому числі тими, що містять інформацію з обмеженим доступом, та отримання їх копій в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, органах прокуратури, включаючи справи, які знаходяться в судах. Доступ до інформації з обмеженим доступом здійснюється в порядку, встановленому законом;

7) вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків;

8) запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі;

9) відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування такі місця:

– місця, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, в тому числі ізолятори тимчасового тримання, кімнати для затриманих та доставлених чергових частин органів Національної поліції, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, кімнати для перебування тимчасово затриманих військовослужбовців, слідчі ізолятори, арештні доми, кримінально-виконавчі установи, приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони,

спеціальні приймальники для тримання осіб, підданих адміністративному арешту, міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти органів Національної поліції, спеціалізовані автомобілі (у тому числі спеціалізовані автомобілі з конвоєм), приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування;

- психіатричні заклади;
- пункти тимчасового розміщення біженців;
- приміщення для транзитних пасажирів у пунктах пропуску через державний кордон;
- будинки дитини, дитячі будинки-інтернати, притулки для дітей, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- психоневрологічні інтернати;
- геріатричні пансіонати, будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів;
- пансіонати для ветеранів війни і праці;
- соціально-реабілітаційні центри;

10) опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у пункті 8 цієї статті, та отримувати інформацію стосовно поведження з цими особами і умов їх тримання;

11) бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим;

12) з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку:

- звертатися до суду про захист прав і свобод осіб, які через фізичний стан, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами

(заявами, клопотаннями (поданнями));

– вступати у справи, провадження в яких відкрито за позовами (заявами, клопотаннями (поданнями) інших осіб, на будь-якій стадії їх судового розгляду;

– ініціювати незалежно від його участі у судовому провадженні перегляд судових рішень;

13) направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів;

14) перевіряти стан додержання встановлених прав і свобод людини і громадянина відповідними державними органами, в тому числі тими, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, здійснюють виконання судових рішень, вносити в установленому порядку пропозиції щодо поліпшення діяльності таких органів у цій сфері;

15) здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;

16) здійснювати інші повноваження, визначені законом.

4. Центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство екології та природних ресурсів України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та у межах своєї компетенції біологічної, генетичної та радіаційної безпеки, поводження з відходами, у тому числі радіоактивними, пестицидами і агрохімікатами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, радіаційного захисту, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (надр, поверхневих та підземних вод, внутрішніх морських вод і територіального моря, атмосферного повітря, лісів, тваринного і рослинного світу та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, відтворення та охорони земель, збереження,

відтворення і невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття, формування, збереження і використання екологічної мережі, організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання у межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї, розвитку водного господарства і меліорації земель, геологічного вивчення та раціонального використання надр, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів.

5. Місцеві органи виконавчої влади. Зокрема, до повноважень Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у сфері питної води та питного водопостачання відповідно до ст. 12 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» належать:

- розроблення і реалізація місцевих програм у сфері питної води та питного водопостачання, участь у розробленні і реалізації державних та регіональних програм у цій сфері;

- здійснення контролю за виконанням установлених у цій сфері правил і норм;

- прийняття рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) діяльності підприємств, установ, організацій у разі порушення ними вимог законодавства у сфері питної води та питного водопостачання;

- забезпечення виконання правил і норм користування системами питного водопостачання, дотримання режиму зон санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання;

- забезпечення дотримання правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення потреб споживачів у питній воді, обмеження або

заборона використання питної води для промислових потреб, відповідальність за належне забезпечення жителів міст, інших населених пунктів питною водою, кількість та якість якої повинні відповідати нормативним вимогам;

– складання протоколів про адміністративні правопорушення, прийняття рішень про накладення штрафів, а так само застосування інших санкцій до підприємств питного водопостачання у разі порушення ними законодавства у сфері питної води та питного водопостачання;

– розроблення та реалізація проектів зон санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання;

– ліцензування господарської діяльності із централізованого водопостачання та водовідведення, обсяги якої встановлюються ліцензійними умовами;

– вирішення інших питань у сфері питної води та питного водопостачання відповідно до законів України.

6. Органи місцевого самоврядування, зокрема, сільські, селищні та міські ради, районні та обласні ради, які мають відповідні повноваження щодо забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Так, згідно ст. 13 Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» до повноважень органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання належать:

– затвердження з урахуванням вимог законодавства у сфері питної води та питного водопостачання проектів містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

– затвердження та реалізація місцевих програм у сфері питної води та питного водопостачання, участь у розробленні та реалізації відповідних державних і місцевих програм;

– надання згоди на розміщення на відповідній території нових або реконструкцію діючих об'єктів, діяльність яких може завдати шкоди джерелам та системам питного водопостачання;

– прийняття рішень з проведення державної екологічної та санітарно-

епідеміологічної експертизи проектів господарської діяльності, що можуть негативно вплинути на якість питної води та системи питного водопостачання;

- здійснення контролю за якістю питної води, використанням та охороною джерел і систем питного водопостачання;

- забезпечення інформування населення про якість питної води та стан питного водопостачання;

- встановлення тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення (крім тарифів на ці послуги, які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг);

- обмеження, тимчасова заборона діяльності підприємств у разі порушення ними вимог законодавства у сфері питної води та питного водопостачання в межах своїх повноважень;

- встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення потреб споживачів у питній воді;

- встановлення зон санітарної охорони джерел та об'єктів централізованого питного водопостачання;

- обмеження або заборона використання підприємствами питної води для промислових цілей;

- погодження інвестиційних програм стосовно об'єктів централізованого водопостачання та водовідведення, що перебувають у комунальній власності;

- сприяння провадженню інвестиційної діяльності у сфері централізованого водопостачання та водовідведення;

- вирішення інших питань у сфері питної води та питного водопостачання відповідно до законів України.

7. Прокуратура України, яка здійснює практичну діяльність щодо забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

8. Адвокатура України. Адвокати та їх об'єднання надають правову допомогу громадянам України та іншим суб'єктам щодо сприяння та забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

9. Засоби масової інформації, зокрема, Інтернет-видання екологічного спрямування, зокрема: сайт Всеукраїнської екологічної ліги – <http://ecoleague.net/>

10. Неурядові організації, зокрема: екологічні та правозахисні громадські об'єднання, політичні партії, благодійні організації, релігійні організації, зокрема: Всеукраїнська екологічна ліга – це громадська організація, метою діяльності якої є поліпшення екологічної ситуації в державі, формування нового природоохоронного менталітету.

11. Суб'єкти господарювання, в тому числі і приватний бізнес. Зокрема, відповідно до ст. 7 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. суб'єкти господарювання у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя зобов'язані:

- за пропозиціями посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби розробляти і здійснювати санітарні та протиепідемічні заходи;

- у випадках, передбачених санітарними нормами, забезпечувати лабораторний контроль за виконанням вимог цих норм щодо безпеки використання (зберігання, транспортування тощо) шкідливих для здоров'я речовин та матеріалів, утворюваних внаслідок їх діяльності викидів, скидів, відходів та факторів, а також готової продукції;

- на вимогу посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби надавати безоплатно зразки використовуваних сировини і матеріалів, а також продукції, що випускається чи реалізується, для проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи;

- виконувати розпорядження і вказівки посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби при здійсненні ними державного санітарно-епідеміологічного нагляду;

- усувати за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби від роботи, навчання, відвідування дошкільних закладів осіб, які є носіями збудників інфекційних захворювань, хворих на

небезпечні для оточуючих інфекційні хвороби, або осіб, які були в контакті з такими хворими, з виплатою у встановленому порядку допомоги з соціального страхування, а також осіб, які ухиляються від обов'язкового медичного огляду або щеплення проти інфекцій, перелік яких встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

- негайно інформувати органи державної санітарно-епідеміологічної служби про надзвичайні події і ситуації, що становлять загрозу здоров'ю населення, санітарному та епідемічному благополуччю;

- відшкодовувати у встановленому порядку працівникам і громадянам шкоду, завдану їх здоров'ю внаслідок порушення санітарного законодавства.

Власники підприємств, установ і організацій та уповноважені ними органи зобов'язані забезпечувати їх необхідними для розробки та здійснення санітарних та протиепідемічних (профілактичних) заходів санітарними нормами.

12. Громадяни України, іноземні громадяни та піддані, особи без громадянства відіграють важливу роль в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Так відповідно до ст. 5 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. громадяни у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя зобов'язані:

- піклуватися про своє здоров'я та здоров'я і гігієнічне виховання своїх дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян;

- брати участь у проведенні санітарних і протиепідемічних заходів;

- проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення у передбачених законодавством випадках;

- виконувати розпорядження та вказівки посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби при здійсненні ними державного санітарно-епідеміологічного нагляду;

- виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя.

Отже, національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає в себе органи публічної влади, інституції громадянського суспільства, суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, що діють на основі міжнародного права України, і які здійснюють забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

До них належать наступні уповноважені суб'єкти:

1. ООН.
2. Рада Європи.
3. ОБСЄ.
4. Європейський Суд з прав людини та інші міжнародні суди.
5. Змішані міжурядові комісії.
6. Багатосторонні комісії та інші колегіальні конвенційні органи.
7. Міжнародні неурядові організації.
8. Іноземні держави, на основі відповідних міжнародних договорів України.

Більш детально національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні та міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні будуть охарактеризовані у наступних підрозділах даної роботи.

Отже, інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», а також визначено її елементи.

3.2. Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

Дослідження проблематики національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе практичне значення для подальшого вдосконалення законодавства України у сфері прав людини та довкілля, а також для вдосконалення правозастосовної практики у цій сфері. Саме тому, у даному підрозділі буде охарактеризовано національну інституційну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: сформульовано авторське визначення поняття «національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»; визначено елементи національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні; проаналізовано національну інституційну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: І.Алмаші, Ю.Бисаги, Д.Бєлова, О.Лукашової, В.Погорілка, О.Фрицького.

Чинним законодавством України, зокрема Конституцією України, закріплено каталог прав людини та гарантії їх реалізації. З-поміж природних прав людини важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, без належної реалізації якого неможливо забезпечити достойне існування людини. Складним викликом сьогодення є також проведення ООС/АТО на Донбасі та анексія АР Крим та м. Севастополя, що суттєво ускладнюють можливості для належної реалізації прав людини в

Україні, а також ефективне функціонування національної інституційної системи реалізації прав людини в Україні. А тому важливість забезпечення належного функціонування національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є нагальною потребою сьогодення.

Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає наступних уповноважених суб'єктів:

1. Вищі органи влади України: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.
2. Суди України.
3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.
4. Центральні органи виконавчої влади.
5. Місцеві органи виконавчої влади.
6. Органи місцевого самоврядування.
7. Прокуратура України.
8. Адвокатура України.
9. ЗМІ.
10. Неурядові організації: громадські об'єднання, політичні партії, благодійні фонди, релігійні об'єднання.
11. Суб'єкти господарювання, зокрема і приватний бізнес.
12. Громадяни України, іноземні громадяни та піддані, особи без громадянства.

Отже, національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність уповноважених суб'єктів, що діють відповідно до внутрішньодержавного права України, а також їх діяльність, що має на меті ефективне забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами національного законодавства України, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою

забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

Нижче більш детально проаналізуємо уповноважених суб'єктів, що належать до національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні:

1. Вищі органи влади України: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Важливе значення має Верховна Рада України, яка приймає відповідні закони та постанови у сфері реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року, Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації»[161] від 13 липня 2000 року, Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року, Постанова Верховної Ради України «Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля від 04 листопада 2004 року

Згідно ст. 85 Конституції України Верховна Рада України, зокрема, затверджує загальнодержавні програми охорони довкілля; а також затверджує протягом двох днів з моменту звернення Президента України указів оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації; а також надає законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України.

Президент України. Важливе значення для розбудови ефективної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мають Укази Президента України у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року №501/2015. А відповідно до ст. 106 Конституції України Президент України у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має наступні повноваження:

- 1) забезпечує державну незалежність, національну безпеку і

правонаступництво держави;

2) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

3) представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України;

4) зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності;

5) очолює Раду національної безпеки і оборони України;

6) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

7) створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби;

8) підписує закони, прийняті Верховною Радою України;

9) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України.

Президент України не може передавати свої повноваження іншим особам або органам. Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України.

Кабінет Міністрів України, який приймає відповідні постанови та розпорядження у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України» від 3 липня 1995 року №

484, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки»[162] від 25 травня 2011 р. № 577-р.

Згідно ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України, зокрема, вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також забезпечує проведення політики у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування.

Отже, вищі органи влади України: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України займають важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Суди України, в тому числі і Конституційний Суд України, які уповноважені приймати відповідні рішення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Основний законом, який визначає судоустрій та статус суддів в Україні є Закон України «Про судоустрій і статус суддів»[163] від 07 липня 2010 року.

Рішення судів України у справах щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні іноді є суперечливими і неоднозначними. Нижче розглянемо приклад, судової практики у цій сфері на прикладі Постанови Вищого господарського суду України[164] від 18 грудня 2007 р. у справі № 41/214.

Рішенням господарського суду Донецької області від 26.07.2007 року задоволено позовні вимоги заступника прокурора Донецької області в інтересах держави в особі Костянтинівської міської ради до комунального підприємства «Донецькоблводоканал» про стягнення на користь місцевого бюджету Костянтинівської міської ради збитків, заподіяних водним ресурсам у розмірі 16710,42 грн. (суддя Гончаров С.А.).

Рішення суду мотивоване тим, що відповідачем здійснене спеціальне водокористування без наявності відповідного дозволу, чим порушені вимоги ст.ст. 44, 49 Водного кодексу України, а також ст. 40 Закону України «Про

охорону навколишнього природного середовища», що підтверджується актом перевірки виконання водоохоронного законодавства № 16/1 від 12.04.2007 року.

Постановою Донецького апеляційного господарського суду від 11.09.07р. рішення господарського суду Донецької області від 26.07.07р. скасовано, в позові заступника прокурора Донецької області відмовлено (колегія суддів: М'ясищев А.М., Величко Н.Л., Колядко Т.М.).

Постанова суду мотивована посиланням на п. 2 статті 55 Водного кодексу України, якою визначені підстави припинення права спеціального водокористування, та п.2 ст. 56 цього ж Кодексу, якою регулюється порядок припинення цього права. Суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що оскільки Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Донецькій області не приймалося рішення про припинення права на здійснення спеціального водокористування КП «Донецькводоканал», тому відсутні підстави вважати, що у підприємства припинилося це право. Заявлена прокурором до стягнення сума не може бути стягнута, оскільки підприємство не отримало повідомлення Державного управління охорони навколишнього природного середовища про припинення права на спеціальне водокористування.

У поданому касаційному поданні заступник прокурора просить скасувати постанову суду апеляційної інстанції та залишити в силі рішення суду першої інстанції, посилаючись на неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права. Судом порушено норми ст.ст. 44, 50 Водного кодексу України, якими передбачено, що водокористувачі зобов'язані здійснювати спеціальне водокористування лише за наявності дозволу та що строки спеціального водокористування встановлюються органами, які видали дозвіл на спецводокористування. Також скаржник вважає, що суд дійшов помилкового висновку, що органом, який має право на звернення з позовами про відшкодування втрат і збитків, завданих внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, є тільки Державна екологічна інспекція в Донецькій області.

Ознайомившись з матеріалами та обставинами справи на предмет надання їм

попередніми судовими інстанціями належної юридичної оцінки та повноти встановлення обставин, дотримання норм процесуального права, згідно з вимогами ст.1115 Господарського процесуального кодексу України, колегія суддів дійшла висновку, що касаційне подання підлягає задоволенню з наступних підстав.

Судами попередніх інстанцій встановлено наступне.

Державним інспектором Торезького міжрайонного відділу аналітичного контролю Державної екологічної інспекції в Донецькій області відповідно до ст. 20 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" проведено перевірку виконання водоохоронного законодавства Торезького районного ВУВКГ м. Костянтинівка, який є структурним підрозділом КП «Донецькоблводоканал» в частині дотримання затверджених нормативів скиду зворотних вод ВУВКГ м. Костянтинівка біологічно очищених стічних вод у р. Кривий Торезь, за наслідками якої складено акт № 16/1 від 12.04.2007р.

Згідно акту в період з 01.01.2007р. по 31.03.2007р. ВУВКГ м. Костянтинівка здійснювало скидання стічних вод з очисних споруд після біологічної очистки у р. Кривий Торезь без дозволу Держуправління екоресурсів в Донецькій області, що є порушенням пункту 9 ст. 44 Водного кодексу України, а також самовільне користування водою з природного водного об'єкту. Станом на 12.04.2007 року підприємство не має дозволу на спецводокористування, у нього відсутня вимірювальна лабораторія по контролю якості стічних та поверхневих вод.

Розмір відшкодування збитків, заподіяних державі ВУВКГ м. Костянтинівка внаслідок перевищення затверджених нормативів скиду промислових стічних вод розрахований відповідно «Методиці розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів», затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18.05.1995р. № 37 і зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 01.06.1995р. за № 162/698, склав 405 грн. 92 коп.

Розмір збитків, завданих державі внаслідок порушення законодавства про

охорону та раціональне використання водних ресурсів розраховано згідно з Методикою розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення правил охорони водних ресурсів на землях водного фонду, пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації, затвердженої наказом Державного комітету по водному господарству України № 290 від 29.12.2001 року та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України від 18.01.2002 року за №44/6332 складає 16304, 508 грн.

ДОКП «Донецькоблводоканал» листом № 1418/2162 від 01.12.2006р. звернулося до начальника Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Донецькій області з клопотанням про продовження строку дії дозволу на спеціальне водокористування та проектів нормативів ПДС забруднюючих речовин, які скидаються в водні об'єкти з возвратними водами, для ВУВКГ міст Амвросіївки, Держинська, Торезького (Костянтинівське безбалансове управління), Селидове, Тореза, Шахтарська внаслідок того, що умови спецкористування не змінилися.

Листом № 14-921 від 13.02.2007р. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Донецькій області повідомило про відмову у продовженні строку дії дозволів на спеціальне водокористування та нормативів ПДС для Костянтинівського безбалансового управління Торезького ВУВКГ, Амвросіївського, Держинського, Торезького, Селидівського, Шахтарського ВУВКГ, оскільки ними не встановлено приладів обліку на випусках стічних вод та зниження витрат води.

Відповідно до п.2 ст. 55 Водного кодексу України встановлено, що підставою для припинення права спеціального користування є закінчення строку спеціального водокористування. Статтею 44 Водного кодексу України передбачено, що водокористувачі зобов'язані здійснювати спеціальне водокористування лише за наявності дозволу. Згідно статті 50 Водного кодексу України, строки спеціального водокористування, встановлюються органами, які видали дозвіл на спеціальне водокористування.

Зважаючи на викладене, суд апеляційної інстанції безпідставно застосував п.2 ст.55 та п.2 ст.56 Водного кодексу України та дійшов помилкового висновку про те, що відповідач мав отримати відповідне рішення компетентного органу про припинення права на спеціальне водокористування. Зазначені статті регулюють порядок дострокового припинення дії дозволу на спецводокористування.

Заслуговують на увагу доводи прокурора про те, що суд також дійшов помилкового висновку, що органом, який має право на звернення з позовами про відшкодування втрат і збитків, завданих внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, є тільки Державна екологічна інспекція в Донецькій області. При цьому суд посилається на пункт 3 частини 1 статті 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та підпункт 9 п.5 «Положення про Державну екологічну інспекцію в областях, містах Києві та Севастополі», затверджену наказом Мінприроди України від 19.12.06 № 548, якими передбачено право Інспекції подавати позови про відшкодування втрат і збитків, завданих внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища. З урахуванням цих положень суд вважає, що лише Інспекція може бути позивачем по справам цієї категорії.

Однак, така позиція суду не відповідає положенням чинного законодавства.

Так, згідно статті 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Статтею 142 Конституції України встановлено, що природні ресурси, які є у власності територіальних громад, є складовою частиною матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування. Статтею 145 Конституції України передбачений судовий захист прав місцевого самоврядування.

Наявність права на звернення до суду з позовами про стягнення шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля у органів місцевого самоврядування встановлена п. б ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Згідно цієї норми фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевого бюджету за місцем заподіяння екологічної шкоди утворюються за рахунок частини таких грошових стягнень.

Звернення місцевих рад до суду з позовами про відшкодування шкоди, завданої довкіллю, не суперечить положенням Господарського процесуального кодексу України та інших чинних нормативних актів.

На підставі викладеного, колегія суддів дійшла висновку, що судом апеляційної інстанції неправильно застосовані норми матеріального права, що відповідно до частини 1 статті 11110 Господарського процесуального кодексу України є підставою для скасування його постанови по справі.

Керуючись ст.ст. 1115, 1117 –11111 Господарського процесуального кодексу України, Вищий господарський суд України Постановив:

- 1). Касаційне подання Заступника прокурора Донецької області в інтересах держави в особі Костянтинівської міської ради задовольнити.
- 2). Постанову Донецького апеляційного господарського суду від 11.09.07 у справі № 41/214 господарського суду Донецької області скасувати.
- 3). Рішення господарського суду Донецької області від 26.07.2007 р. залишити без змін.

Важливе значення у процесі забезпечення прав і свобод громадян у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні також відіграє Конституційний Суд України. Він здійснює свою діяльність на основі Конституції України і Закону України «Про Конституційний Суд України»[165] від 16 жовтня 1996 року.

Важливе значення у практичній діяльності уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мають Рішення Конституційного Суду України з питань забезпечення

реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками)[166] від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (справа про мораторій на примусову реалізацію майна)[167] від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003.

Отже, суди України, в тому числі і Конституційний Суд України, займають важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (омбудсмен), який відповідно до ст.101 Конституції України здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Омбудсмен здійснює свою діяльність, зокрема, на основі Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23 грудня 1997 р. Важливе значення мають також Положення про Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини[168] від 20 червня 2012 року, Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини[169] від 26 липня 2012 року, Положення про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини[170] від 19 лютого 2013 року, Порядок здійснення провадження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини[171] від 12 серпня 2013 року, які затверджені відповідними наказами омбудсмена.

Нижче розглянемо практичну діяльність щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Упродовж 2014 року до Уповноваженого з прав людини надійшло 345

повідомлень про порушення прав на безпечне для життя і здоров'я довкілля, санітарне благополуччя населення, безпечні та належні умови проживання, вільний доступ до інформації про стан довкілля, участь громадськості у процесі прийняття рішень й на доступ до правосуддя. У переважній більшості своїх звернень люди скаржаться на недотримання фізичними та юридичними особами законодавства у сферах забезпечення санітарного благополуччя населення та регулювання містобудівної діяльності, неналежне реагування територіальними органами Державної архітектурно-будівельної інспекції України на численні факти порушень вимог містобудівного законодавства, незаконне знищення в межах населених пунктів зелених насаджень і паркових зон з метою їх забудови, неналежні умови проживання та неякісні житлово-комунальні послуги тощо.

Так, відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» здійснюється провадження за зверненням мешканців житлових будинків №№1, 3, 5, 7 по вул. Григорія Сковороди міста Ірпінь Київської області щодо незгоди з рішенням Ірпінської міської ради від 16 червня 2011 року №600 про відведення земельної ділянки площею 3,5 га, на якій знаходиться паркова зона "Чорний гай", для будівництва адміністративно-офісних приміщень для обслуговування житлових будинків. Йдеться, зокрема, про те, що Ірпінська міська рада своїм рішенням фактично дозволила приватним забудовникам знищувати цінні вікові дерева, якими є дуби, граби, клени, липи, акації тощо. Зазначена зелена зона існує вже понад 50 років і слугує для мешканців м. Ірпеня місцем відпочинку, проте частину гаю огорожено парканом та розпочато активну вирубку дерев.

За цим фактом прокуратурою міста Ірпеня 28 лютого 2014 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості про кримінальне правопорушення за частиною першою статті 366 КК України. Прокуратура Київської області листом від 18.12.2014 року №04/2-6344 вих-14 поінформувала Уповноваженого з прав людини про те, що службові особи Ірпінської міської ради, зловживаючи своїм службовим становищем, усупереч інтересам служби, на порушення вимог статті 118 Земельного кодексу України забезпечили

виділення земельних ділянок по вул. К.Лібкнехта, 11 та вул. НовоОскольська у місті Ірпені особам, які не подавали заяви про їх отримання. На сьогодні досудове слідство у зазначеному кримінальному провадженні триває, як і провадження Уповноваженого у цій справі[117, с. 417 – 418].

Іншим характерним прикладом порушення екологічних прав людини є провадження Уповноваженого з прав людини за зверненням мешканця с. Горенка Києво-Святошинського району Київської області у справі про порушення прав мешканців села Горенка на безпечне для життя і здоров'я довкілля внаслідок викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у зв'язку із діяльністю цеху з реставрації м'яких та дерев'яних меблів.

Зі звернення та матеріалів, доданих до нього, вбачається, що заступником прокурора Києво-Святошинського району в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Київській області, Києво-Святошинської районної санітарно-епідеміологічної станції пред'явлено позов до фізичної особи – підприємця про зобов'язання зупинити діяльність цеху з реставрації м'яких та дерев'яних меблів, який розташований у с. Горенка, до отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами та приведення її у відповідність із санітарними нормами, які зазначені у постанові Державної санітарно-епідеміологічної служби Києво-Святошинського району.

Постановою Окружного адміністративного суду м. Києва позовні вимоги прокурора задоволено повністю. Водночас фізичною особою–підприємцем не були вжиті заходи щодо зупинення діяльності виробництва до приведення очисних споруд у відповідність із санітарними нормами.

Ухвалою Київського апеляційного адміністративного суду від 31 липня 2014 року постанову Окружного адміністративного суду м. Києва залишено без змін. Провадження Уповноваженого у цій справі триває[117, с. 418 – 419].

Важливе значення у практичній діяльності омбудсмена у вищезгаданій сфері має План заходів Уповноваженого щодо забезпечення реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затверджений

відповідним Наказом омбудсмена[172] від 16 лютого 2016 року № 2/02-16.

Моніторинг Омбудсмена засвідчує, що однією з причин неналежного забезпечення екологічних прав людини є припинення повноважень Державної екологічної інспекції України, Державної санітарно-епідеміологічної служби України та Державної архітектурно-будівельної інспекції України у частині проведення перевірок підприємств, установ та організацій, фізичних осіб - підприємців щодо дотримання ними законодавства у сферах екології, санітарного благополуччя населення та містобудівної діяльності[117, с. 419].

Протягом дії статті 31 Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік»[173] від 16 січня 2014 року жодного дозволу на проведення перевірки органам, які здійснюють контроль за дотриманням законодавства у сферах екології, санітарного благополуччя населення та містобудівної діяльності, Кабінет Міністрів України не надав. А відтак, зазначені сфери залишилися поза державним наглядом (контролем), що, на переконання Уповноваженого з прав людини, призводить до численних порушень прав людини на проживання у безпечному середовищі[117, с. 420].

Отже, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини займає важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а його практична діяльність має важливе значення у цій сфері.

4. Центральні органи виконавчої влади. З-поміж них провідну роль відіграє Міністерство екології та природних ресурсів України, Положення про яке, затверджене відповідним Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 452/2011. А також Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України»[174] від 21 січня 2015 р. № 32.

Згідно цих нормативно-правових актів Міністерство екології та природних ресурсів України (далі – Мінприроди України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінприроди України є головним органом у системі

центральної влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки.

Основними завданнями Мінприроди України є:

1) забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки; геологічного вивчення та раціонального використання надр; поводження з відходами, у тому числі радіоактивними; поводження з пестицидами та агрохімікатами; ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи; радіаційного захисту; раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів; охорони та раціонального використання земель; збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі; організації, охорони та використання природно-заповідного фонду; охорони атмосферного повітря; розвитку водного господарства і меліорації земель; державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, відтворення та охорону земель, екологічну та радіаційну безпеку, охорону та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, збереження, відтворення і невиснажливе використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження і використання екологічної мережі, з питань поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, дотримання вимог біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів природного середовища під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритій системі; здійснення державного геологічного контролю, а також у сфері збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції Організації

Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;

2) реалізація державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, біологічної і генетичної безпеки, геологічного вивчення та раціонального використання надр, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, охорони та раціонального використання земель, збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі, організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, охорони атмосферного повітря, а також збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї.

Нижче розглянемо практичну діяльність Мінприроди України у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

З метою ефективної взаємодії із засобами масової інформації Мінприроди України своєчасно розміщує на сайті та інформує представників ЗМІ про важливі заходи, плани; надає організаційне сприяння у виконанні представниками ЗМІ професійних обов'язків. Міністерство постійно забезпечує інформаційний супровід заходів за участю Міністра та фахівців Мінприроди України, проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу через ЗМІ позиції міністерства у питаннях охорони навколишнього природного середовища.

Забезпечено роботу громадської приймальні та функціонування телефонної гарячої лінії. Ведеться також особистий прийом громадян Міністром, його заступником та керівниками структурних підрозділів Мінприроди.

Впродовж березня – червня 2014 р. керівництвом Мінприроди було проведено цілу низку зустрічей з представниками інститутів громадянського

суспільства. Частину з цих зустрічей не було заплановано, вони стали наслідком пікетувань Мінприроди України громадськими активістами. Зокрема: зустрічі щодо будівництва малих ГЕС у Карпатському регіоні, спорудження ГЕС в Іванкові, щодо порушень вимог природоохоронного законодавства у Голосіївському лісі та ін. На цих зустрічах був присутній Міністр, а в тому випадку, коли він був на засіданні Уряду – заступник Міністра. Також на зустрічах були присутні керівники відповідних структурних підрозділів Мінприроди України.

За результатами зустрічей керівництва Мінприроди України з громадськістю окреслені на них проблеми опрацьовувалися міністерством. Так, за ініціативи Мінприроди України відбулися міжвідомчі наради з питань будівництва малих гідроелектростанцій (15 травня та 20 червня 2014 року) за участю представників зацікавлених центральних органів виконавчої влади, громадськості та компаній, які здійснюють будівництво об'єктів малої гідроенергетики. Створюється ініціативна робоча група для розробки практичних кроків з урегулювання, зокрема законодавчого, ситуації щодо негативних наслідків будівництва малих гідроелектростанцій на гірських річках Карпатського регіону[175, с. 2-3].

Мінприроди України підготувало Національний кадастр антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні за 1990-2014 рр.[176].

Отже, Мінприроди України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища відіграє важливу роль у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Важливе значення у цій сфері має також Державна екологічна інспекція України, що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів України.

Державна екологічна інспекція України утворюється для забезпечення

реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, основними її завданнями є:

- внесення Міністрові екології та природних ресурсів України пропозицій щодо формування державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

- реалізація державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів; додержанням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду; за екологічною та радіаційною безпекою (у тому числі у пунктах пропуску через державний кордон і в зоні діяльності митниць призначення та відправлення) під час імпорту, експорту та транзиту вантажів і транспортних засобів; біологічною і генетичною безпекою щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів (ГМО) у відкритій системі; поводженням з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами) і небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами;

- інші завдання, визначені законами України та покладені на неї Президентом України.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про гідрометеорологічну діяльність» від 18 лютого 1999 року управління діяльністю державної системи гідрометеорологічних спостережень здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері гідрометеорологічної діяльності, через його центральну геофізичну обсерваторію, головні центри за напрямками діяльності, центр по гідрометеорології Автономної Республіки Крим, регіональні, обласні центри по гідрометеорології, обсерваторії,

гідрометеорологічні бюро, гідрометеорологічні та спеціалізовані станції.

Державна система гідрометеорологічних спостережень національної гідрометеорологічної служби складається із стаціонарних і пересувних пунктів та технічних засобів спостережень: приземних метеорологічних; геліогеофізичних; аерологічних; метеорологічних радіолокаційних; метеорологічних авіаційних та супутникових; агрометеорологічних; гідрологічних (річкових, озерних, морських); спеціалізованих гідрометеорологічних; базових спостережень за хімічним та радіоактивним забрудненням навколишнього природного середовища.

Розміщення пунктів державної системи гідрометеорологічних спостережень здійснюється за рішенням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері гідрометеорологічної діяльності, з урахуванням необхідності забезпечення всебічного вивчення гідрометеорологічного режиму, рівня забруднення навколишнього природного середовища України, гідрометеорологічного прогнозування і забезпечення.

Центральна геофізична обсерваторія є найстарішою організацією в системі гідрометслужби України, в якій зберігаються матеріали гідрометеорологічних спостережень з середини XIX століття. За широтою напрямків діяльності обсерваторія не має аналогів у Європі.

Відділ метеорології Центральної геофізичної обсерваторії забезпечує розробку нормативних документів та дотримання єдиних методик у проведенні спостережень на метеостанціях та постах з метеорологічним розділом роботи на території України, надання допомоги в освоєнні нових приладів, технологій та методик спостережень, контроль та узагальнення метеорологічних та актинометричних даних. До метеорологічних щомісячників і щорічників включаються режимні дані всіх метеостанцій і постів.

Усі станції провадять восьмиразові спостереження за основними метеорологічними елементами: температурою і вологістю повітря, температурою ґрунту, напрямом і швидкістю вітру, атмосферним тиском, опадами, хмарністю, сніговим покривом. Цілодобово проводяться

спостереження за атмосферними і стихійними гідрометеорологічними явищами. Передачу синоптичних та штормових телеграм здійснюють через мережу Інтернет. Інформація про погоду з 61 станції використовується для регіонального міжнародного обміну. Телеграми з індексом "Клімат" з осередненими за місяць даними подають 30 метеостанцій для обміну за програмою Всесвітньої метеорологічної організації.

Відділ кліматології Центральної геофізичної обсерваторії у 2005 році завершив роботи над фундаментальною працею – "Кліматичний кадастр України". Підготовлений Кадастр відрізняється від раніше виданих Довідників, як за формою, так і за змістом, і відображає сучасний стан клімату України.

Відділ інформації про стан забруднення природного середовища Центральної геофізичної обсерваторії як самостійний підрозділ був виділений з відділу спостережень за станом забруднення природного середовища у серпні 1980 р. Основними завданнями відділу є забезпечення державних органів, організацій, підприємств, засобів масової інформації поточною інформацією про стан забруднення природного середовища, а також збір і обробка оперативної та режимної інформації від гідрометеорологічних організацій про стан забруднення природного середовища на території України; аналіз і узгодження результатів розрахунків фонових концентрацій про забруднення повітря в містах України; розрахунок фонових концентрацій шкідливих домішок у повітрі Києва та містах Київської області та розрахунок фонових концентрацій забруднювальних речовин у воді водотоків на запит організацій; підготовка матеріалів спостережень, інформативних матеріалів про стан забруднення довкілля для галузевого державного архіву гідрометслужби; здійснення методичного керівництва лабораторіями мережі спостережень з питань підготовки інформаційних матеріалів.

Узагальнення інформації про стан забруднення навколишнього природного середовища на території України здійснюється за даними лабораторій мережі моніторингу довкілля державної гідрометслужби. Інформація про стан забруднення довкілля в Києві та містах Київської області, а також про стан

забруднення навколишнього природного середовища на території України за I півріччя та рік розміщується на сайті Центральної геофізичної обсерваторії (www.cgo.kiev.ua)[177].

Важливо також налагодити ефективну співпрацю між центральними органами виконавчої влади у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні Відповідно до п. 18 Положення про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 року № 391, взаємовідносини суб'єктів системи державну систему моніторингу довкілля ґрунтуються на: взаємній інформаційній підтримці рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки; координації дій під час планування, організації та проведення спільних заходів з екологічного моніторингу довкілля, виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та ліквідації їх наслідків; ефективному використанні наявних організаційних структур, засобів спостережень за об'єктами довкілля та комп'ютеризації процесів діяльності; сприянні найбільш ефективному розв'язанню спільних завдань моніторингу довкілля та екологічної безпеки; відповідальності за повноту, своєчасність і достовірність переданої інформації; колективному використанні інформаційних ресурсів та комунікаційних засобів; безкоштовному інформаційному обміні.

Отже, центральні органи виконавчої влади займають важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

5. Місцеві органи виконавчої влади. До повноважень місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні належать відповідні повноваження визначені у законах та інших нормативно-правових актах України. Так, згідно ст. 21 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»[178] від 09 квітня 1999 року визначено наступні повноваження місцевих державних адміністрацій в галузі використання та охорони земель, природних ресурсів і охорони довкілля:

- 1) розробляє та забезпечує виконання затверджених у встановленому законом порядку програм раціонального використання земель, лісів, підвищення родючості ґрунтів, що перебувають у державній власності;
- 2) розпоряджається землями державної власності відповідно до закону;
- 3) розробляє, подає на затвердження відповідної ради та забезпечує виконання регіональних екологічних програм; звітує перед відповідною радою про їх виконання; вносить до відповідних органів пропозиції щодо державних екологічних програм;
- 4) вживає заходів до відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля підприємствами, установами, організаціями і громадянами;
- 5) вносить пропозиції відповідним органам місцевого самоврядування щодо організації територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;
- 6) інформує населення про екологічно небезпечні аварії та ситуації, стан довкілля, а також про заходи, що вживаються до його поліпшення;
- 7) організовує роботу по ліквідації наслідків екологічних аварій, залучає до цих робіт підприємства, установи, організації незалежно від форм власності та громадян;
- 8) вносить пропозиції в установленому законом порядку про зупинення діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у разі порушення ними законодавства про охорону довкілля та санітарних правил;
- 9) розробляє і забезпечує дотримання правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших потреб населення, зони санітарної охорони джерел водопостачання; обмежує або забороняє використання підприємствами питної води у промислових цілях;
- 10) здійснює контроль за використанням відходів з урахуванням їх ресурсної цінності та вимог безпеки для здоров'я людей і навколишнього природного середовища та розглядає справи про адміністративні правопорушення або

передає їх матеріали на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про відходи;

11) погоджує документацію із землеустрою у випадках та порядку, визначених Земельним кодексом України та Законом України «Про землеустрій»[179] від 22 травня 2003 року, щодо відповідності зазначеної документації законодавству у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Отже, місцеві органи виконавчої влади центральні органи виконавчої влади займають важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

6. Органи місцевого самоврядування, зокрема, сільські, селищні та міські ради, районні та обласні ради. Органи місцевого самоврядування України діють на основі Конституції України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»[180] від 21 травня 1997 року, Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»[181] від 7 червня 2001 року та інших нормативно-правових актів. Згідно ст. 10 Водного кодексу України до компетенції сільських, селищних, міських та районних у містах рад у галузі регулювання водних відносин на їх території належить:

1) здійснення заходів щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

2) контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

3) встановлення правил загального користування водними об'єктами в установленому законом порядку;

4) обмеження, тимчасова заборона (зупинення) діяльності підприємств та інших об'єктів в разі порушення ними вимог водного законодавства в межах своєї компетенції;

5) організація роботи, пов'язаної з ліквідацією наслідків аварій та стихійного лиха, погіршенням якості вод або їх шкідливою дією, залучення у встановленому порядку до цієї роботи підприємств, установ і організацій;

б) організація інформування населення про стан водних об'єктів, а також про надзвичайні екологічні ситуації, які можуть негативно вплинути на здоров'я людей, та про заходи, що вживаються для поліпшення стану вод;

7) вирішення інших питань у галузі регулювання водних відносин у межах своєї компетенції.

А згідно ст. 33 Лісового кодексу України закріплено наступні повноваження сільських, селищних, міських рад у сфері лісових відносин на відповідній території:

1) передають у власність, надають у постійне користування земельні лісові ділянки, що перебувають у комунальній власності, в межах сіл, селищ, міст і припиняють права користування ними;

2) приймають рішення про виділення в установленому порядку для довгострокового тимчасового користування лісами лісових ділянок, що перебувають у комунальній власності, в межах сіл, селищ, міст і припиняють права користування ними;

3) беруть участь у здійсненні заходів щодо охорони і захисту лісів, ліквідації наслідків стихійних явищ, лісових пожеж, залучають у встановленому порядку до цих робіт населення, транспортні й інші технічні засоби та обладнання;

4) організують благоустрій лісових ділянок і культурно-побутове обслуговування відпочиваючих у лісах, що використовуються для цих цілей;

5) встановлюють порядок використання коштів, що виділяються з місцевого бюджету на ведення лісового господарства;

б) вирішують інші питання у сфері лісових відносин відповідно до закону.

Отже, важливою є діяльність органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: сприяння переробки відходів, заготівлі вторинної сировини, розвиток парків, скверів, озеленення населених пунктів, сприяння охороні довкілля. Органи місцевого самоврядування займають важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

7. Прокуратура України, яка здійснює практичну діяльність щодо належного забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Вона діє на основі Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, згідно цього закону формується трирівнева система органів прокуратури: Генеральна прокуратура України, регіональні прокуратури, місцеві прокуратури. При цьому ліквідуються спеціалізовані прокуратури (транспортні, природоохоронні), а також міські або районні в містах, районні або міжрайонні прокуратури там, де вони діють одночасно[182]. Ліквідація природоохоронних прокуратур має свої переваги та недоліки в контексті реформи органів прокуратури, але сподіваємося що проблеми охорони довкілля і надалі будуть належним чином відображатися у роботі органів прокуратури відповідно до чинного законодавства України.

Важливе значення у контексті співпраці органів прокуратури і громадянського суспільства є функціонування Консультативної ради при Генеральній прокуратурі України, що діє на основі Положення про Консультативну раду при Генеральній прокуратурі України[183], затвердженого Наказом Генерального прокурора України від 29 жовтня 2014 року. Відповідно до цього Положення Консультативна рада при Генеральній прокуратурі України (далі – Консультативна рада) є постійно діючим колегіальним консультативним органом при Генеральній прокуратурі України. Консультативна рада проводить свою роботу на засадах верховенства права, невторчання у діяльність органів прокуратури щодо нагляду за додержанням законів або щодо встановлення обставин діянь, які містять ознаки правопорушень, вільного волевиявлення та рівноправності її членів, гласності та відкритості у роботі.

Завданнями Консультативної ради є сприяння Генеральній прокуратурі України у:

- 1). Здійсненні визначених Конституцією та Законом України «Про прокуратуру» завдань органів прокуратури щодо утвердження верховенства права, захисту інтересів громадян і держави від неправомірних посягань, прозорості та відкритості діяльності прокуратури, підвищення авторитету

прокуратури в суспільстві.

2). Реформуванні органів прокуратури відповідно до міжнародних та світових стандартів і принципів, кращих практик функціонування зарубіжних прокуратур.

3). Налагодженні ефективних взаємовідносин з інститутами громадянського суспільства.

4). Ухваленні рішень з питань діяльності органів прокуратури, що потребують урахування громадської думки, обговоренні, розробленні та впровадженні громадських ініціатив, що стосуються органів прокуратури.

5). Реалізації принципу гласності в діяльності органів прокуратури, зокрема при вирішенні питань щодо підбору кандидатур на прокурорські посади, забезпеченні прозорості та відкритості для суспільства інформації про роботу прокуратури (за винятком інформації з обмеженим доступом).

6). Сприянні у створенні умов, які унеможливають використання органів прокуратури для обмеження прав і свобод громадян, а також в інтересах окремих осіб, політичних партій, громадських організацій.

7). Попередженні корупції та зловживання владою в органах прокуратури та в інших державних органах.

До складу Консультативної ради можуть входити представники об'єднань громадян, правозахисних, благодійних, профспілкових організацій, засобів масової інформації, народні депутати України, науковці. Строк повноважень членів Консультативної ради два роки. Загальна чисельність та персональний склад Консультативної ради затверджується Генеральним прокурором України чи виконувачем його обов'язків. Протягом терміну повноважень пропозиції щодо зміни чисельності та персонального складу Консультативної ради можуть вноситися Головою Консультативної ради або Генеральним прокурором України. Відповідне рішення приймається Генеральним прокурором України чи виконувачем його обов'язків на підставі рішення Консультативної ради.

У практичній діяльності органи прокуратури значну увагу приділяють питанням забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я

довкілля в Україні у межах своєї компетенції. Так, прокуратура разом з іншими правоохоронними органами продовжує протидію незаконним операціям із бурштином на території Рівненської області. Зокрема, у результаті проведених спільних заходів працівники органів прокуратури Рівненщини та оперативного штабу поліції з протидії незаконному видобутку бурштину-сирцю на території складських приміщень приватного підприємства у місті Сарни було вилучено близько 31 кг «сонячного» каміння, 1 мотопомпу кустарного виробництва, 9 пожежних рукавів та інше приладдя, пристосоване для незаконного видобутку бурштину.

Також за результатами проведення 17 травня 2016 року слідчої дії у м. Здолбунів працівники прокуратури та поліції вилучили 11 кг бурштину-сирцю різної фракції у жителя Полтавської області, який намагався перевезти «сонячне каміння» в автомобілі. За вказаними фактами розпочато досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України (придбання, зберігання, завідомо одержаного злочинним шляхом майна). Вартість вилученого бурштину нині встановлюється експертом. Процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях здійснюють органи прокуратури Рівненської області[184].

Отже, Прокуратура України займає важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

8. Адвокатура України. Адвокатура України – це недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської

діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» видами адвокатської діяльності є:

1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;

2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;

3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана

Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань.

Адвокат може здійснювати інші види адвокатської діяльності, не заборонені законом.

Згідно ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) користуватися іншими правами, передбаченими законами.

Адвокати та їх об'єднання надають правову допомогу щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Важливою також є їх співпраця з неурядовими екологічними організаціями, а також захист прав фізичних і юридичних осіб у судах у конкретних цивільних, кримінальних, адміністративних та господарських справах.

Отже, Адвокатура України займає важливе місце в національній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

9. Засоби масової інформації (далі – ЗМІ), в тому числі Інтернет ЗМІ, екологічного спрямування. ЗМІ в Україні діють на основі: Закону України «Про інформацію»[185] від 2 жовтня 1992 року, Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»[186] від 16 листопада 1992 року, Закону України «Про телекомунікації»[187] від 18 листопада 2003 року, Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року.

Важливе значення має інформування громадськості через ЗМІ про актуальні проблеми та загрози щодо стану довкілля та можливу небезпеку для життя і здоров'я людей, внаслідок техногенних та природних катастроф.

Журналістські розслідування з питань забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні теж мають важливе значення для припинення екологічних правопорушень та початку процесу забезпечення відшкодування шкоди заподіяної довкіллю.

Серед ЗМІ важливе значення у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мають новітні Інтернет ЗМІ, які дають змогу невідкладно оприлюднювати факти про екологічні правопорушення та екологічні проблеми, зокрема: веб-сайт Всеукраїнської екологічної ліги – <http://ecoleague.net/>.

10. Неурядові організації, зокрема: екологічні і правозахисні громадські об'єднання, політичні партії, благодійні організації, релігійні організації, які здійснюють практичну діяльність у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Діяльність неурядових організацій в Україні здійснюється на основі Конституції та відповідних законів і підзаконних нормативно-правових актів, зокрема: Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»[188] від 23 квітня 1991 року, Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»[189] від 01 грудня 1998 року, Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»[190] від 15 вересня 1999 року, Закону України «Про політичні партії в Україні»[191] від 05 квітня 2001 року, Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року, Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»[192] від 05 липня 2012 року.

Серед неурядових організацій значні здобутки у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні мають, зокрема: Всеукраїнська екологічна ліга та Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина».

Важливе значення має співпраця неурядових організацій з органами публічної влади України у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема, укладено Меморандум про співпрацю між представниками громадянського суспільства та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини[193] від 23 лютого 2016 року. Предметом Меморандуму є вироблення і впровадження механізму координації процесу моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України №501/2015 від 25 серпня 2015 р., та відповідного Плану дій[194], затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р, до 2020 року. Реалізація Меморандуму спрямована на сприяння забезпечення дотримання органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх

посадовими особами принципів, закріплених у частині третій Національної стратегії у сфері прав людини.

Учасники Меморандуму домовились співпрацювати на засадах інклюзивності, відкритості, прозорості і самоорганізації. Використовувати інформаційні ресурси, які будуть утворені з метою висвітлення взаємодії, на веб-сайтах Української Гельсінської спілки з прав людини та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також у соціальній мережі Фейсбук, на яких будуть розміщені, зокрема: План дій з інформацією про хід його виконання, контактні дані відповідальних центральних органів виконавчої влади і організацій громадянського суспільства; періодичні і річні звіти організацій громадянського суспільства, центральних органів виконавчої влади, Уряду; цифрова і графічна інформація про стан виконання Національної стратегії; оцінка і рекомендації міжнародних організацій; оцінка позиції України у міжнародних рейтингах; інша інформація, яка демонструє просування чи регрес України у сфері прав людини.

Учасники Меморандуму домовилися закріпити моніторинг розділів Плану дій за відповідальними організаціями громадянського суспільства за їх пропозиціями. Забезпечувати збір та обробку публічної інформації від центральних органів виконавчої влади:

- первинний збір: отримання від центральних органів виконавчої влади їхніх внутрішніх планів заходів на виконання Плану дій, відповідальних осіб та їх контактних даних, а також звітів про вже проведені заходи;
- поточний збір: у процесі взаємодії в робочих групах, участі у нарадах центральних органів виконавчої влади, через надання запитів до центральних органів виконавчої влади від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- періодичний збір: на підставі публічних звітів центральних органів виконавчої влади.

Учасники Меморандуму визначили, що організації громадянського суспільства: закріплюються за конкретним напрямом (напрямами, розділами)

Плану дій; самостійно залучають необхідних експертів та організації, а також координують їхню роботу; збирають та узагальнюють відповідну інформацію від центральних органів виконавчої влади, залучених експертів та організацій; взаємодіють із центральними органами виконавчої влади шляхом участі у робочих групах, нарадах, публічних заходах, а також експертизах проектів нормативно-правових актів; ініціюють проведення публічних заходів; готують відповідні розділи звітів; за домовленістю здійснюють інші заходи, спрямовані на досягнення завдань Меморандуму.

Алгоритм моніторингу виконання Плану дій міститиме, зокрема (але не винятково), такі параметри:

- 1) Захід передбачено Планом дій, але не виконано;
- 2) Захід передбачено Планом дій, але виконано не по суті, неправильно;
- 3) Захід передбачено Планом дій, виконано так, як передбачено, але не досягнуто очікуваних результатів;
- 4) Захід передбачено Планом дій, але на момент виконання його проведення вже не актуально;
- 5) Захід не передбачено Планом дій, проте заплановано Національною стратегією;

Учасники Меморандуму домовилися визначити єдину форму і зміст моніторингового звіту, які можуть періодично переглядатись Учасниками Меморандуму (індикатори виконання, якщо не виконано – рекомендації; причини невиконання чи неповного виконання Плану дій). Починаючи з березня 2016 року, кожні 2 місяці готувати та оприлюднювати проміжні звіти за результатами поточного моніторингу. Утворити редакційну комісію для узгодження та підготовки остаточних редакцій періодичних і річного звітів.

Учасниками Меморандуму є організації громадянського суспільства, експерти, які взяли участь в установчій нараді 23 лютого 2016 року, і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. До Меморандуму можуть приєднатись будь-які організації громадянського суспільства, представницькі органи корінних народів, міжнародні організації та експерти

шляхом надсилання повідомлення про приєднання на відповідну адресу (ресурс).

Співпраця органів публічної влади та неурядових організацій, як інституцій громадянського суспільства, вийшла на якісно новий рівень після Революції Гідності і має важливе значення для подальшої розбудови України, як демократичної і правової держави, та розвитку громадянського суспільства. Така ефективна співпраця відіграє важливу роль у вдосконаленні системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, неурядові організації, в першу чергу екологічні та правозахисні громадські об'єднання, відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, і є важливим елементом національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

11. Суб'єкти господарювання, в тому числі і державні, комунальні, приватні. Належна реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є невід'ємною вимогою для реалізації інших природних прав людини, зокрема права на життя та права на здоров'я, права на вільний вибір місця проживання, права на свободу пересування та інших природних прав людини. Внаслідок сучасного розвитку науково-технічної революції, нині техногенні та екологічні катастрофи трапляються набагато частіше, ніж раніше, найбільші з них в історії людства – це Чорнобильська катастрофа 26 квітня 1986 року та аварія на АЕС у префектурі Фукусіма 12 березня 2011 року. Якщо в першому випадку вина за аварію покладається на державу, то у другому на комерційну структуру – суб'єкта приватного бізнесу, а саме – компанію Токійська Електроенергетична Компанія (англ. – Tokyo Electric Power Company), також відома як ТЕРСО, яка забезпечує електроенергією регіон Канто, префектуру Яманасі і східну частину префектури Сідзуока. Наприкінці березня 2011 року керівництво ТЕРСО заявило про необхідність отримання найбільшого кредиту в сумі до \$ 25 млрд. на відновлення зруйнованої станції і погашення боргів. У травні 2011 року стало відомо про те, що внаслідок аварії ТЕРСО за фінансовий рік, що закінчився в

березні, зазнала рекордних збитків в 1,247 трлн єн (\$ 15 млрд.), а керівник компанії М.Сімідзу прийняв рішення залишити свою посаду. Через рік у березні 2012 року, ТЕРСО звернулася за допомогою до держави, запросивши 1 трлн єн (\$ 12 млрд.) в надії уникнути банкрутства[195]. ТЕРСО і досі приймає заяви про відшкодування шкоди внаслідок радіаційного забруднення після аварії на АЕС та здійснює виплату відповідних компенсацій[196].

Аварія на АЕС у префектурі Фукусіма 12 березня 2011 року показала про важливість та необхідність врахування всіх можливих форс-мажорних обставин, які можливі, в тому числі і захисту АЕС від потужних землетрусів та цунамі, для недопущення екологічних катастроф у майбутньому, з боку не тільки держав, але і суб'єктів приватного бізнесу.

Саме тому ефективна державна та міжнародна політика у сфері забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля є запорукою не тільки комфортного проживання людей, але й збереження життєвого середовища в окремих регіонах, державах та загалом на нашій планеті Земля, яка є єдиною цілісною екосистемою.

Отже, необхідним є функціонування ефективної інституційної системи для забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, як на національному, так і на міжнародному рівні. У цьому контексті важливе значення має приватний бізнес як елемент інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Приватний бізнес, в особі відповідних суб'єктів, як елемент інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є частиною національної та міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

У даному контексті важливою є співпраця приватного бізнесу з державою, органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та іншими інститутами громадянського суспільства.

Часто найбільшими забруднювачами повітря, води, та довкілля загалом, у різних країнах світу, в тому числі і Україні, є промислові підприємства, які

продукують чимало викидів не тільки викидів в атмосферу, зокрема: двоокису вуглецю, але і стічних вод, твердих побутових відходів тощо.

Важливо впроваджувати інноваційні та енергоощадні технології у практиці ведення бізнесу, стимулювати закупівлю новітнього обладнання на промислові підприємства України, їх модернізацію та реконструкцію, з метою мінімізувати шкоду, яка завдається довкіллю.

Позитивною тенденцією в роботі приватного бізнесу є поширення практики діяльності бізнесу на принципах сталого розвитку, а також впровадження соціально-відповідального бізнесу. Принципи соціально-відповідального бізнесу є дуже важливими для країн, що розвиваються, а також для країн з невисоким рівнем життя та соціального забезпечення.

Суб'єкти господарювання як елемент інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для розбудови громадянського суспільства в Україні та її подальшого розвитку, як демократичної і правової держави, а також забезпечення ефективного функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Перспективним вбачається подальше впровадження практики роботи приватного бізнесу на основі сталого господарювання, принципів соціальної відповідальності бізнесу, а також розширення співпраці із ЗМІ та інституціями громадянського суспільства.

Соціально-відповідальний бізнес турбується про життя і здоров'я працівників, добробут громади в якій він працює, а також про збереження довкілля. Стимулювання розвитку соціально-відповідальних бізнес-ініціатив має стати важливим напрямком діяльності держави у сфері підтримки малого та середнього бізнесу.

Отже, суб'єкти господарювання, в тому числі і приватний бізнес, є важливим елементом національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

12. Громадяни України, іноземні громадяни та піддані, особи без

громадянства. Громадяни України здійснюють безпосередньо реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні самостійно, а також через створені ними організації. При цьому на них покладаються обов'язки не заподіювати шкоду довкіллю, а також відшкодовувати заподіяну ними шкоду. Іноземні громадяни та піддані, особи без громадянства на території України теж здійснюють безпосередньо реалізацію права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні в індивідуальній або колективній формах, із врахуванням обмежень встановлених чинним законодавством України.

Відповідно до ст. 11 Водного кодексу України закріплено право на участь громадян у здійсненні заходів щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Так, громадяни у встановленому порядку мають право:

1) брати участь у розгляді місцевими радами та державними органами питань, пов'язаних з використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

2) за погодженням з місцевими радами та державними органами виконувати роботи по використанню і охороні вод та відтворенню водних ресурсів за власні кошти та за добровільною участю членів об'єднань громадян;

3) брати участь у проведенні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, перевірок виконання водокористувачами водоохоронних правил і заходів та вносити пропозиції з цих питань;

4) проводити громадську екологічну експертизу, обнародувати її результати і передавати їх органам, уповноваженим приймати рішення щодо розміщення, проектування та будівництва нових і реконструкції діючих підприємств, споруд та інших об'єктів, пов'язаних з використанням вод, у порядку, що визначається законодавством;

5) здійснювати громадський контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;

6) одержувати у встановленому порядку інформацію про стан водних об'єктів, джерела забруднення та використання вод, про плани і заходи щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

7) подавати до суду позови про відшкодування збитків, заподіяних державі і громадянам внаслідок забруднення, засмічення та вичерпання вод;

8) здійснювати інші функції щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів відповідно до законодавства.

Отже, громадяни України, іноземні громадяни та піддані, особи без громадянства є важливим елементом національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Сучасні тенденції розбудови України, як демократичної та правової держави, зумовили необхідність якісних змін в механізмі забезпечення реалізації прав людини, в тому числі і щодо системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Забезпечення ефективного функціонування національної інституційної системи права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливим елементом для ефективного функціонування системи природних прав людини в Україні, з-поміж яких важливе значення має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні відіграє провідну роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3.3. Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні

У рамках дослідження реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні важливе значення має дослідження міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Дослідження проблематики міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, сприятиме пошуку шляхів та засобів для вдосконалення системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

У даному підрозділі ми охарактеризуємо проблематику міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: сформулюємо авторське визначення поняття «міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні»; охарактеризуємо окремі елементи міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Проблематика міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є актуальною, а окремі її аспекти були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, зокрема: Л.Брославського, Т.Коломоєць, О.Микитюка, О.Сурілової та Н.Хлуденєвої.

Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, що діють на основі міжнародного права України, і які здійснюють забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. До них належать наступні уповноважені суб'єкти:

1. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН). У рамках ООН важливе значення приділяється боротьбі з екологічними проблемами людства, основним структурним підрозділом ООН у цій сфері є Програма ООН з навколишнього середовища (далі – ЮНЕП) заснована у 1972 році.

Місія ЮНЕП полягає в забезпеченні керівництва та заохочення партнерства в області дбайливого ставлення до навколишнього середовища шляхом створення можливостей для поліпшення якості життя держав і народів без шкоди для майбутніх поколінь. Будучи головним органом ООН у сфері довкілля, ЮНЕП розробляє глобальну екологічну програму, сприяє реалізації природоохоронної складової сталого розвитку в рамках системи ООН, неухильно виступає на захист природного середовища Землі.

Керівний орган ЮНЕП, Рада керуючих, що складається з представників 58 країн, збирається щорічно. Програми фінансуються Екологічним фондом, утвореним з добровільних внесків урядів із залученням довірчих фондів і невеликих асигнувань з регулярного бюджету ООН. Функції і організаційна структура Програми ООН з навколишнього середовища були визначені Генеральною Асамблеєю в її резолюції 2997 (XXVII) від 15 грудня 1972 року. Сфери діяльності ЮНЕП були розширені в 1992 році у зв'язку зі схваленням Асамблеєю Порядку денного на XXI століття, і зокрема пунктів 21-23 глави 38 (47/190 резолюція).

На своїй дев'ятнадцятій сесії, що відбулася в лютому 1997 року, Рада керуючих ЮНЕП прийняв рішенням 19/1 Найробіській декларація про роль і мандат ЮНЕП 1997 р.[197], в якій роль ЮНЕП була визначена наступним чином: «ЮНЕП повинна виконувати роль ведучого глобального природоохоронного органу, що визначає глобальний екологічний порядок денний, який сприяє узгодженому здійсненню екологічного компоненту сталого розвитку в рамках системи ООН і що є авторитетним захисником інтересів глобального навколишнього середовища»[198].

ЮНЕП періодично звітує про свою діяльність, зокрема: опубліковано Звіт ЮНЕП за 2014 рік[199], Звіт ЮНЕП за 2015 рік[200], опубліковані Доповіді

ЮНЕП ГЕО-4[201] 2007 року та ГЕО-5[202]. Затверджена Програма роботи ЮНЕП на період 2014-2015 рр.[203]. Так, у Звіті ЮНЕП за 2015 рік вказано, що ЮНЕП реагує на надзвичайні екологічні ситуації в рамках діяльності команд ООН гуманітарного реагування, вона також проводить посткризову оцінку, щоб визначити шкоду, нанесену навколишньому середовищу, і потреби у відновленні, щоб дати рекомендації тим, хто займається відновлювальними роботами. Протягом останніх двох років ЮНЕП відреагувала на кризи і підтримала відновлення в 22 країнах, в десяти з яких склалася досить гостра екологічна ситуація. Починаючи з 2010 року ЮНЕП провела посткризову або оперативну екологічну оцінку в 29 країнах. Таким чином, в 2010-2014 рр. ЮНЕП виявила ряд серйозних загроз для навколишнього середовища, в результаті чого в 88 відсотках держави або ООН вжили заходів щодо їх зниження[200].

Важливою є співпраця України та ЮНЕП. Зокрема, з 26 до 30 жовтня 2015 р. на території відділення ООН у Найробі проходило 3-є щорічне засідання Підкомітету Комітету Постійних представників при ЮНЕП, а також 132-е засідання Комітету Постійних представників при ЮНЕП. Під час засідань було здійснено презентації національних пропозицій щодо резолюцій для прийняття у ході другої сесії Асамблеї ООН з навколишнього середовища (ЮНЕА-2), що відбудеться з 24 до 27 травня 2016 р. у м. Найробі. В рамках розгляду цього питання українська делегація при ЮНЕП представила ініціативу України, яка стосуватиметься захисту довкілля у місцях, що зазнали впливу конфліктів.

На важливості зусиль ООН у вирішенні питання захисту навколишнього середовища в умовах конфліктів наголошував Президент України Петро Порошенко у ході своїх виступів у Нью-Йорку в рамках 70-ї сесії ГА ООН[204].

Серед установ ООН, що здійснюють діяльність щодо забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, можна також зазначити наступні: Програма Розвитку ООН, Комісію зі сталого розвитку, ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ, Всесвітню метеорологічну організацію, МАГАТЕ,

Міжнародну морську організацію; Європейську економічну комісію ООН.

Програма Розвитку ООН (далі – ПРООН) є глобальною установою ООН у галузі розвитку, яка підтримує стратегічні ініціативи з розбудови спроможності, спрямовані на сталий людський розвиток та зростання, користь від якого отримують усі. Шляхом налагодження партнерства з національними, регіональними та місцевими органами влади, громадянським суспільством та приватним сектором ПРООН надає підтримку Україні у її зусиллях із викорінення бідності, підвищення потенціалу населення, забезпечення рівного доступу до результатів розвитку, збереження навколишнього середовища та сприяння демократичному врядуванню.

Основна мета ПРООН в Україні – підтримати Україну на шляху сталого людського розвитку, спрямованого на досягнення заможної, демократичної та сильної держави, в якій ніхто не залишається осторонь і враховується думка кожного і кожної. ПРООН керується Цілями розвитку тисячоліття та Конвенціями ООН, до яких приєдналася Україна[205].

Раціональне використання та загальний стан навколишнього природного середовища є суттєвими для гарантування сталого розвитку. Такі питання, як зміна клімату, втрата біорізноманіття та деградація озонового шару, мають глобальний характер, і країни не можуть їх вирішити самотійно. ПРООН допомагає Україні зміцнити її потенціал, а також вирішувати ці проблеми на загальнонаціональному, регіональному рівнях і на рівні громади, популяризуючи та поширюючи найкращі практики, надаючи консультації щодо інноваційних підходів в екологічній політиці та закладаючи партнерські стосунки шляхом впровадження пілотних проектів, що покращують якість життя бідних верств населення.

ПРООН підтримуватиме Україну в зміцненні її потенціалу у вирішенні цих викликів на глобальному, національному та місцевому рівні, поширенні найкращих природоохоронних практик, наданні інноваційних пропозицій щодо державної енергоощадної політики і об'єднання партнерів в реалізації пілотних проектів[206].

Отже, ООН займає провідне місце в міжнародній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Рада Європи. Рада Європи спрямовує свої зусилля на проведення активної природоохоронної політики, оскільки питання охорони навколишнього природного середовища взаємопов'язані з правами людини. А ці права не можна гарантувати у повному обсязі, якщо людина дихає забрудненим повітрям, споживає не завжди екологічно чисті продукти і з кожним роком має все менше місць для відпочинку.

Провідними цілями Ради Європи у сферах навколишнього середовища та регіонального планування є охорона та збереження природного середовища в Європі, збереження та покращення середовища життя та діяльності людини, розробка концепцій планування та розвитку територій, сприяння всебічному підходу до збалансованого стабільного розвитку. Реалізацією політики Ради Європи у сфері довкілля керують Департамент Ради Європи з питань культури, культурної та природної спадщини та Керівний комітет з питань охорони природи й захисту природного життєвого середовища.

У 1967 році Рада Європи заснувала центр «Натуропа» в якості інформаційного та документаційного центру з охорони довкілля. Він відкритий як для широкого загалу, так і для професіоналів в якості інструменту, що доповнює практичну діяльність урядів[207, с. 147 - 148].

Рада Європи прийняла цілий ряд міжнародних договорів з питань забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року, котра ратифікована відповідним Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції»[208] від 17 липня 1997 року; Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція)[209] 1979 року, ратифікована згідно відповідного Закону України[210] від 29 жовтня 1996 року, та інші документи, зокрема: Рекомендація № (91) 8 «Про розвиток освіти з

питань довкілля в шкільних системах»[211] 1991 року, Рекомендація № 96 (12) «Про розподіл повноважень та відповідальності між центральною владою та місцевими і регіональними владами в питаннях охорони довкілля»[212] 1996 року.

Отже, Рада Європи займає важливе місце в міжнародній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ). Важливою є роль ОБСЄ у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, важливе значення має діяльність ОБСЄ щодо сприяння розмінуванню території в зоні ООС/АТО на Донбасі.

ОБСЄ – це спільнота 57-и країн, які працюють разом заради досягнення миру та безпеки у регіоні, що охоплює майже усю північну півкулю – від Ванкувера до Владивостоку. Відлік своєї історії ОБСЄ веде з часів Холодної війни, коли небезпечне протистояння двох вороже налаштованих блоків – західного та радянського – розділило Європу. У ті часи прагнення відвернути загрозу реальної війни породило спільне розуміння того, що потрібно для справжньої безпеки. Тож тепер всі держави-учасниці ОБСЄ поділяють переконання, що самих лише обіцянок не застосовувати силу для вирішення суперечок недостатньо для забезпечення стабільного миру. Для цього уряди країн взяли на себе зобов'язання підтримувати та заохочувати розвиток демократії та верховенства права, сприяти розвитку громадянського суспільства і незалежних засобів масової інформації – так, щоб люди могли контролювати політиків і утримувати їх від небезпечних рішень та дій. В ОБСЄ також існує згода, що важливими ми складовими для безпечнішого світу є захист прав людини, ефективна економічна політика та здорове довкілля.

Організація допомагає своїм державам-учасницям вдосконалити умови для сучасної демократії та посилювати безпеку громадян. Завдання допомоги Україні кращим чином реагувати на виклики сьогодення покладене на Координатора проектів ОБСЄ в Україні, чий офіс розташований у Києві. Майбутнє кожної країни – в руках дітей та молоді, тому багато проектів

Координатора спрямовані саме на молодь та юнацтво.

Координатор проектів ОБСЄ в Україні допомагає школярам дізнатись про небезпеки від боєприпасів, що їх дотепер знаходять у великих кількостях у різних частинах України – снарядів, бомб, мін, патронів, які залишились від війн попередніх століть, військових навчань та аварій на складах озброєнь. Бути поінформованим означає бути озброєним, а отже Координатор проектів ОБСЄ в Україні надав підтримку для розробки цього веб-сайту та його контенту, аби діти та підлітки знали, як не стати жертвами небезпечних знахідок та що треба робити, якщо натрапив на вибухонебезпечний предмет.

Також зусилля ОБСЄ спрямовані на навчання юних українців щодо того, якими правами вони володіють у взаєминах з державою та іншими особами, як захиститись від насильства та злочинності, у тому числі пов'язаних з торгівлею людьми. Також Координатор проектів ОБСЄ в Україні допомагає запровадити у школах екологічну освіту – для поширення «зеленого» способу життя та збереження української природи[213]. Також важливим є спільний проект ОБСЄ та ДСНС України на основі якого функціонує спеціалізований сайт для дітей Веб-простір безпеки (див. <http://child.mns.gov.ua/>)[214].

Під егідою Управління Координатора діяльності ОБСЄ у галузі економіки і навколишнього середовища створено мережу Орхуських інформаційно-просвітницьких центрів. Нині ОБСЄ підтримує мережу біля 50 Орхуських центрів у 13 країнах, серед яких і Україна. Орхуський центр періодично звітує про свою діяльність, зокрема, оприлюднено відповідний Звіт про роботу Інформаційно-просвітницького Орхуського центру за 2013 рік[215].

Орхуський інформаційний центр був заснований у 2003 р. при Мінприроди України в рамках українсько-данського проекту «Допомога Україні у впровадженні Орхуської конвенції», з 2004 р. – мав назву Орхуський інформаційно-тренінговий центр, з 2013 р. – інформаційно-просвітницький Орхуський центр. Цей Центр:

– забезпечує інформаційно-комунікаційну можливість діалогу громадськості та державних органів влади у виробленні екологічно значущих

рішень;

- організовує та проводить консультації з громадськістю, громадські слухання, конференції, семінари, круглі столи щодо розроблення нормативно-правових актів, планів, програм з питань довкілля;

- проводить інформаційно-навчальні тренінги для державних службовців, представників місцевого самоврядування, громадських організацій екологічного спрямування та ЗМІ;

- бере участь у реалізації / здійснює організаційну підтримку/ менеджмент міжнародних і національних проектів з питань реалізації положень Орхуської конвенції, Конвенції Еспо, екологічної просвіти та освіти для сталого розвитку.

Напрями діяльності: інформаційно-комунікаційна; інформаційно-консультативна; інформаційно-просвітницька та навчальна; науково-методична; координаційна; міжнародне співробітництво.

При центрі створено Координаційну раду, до складу якої ввійшли представники Мінприроди України, Громадської ради при Мінприроди України, Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління, неурядових громадських організацій, міжнародних організацій та фондів[216].

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що Інформаційно-просвітницький Орхуський центр має важливе значення для забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, ОБСЄ займає важливе місце в міжнародній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

4. Європейський суд з прав людини. Європейський суд з прав людини (далі – Суд) є міжнародним органом, який за умов, визначених Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція), може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав. Конвенція є міжнародним договором, на підставі якого більшість європейських держав зобов'язалися дотримуватися прав та основоположних свобод людини.

Ці права гарантуються як самою Конвенцією, так і протоколами до неї (Протоколи № 1, 4, 6, 7, 12 і 13), згода на обов'язковість яких надана державами – сторонами Конвенції. Суд може розглядати лише ті заяви, в яких йдеться про порушення гарантованих Конвенцією та протоколами до неї прав – одного або кількох.

Європейський суд є наднаціональною міжнародною судовою установою, яка розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав державами – сторонами Конвенції. Відповідно до статті 19 Конвенції, Європейський суд створений для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Відповідно до статті 32 Конвенції, юрисдикція Європейського суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї та які передаються на його розгляд відповідно до статей 33, 34 і 47 Конвенції. Відповідно, Суд не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів. Суд також не може безпосередньо втручатися в діяльність органу влади, дія або бездіяльність якого спричинила порушення. Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію та відповідні протоколи, і які стосуються подій, що відбувалися після дати ратифікації[217].

Рішення Європейського суду з прав людини відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року є джерелом права в Україні.

Важливе значення має інститут Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. Він є посадовою особою, на яку Кабінетом Міністрів України покладено повноваження щодо забезпечення представництва під час розгляду справ про порушення положень Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року в Європейській Комісії з прав людини та Європейському Суді з прав людини.

Урядовим уповноваженим призначається особа, яка не менш як 10 років проживає в Україні, є громадянином України, має вищу юридичну освіту, стаж

роботи в галузі права не менш як 10 років, володіє однією з офіційних мов Ради Європи.

Основними завданнями Урядового уповноваженого є:

- а) представництво України в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Україною положень Конвенції, а також під час розгляду справ за позовами України стосовно порушень положень Конвенції іншими державами - учасницями Конвенції;
- б) координація роботи зацікавлених органів виконавчої влади, пов'язаної з підготовкою матеріалів для розгляду справ у Суді;
- в) підготовка і внесення на розгляд Суду письмових доповідей, участь у слуханні справ, які розглядаються ними;
- г) унесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій про усунення порушень положень Конвенції, недопущення таких порушень у майбутньому;
- г) надання необхідної інформації уповноваженим особам, які прибуватимуть в Україну з метою проведення перевірок дотримання Конвенції.

На виконання основних завдань Урядовий уповноважений:

- а) вивчає факти порушення прав людини в Україні відповідно до запитів Комісії та Суду;
- б) відповідає на запити Суду, надає докази, надсилає повідомлення та додаткові письмові зауваження щодо справ про порушення положень Конвенції;
- в) надає Суду інформацію та відповідні матеріали щодо справ про порушення Конвенції;
- г) надсилає до відповідних державних органів України запити стосовно надання матеріалів і пояснень щодо конкретних випадків порушень прав людини;
- г) виступає доповідачем у справах щодо порушення прав людини під час їх розгляду в Суді;
- д) інформує Кабінет Міністрів України про хід розгляду справ у Суді;
- е) подає Кабінетові Міністрів України пропозиції про запобігання

порушенням прав людини в Україні;

є) проводить переговори з метою врегулювання спору шляхом укладення мирової угоди з позивачем.

Діяльність Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини забезпечується Секретаріатом Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, структурним підрозділом Мін'юсту, яке очолює керівник Секретаріатом Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини[218].

У рамках подальшої еволюції правового статусу Європейського суду з прав людини важливе значення має Декларація про майбутнє Європейського суду з прав людини від 27 квітня 2011 року[219].

Отже, Європейський суд з прав людини займає важливе місце в міжнародній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

5. Змішані міжурядові комісії – створюються на основі відповідних двосторонніх міжнародних угод України, зокрема, функціонує Українсько-Угорська міжурядова змішана комісія з питань транскордонного та прикордонного співробітництва відповідно до Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про транскордонне співробітництво[220] від 21 квітня 1999 року.

Шосте засідання Українсько-Угорської міжурядової змішаної комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва відбулося 20 грудня 2013 року у с. Барвінок Закарпатської області. Захід відбувся під головуванням першого заступника Міністра економічного розвитку і торгівлі України Анатолія Максюті та Державного секретаря Міністерства юстиції та адміністративних питань Угорщини Еріки Сабо.

Серед питань порядку денного Комісії Сторони приділили особливу увагу розгляду стану роботи та перспективам розвитку інфраструктури пунктів пропуску на спільному українсько-угорському держкордоні, досвіду реалізації Програми транскордонного співробітництва ЄСПП “Україна-Угорщина-

Словаччина-Румунія” 2007-2013, а також співпраці в галузі водного господарства на прикордонних водах. В рамках останнього з темою щодо активізації українсько-угорського співробітництва на прикордонних водах в рамках реалізації спільної протипаводкової програми розвитку під егідою Дунайської макрорегіональної Стратегії виступили головний інженер БУВР Тиси Олег Кисіль та в.о. керівника Дунайського контактного пункту в м. Будапешт Міністерства закордонних справ Угорщини Петер Кіш-Парціу.

Головний інженер БУВР Тиси коротко представив особливості формування стоку та проходження паводків на р. Тиса, питання необхідності комплексного та транскордонного підходу до вирішення спільних проблем та загроз в басейні р. Тиса з сусідніми країнами, результати реалізації національної протипаводкової програми, елементи та перспективи втілення спільної українсько-угорської протипаводкової програми розвитку на Верхній Тисі. Зокрема, було наголошено і на необхідності впровадження сучасних підходів до управління паводковим стоком, перші результати яких на сьогодні представлені в спільній програмі розвитку, а також на потребі у рівноцінній та одночасній реалізації визначених заходів по обидва боки кордону, оскільки перепоною на сьогодні є обмеженість доступу України до структурних джерел ЄС, що значним чином гальмує процес створення надійної транскордонної протипаводкової безпеки. Петер Кіш-Парціу представив схему функціонування Контактного пункту та шляхи можливого вирішення організаційних та фінансових питань реалізації спільної програми розвитку, а також подальшого інституційного співробітництва.

Як підсумок, було відзначено необхідність нового імпульсу для подальшого поглиблення українсько-угорської співпраці з питань управління водними ресурсами, що дозволить скоординувати зусилля для вирішення нагальних проблем як на національному, так і на регіональному рівнях[221].

Ще одним важливим напрямком українсько-угорського співробітництва є реалізація спільних міжнародних проектів. Тільки за останні декілька років у рамках Програм транскордонного співробітництва Європейської Комісії

спеціалісти БУВР Тиси та Верхне-Тисайської дирекції водних справ брали участь у реалізації таких міжнародних проектів:

- «Розробка українсько-угорських комплексних планів протипаводкового захисту, розвитку водного господарства та оновлення заплавлених територій в регіоні Берег і басейні р. Боржава»,
- «Розвиток Берегівської транскордонної меліоративної системи в басейні р. Тиса».

У 2011 році БУВР Тиси разом з угорськими і українськими партнерами у межах Програми транскордонного співробітництва Європейського Інструменту Сусідства і Партнерства Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна розпочали реалізацію спільних проектів, а саме:

- «Подальший розвиток і гармонізація Верхне-Тисайських українських і угорських програм розвитку протипаводкового захисту та створення інтегрованої системи прогнозування паводків з застосуванням моделей на основі гео-інформаційних систем»,
- «Підвищення готовності до паводків у Берегівській транскордонній польдерній системі зі спрямуванням на басейн каналу Чаронда – Латориця»,
- «Покращення спільної українсько-угорської телеметричної системи для забезпечення протипаводкового захисту на рівні водозбірного басейну»[222].

Отже, змішані міжурядові комісії, зокрема Українська-Угорська міжурядова змішана комісія з питань транскордонного та прикордонного співробітництва, займають важливе місце в міжнародній інституційній системі реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

6. Багатосторонні комісії та інші колегіальні конвенційні органи функціонують на основі відповідних міжнародних договорів. Так, відповідно до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 13 листопада 1992 р. утворено Комісію по захисту морського середовища Чорного моря від забруднення (далі – Комісія). Так для цілей даної Конвенції Договірні Сторони створюють Комісію по захисту морського середовища Чорного моря від забруднення. Кожна з Договірних Сторін представлена в Комісії одним

представником, який може мати заступників, радників і експертів.

Головування в Комісії здійснюється кожною Договірною Стороною по черзі в порядку англійського алфавіту. Першим Головою Комісії буде представник Республіки Болгарія.

Голова виконує свої функції протягом одного року і в цей час не може діяти як представник своєї держави. У випадку, коли місце Голови стає вакантним, Договірна Сторона, яка головує в Комісії, призначає наступника, який залишається на цій посаді до закінчення строку повноважень Голови даної Договірної Сторони.

Комісія проводить засідання не рідше одного разу на рік. На прохання будь-якої Договірної Сторони Голова скликає позачергове засідання. Рішення і рекомендації Комісії ухвалюють причорноморськими державами на основі принципу одноголосності.

Допомогу Комісії в її роботі надає постійно діючий Секретаріат. Комісія призначає директора-виконавця та інших посадових осіб Секретаріату. Директор-виконавець призначає технічний персонал відповідно до правил, які будуть ухвалені Комісією. Секретаріат складається з громадян усіх причорноморських держав.

Штаб-квартира Комісії і Секретаріату перебуває в Стамбулі. Місцезоташування штаб-квартири може бути змінено рішенням Договірних Сторін, прийнятим на основі консенсусу.

Комісія ухвалює власні правила процедури для виконання своїх функцій, організує свою діяльність і створює допоміжні органи відповідно до положень цієї Конвенції. Представники, радники і експерти Договірних Сторін користуються на території відповідної Договірної Сторони дипломатичними привілеями та імунітетами згідно з міжнародним правом. Привілеї та імунітети посадових осіб Секретаріату визначаються угодою між Договірними Сторонами. Комісія має такі повноваження, які необхідні їй для виконання своїх функцій. Комісія укладає з приймаючою Договірною Стороною угоду про штаб-квартиру.

Щороку у рамках цієї Конвенції відзначають день Чорного Моря. Так, церемонія святкування дня Чорного Моря у 2015 році відбулася 30 жовтня 2015 року у м. Стамбул у приміщенні Пойнт Готель Таксім, на якій було вручено Медалі Чорного Моря за індивідуальні внески у збереження морського середовища Чорного Моря[223].

Отже, Комісія по захисту морського середовища Чорного моря від забруднення має важливе значення у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

7. Міжнародні неурядові організації займають важливе місце у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Серед них можна виокремити: Всесвітній фонд дикої природи, Грінпіс, Всесвітня комісія з навколишнього середовища, Міжнародна амністія, Міжнародна благодійна організація «Інформаційний центр «Зелене досье»

Важливе значення має діяльність Грінпісу в Україні. Зокрема, активісти Грінпіс в з нагоди 30-ї річниці Чорнобильської АЕС розмістили 2000 лампадок у підніжжя будівлі Атоміум в Брюсселі, Бельгія, щоб створити образ як символ радіації перетворюється в вітряк, який представляє екологічно чисте джерело енергії[224].

Всесвітній фонд природи – це міжнародна природоохоронна організація, місія якої полягає у тому, щоб зупинити деградацію природних систем планети та побудувати майбутнє, у якому людина та природа будуть жити у гармонії. В Україні діяльність організації зосереджена на охороні прісноводних біотопів в дельті Дунаю та охороні лісових ресурсів у Карпатських горах. Крім того, Всесвітній фонд природи проводить в Україні такі кампанії як «Година Землі», кліматичний тур «Клімат змінюється. Час діяти разом!» та інші.

Міжнародна благодійна організація «Інформаційний центр «Зелене досье» є міжнародною благодійною організацією, яка здійснює свою діяльність на засадах законності, гуманності, спільності інтересів і рівності прав її учасників, гласності, добровільності та самоврядування і не має мети отримання прибутку.

Організація поширює свою діяльність на території України, Білорусі, Франції та інших держав[225].

До розмінування територій на Донбасі долучилась неурядова організація «Данська група з розмінування» у рамках проекту «Захист населення, постраждалого в ході воєнного конфлікту шляхом надання юридичної (правової) допомоги та протимінної діяльності» у 2017 році в районі Мирної Долини Попаснянського району Луганщини. Данська група з розмінування є підрозділом Данської ради у справах біженців, що працює в галузі гуманітарної діяльності, пов'язаної з розмінуванням. Вона була заснована у березні 1997 року. Сьогодні вона перетворилася на громадський рух за заборону використання протипіхотних мін як негуманної зброї[226].

Важливе значення у контексті даного дослідження має Індекс екологічної ефективності – це метод кількісної оцінки та порівняльного аналізу показників екологічної політики держав світу. Він поділяє країни за результативністю в декількох категоріях, які об'єднуються в дві групи: життєздатність екосистеми і екологічне здоров'я[227]. Індекс публікується раз на два роки. У 2012 році Україна в Індексі екологічної ефективності зайняла 102 місце зі 132 країн, з показником 46.31 бали[228]. А у 2014 році Україна в Індексі екологічної ефективності зайняла вже 95 місце зі 178 країн, з показником 49.01 бали. А вже в Індексі екологічної ефективності 2016 Україна зайняла 44 місце з показником 79,69 бали. Проте, вже в Індексі екологічної ефективності 2018 Україна зайняла тільки 109 місце з показником 52,87 балів.

Отже, міжнародні неурядові організації займають важливе місце у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

8. Іноземні держави, на основі відповідних міжнародних договорів України. У співпраці з окремими іноземними державами Україна розвиває двосторонні відносини з урахуванням міжнародних зобов'язань у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Зокрема, певні зусилля щодо врегулювання конфлікту на Донбасі та

вирішення конкретних питань щодо забезпечення реалізації права на безпечно для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: розмінування території, вирішення проблем вимушених внутрішніх переселенців із зони конфлікту, припинення конфлікту, недопущення обстрілів мирних жителів, екологічних забруднень в зоні проведення ООС/АТО на Донбасі, також здійснюють окремі іноземні держави, зокрема: США, Франція, ФРН, Канада, Норвегія, Польща.

Зокрема, важливою є допомога Норвегії. Так, Міністр закордонних справ Норвегії Бьорге Бренде, який зустрівся з внутрішньо переміщеними особами у Східній Україні 11 травня 2015 року, наголосив, що внаслідок конфлікту на Сході України постраждало стільки ж мирного населення, скільки людей проживає загалом у Норвегії. Є нагальна потреба у негайному забезпеченні захисту, притулку, медикаментів, їжі та води. Норвегія збільшує обсяг підтримки Україні, і важливо, що інші країни також роблять свій внесок.

Особливо багато людей похилого віку змушені були покинути свої домівки, і вони майже не мають можливості отримати медичну та іншу необхідну допомогу. Також сильно страждають люди з обмеженими фізичними можливостями. Багато шкіл зруйновано, дороги до шкіл заміновано, багато дітей позбавлені можливості отримати базову освіту. Фінансова підтримка Норвегії забезпечить основні потреби у їжі, воді, медикаментах, притулку, а також у захисті життя мирного населення та забезпеченні права на освіту дітям, що постраждали в наслідок кризи.

У 2014 році Норвегія надала Україні 33 млн. норвезьких крон гуманітарної допомоги. У 2015 році фінансування надається через такі організації: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, організація «Врятуймо Дітей», Норвезька Рада з питань біженців разом з NORCAP. Першочерговим є надання гуманітарного захисту мирному населенню та забезпечення права на освіту дітей, що постраждали внаслідок кризи[229].

Норвегія і Сполучені Штати Америки об'єднують зусилля для прискорення процесу розмінування. Очищення ґрунту від мін та інших вибухових речовин є

важливою частиною боротьби за мир у всьому світі, сказав пан Бренде, у зв'язку з запуском цієї ініціативи. Фермери в Україні повинні знати, що це безпечно йти в поля та працювати над виробництвом продуктів харчування знову. Норвегія і Сполучені Штати входять до числа п'яти найбільших донорів у світі в боротьбі з розмінуванням. Спільним керівництвом в цій області та зі спільною активізацією зусиль, ці держави роблять свій внесок для виконання цієї важливої роботи. Норвегія використала в 2015 році 227 млн. крон своєї гуманітарної допомоги для пошуку та знешкодження мін та інших боєприпасів, а також для підтримки жертв у 19 країнах. Ця робота триває. 81 млн. крон з бюджету цього року, підуть на нові проекти в Україні, Іраку та Сирії[230].

Важливою є також допомога Італії в розмінуванні зони проведення ООС/АТО на Донбасі. Зокрема, у 2016 році Італія схвалила виділення екстреного внеску Україні у розмірі 1 млн. євро. Фінансування поділено на два транші. Перші 700 тисяч євро надано в рамках Всесвітньої продовольчої програми для розподілу продовольчих пайків і грошової допомоги найуразливішим верствам цивільного населення. Ще 300 тисяч євро виплачено ЮНІСЕФ для фінансування проекту з розмінування. Таким чином, внесок дасть змогу провести освітні курси за оцінкою ризиків для дітей шкільного і дошкільного віку, які проживають у районах, де є наземні міни, залишки небезпечних військових і саморобних вибухових пристроїв[231].

Отже, міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Зокрема, ООН, Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, міжнародні неурядові організації, відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: вони сприяли ядерному роззброєнню України, подоланню негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; сприяють підвищенню різних екологічних стандартів в Україні.

Важливою є сучасна роль ОБСЄ у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, важливе значення має

діяльність ОБСЄ в зоні проведення ООС/АТО на Донбасі щодо припинення вогню, деескалації конфлікту, врегулювання конфлікту мирним шляхом та сприяння розмінуванню території; стосовно утилізації запасів меланжу (компонента рідкого ракетного палива); щодо формування екологічного виміру у рамках ОБСЄ, в контексті якого здійснюється протидія екологічним загрозам та викликам шляхом розробки стратегії, що базується на всебічному використанні потенціалу і порівняльних переваг ОБСЄ із чіткими пріоритетами.

Отже, у даному підрозділі охарактеризовано проблематику міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Висновки до Розділу 3

У рамках дослідження проблематики інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, ми проаналізували поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні», а також визначили її елементи, охарактеризували національну інституційну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, проаналізували міжнародну інституційну систему реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, і можемо зробити наступні висновки:

1. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні має важливе значення для забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

2. Національна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні відіграє провідну роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

3. Мінприроди України відіграє важливу роль у сфері забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

4. Співпраця органів публічної влади та неурядових організацій, як інституцій громадянського суспільства, вийшла на якісно новий рівень після Революції Гідності і має важливе значення для подальшої розбудови України, як демократичної і правової держави, та розвитку громадянського суспільства. Така ефективна співпраця відіграє важливу роль у вдосконаленні системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

5. Інформаційно-просвітницький Орхуський центр має важливе значення для забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в

Україні у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

6. Міжнародні неурядові організації займають важливе місце у рамках міжнародної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

7. Важливою є роль ОБСЄ у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, важливе значення має діяльність ОБСЄ щодо врегулювання конфлікту, припинення обстрілів та сприяння розмінуванню території в зоні ООС/АТО на Донбасі, формування екологічного виміру у рамках ОБСЄ, в контексті якого здійснюється протидія екологічним загрозам та викликам шляхом розробки стратегії, що базується на всебічному використанні потенціалу і порівняльних переваг ОБСЄ із чіткими пріоритетами.

8. ООН, Рада Європи, ЄС, ОБСЄ, міжнародні неурядові організації, відіграють важливу роль у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема: вони сприяли ядерному роззброєнню України, подоланню негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; сприяють підвищенню різних екологічних стандартів в Україні.

9. Міжнародна інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні включає уповноважених суб'єктів, що діють на основі міжнародного права України, і які здійснюють забезпечення належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

Отже, у даному розділі ми проаналізували проблематику інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

ВИСНОВКИ

У результаті даного наукового дослідження, здійсненого на основі аналізу чинного законодавства України та законодавства окремих зарубіжних країн, міжнародного права, практики їх реалізації, узагальнення відповідних наукових праць, авторами здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у розв'язанні ряду концептуальних питань стосовно визначення суті і характеристики реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також сформульовано нові відповідні висновки, пропозиції та рекомендації, основними з яких є наступні:

1. Сучасний розвиток України обумовлює необхідність якісних змін у механізмі забезпечення реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, щодо забезпечення чистоти атмосферного повітря, доступу до питної води, переробки відходів, розмінування території на Донбасі в зоні проведення АТО.

2. Сформульовано авторське визначення поняття «реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» як практичне втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

3. Форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними

організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері. За суб'єктним складом можна виокремити індивідуальну та колективну форми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні.

4. Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

5. Ефективне функціонування системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні є важливою запорукою для забезпечення нормальної життєдіяльності людини, розвитку держави, суспільства, територіальних громад, сприяння розвитку економіки, туристично-рекреаційної галузі, подолання негативних наслідків екологічних катастроф та аварій; створення сприятливих передумов для належної реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні як в індивідуальній, так і в колективній формах.

6. Нормативна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність норм та принципів права, які відображені у відповідних актах внутрішньодержавного та міжнародного права, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і

здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

7. Інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні – це взаємоузгоджена цілісна сукупність уповноважених суб'єктів та їх діяльність, що має на меті ефективно забезпечення належного практичного втілення в життя можливостей, установлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля в Україні, а також задоволення їх власних потреб та інтересів у цій сфері.

8. Міністерство екології та природних ресурсів України є основним елементом національної інституційної системи реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, що відіграє, зокрема, провідну роль у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та у межах своєї компетенції біологічної, генетичної та радіаційної безпеки, поводження з відходами, у тому числі радіоактивними, пестицидами і агрохімікатами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, радіаційного захисту, збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін.

9. Важливою є роль ОБСЄ у забезпеченні реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, зокрема, важливе значення має діяльність ОБСЄ в зоні проведення ООС/АТО на Донбасі щодо припинення вогню, деескалації конфлікту, врегулювання конфлікту мирним шляхом та сприяння розмінуванню території; стосовно утилізації запасів меланжу (компонента рідкого ракетного палива); щодо формування екологічного виміру у рамках ОБСЄ, в контексті якого здійснюється протидія екологічним загрозам та викликам шляхом розробки стратегії, що базується на всебічному використанні потенціалу і порівняльних переваг ОБСЄ із чіткими пріоритетами.

Отже, у даній монографії досліджено проблематику реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні, сформульовано ряд пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України та правозастосовної практики у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмаші І.М. Реалізація прав людини в Україні: монографія. Ужгород, Видавничий центр Закарпатського інституту ім. А.Волошина ПрАТ ВНЗ «МАУП», 2015. 226 с.
2. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення: 21.07.2018).
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 21.07.2018).
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 21.07.2018).
5. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради. 1996. № 30. Ст. 131.
6. Васильчук Л.Б. Поняття «інституційна система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та її елементи. Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право. 2016. Вип. 37. Т.1. С. 56–58.
7. Конституційно-правові засади становлення української державності. За заг. ред. В.Я.Тація, Ю.М.Тодики. Х.: Право, 2003. 328 с.
8. Сырых В.М. Теория государства и права: учебник для вузов. М.: Былина, 1998. 512 с.
9. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права: учебник. М.: Проспект, 2001. 760 с.

10. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник для юридических вузов. М.: Юриспруденция, 2000. 528 с.
11. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
12. Конституційне право України: Підручник. За ред. В.Ф. Погорілка. К.: Наукова думка, 2003. 733 с.
13. Бринчук М.М. Экологическое право: Учебник. М.: Юристь, 1999. 352 с.
14. Поправко Н.Б. Юридические механизмы защиты прав граждан на благоприятную окружающую среду (практическое пособие для граждан). Санкт-Петербург: Беллона, 2012. 63 с.
15. Найбрудніші міста України: Ужгород вже другий. URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2012/03/1/97087/> (дата звернення: 22.07.2018).
16. Огляд про стан забруднення навколишнього природного середовища на території України у 2015 році (за даними мережі спостережень Національної гідрометслужби України). URL: <http://www.cgo.kiev.ua/data/ukr-zabrud-viz-1/f160617063459.doc> (дата звернення: 23.07.2018).
17. Кобзар Г. Майже половині українців важко дихати у рідній країні. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1385422344> (дата звернення: 23.07.2018).
18. Васильчук Л.Б. Поняття «Реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні» та його ознаки. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право. 2015. Вип. 35. Т.1. С. 80-83.
19. Гончаренко О.М. Права людини в Україні: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 207 с.
20. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27 лютого 1991 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 16. Ст. 198.
21. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

22. Про природно-заповідний фонд України Відомості Верховної Ради України: Закон України від 16 червня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст. 502.

23. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 50. Ст. 678.

24. Про тваринний світ: Закон України від 03 березня 1993 р. (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України. 1993. № 18. Ст.191.

25. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 14. Ст. 97.

26. Туниця Ю. Екологічна Конституція Землі: сутність і концептуальні засади. Вісник НАН України. 2005. № 11. С. 32 – 42.

27. Добровольський В.В. Екологічні знання. К.: Професіонал, 2014. 299 с.

28. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31. Ст. 429.

29. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_098 (дата звернення: 26.07.2018).

30. Потехін О. Ядерне роззброєння України у контексті її відносин з США та РФ. Агора. 2016. Випуск 16. С. 16 – 22.

31. Угода між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво в галузі ліквідації ядерної зброї, що підлягає скороченню в Україні, і створенні Комітету зі співробітництва в цих цілях від 02 березня 1994 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/392_029 (дата звернення: 26.07.2018).

32. Про без'ядерний статус України: Заява Верховної Ради України від 24 жовтня 1991 року. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 51. Ст. 742.

33. Про додаткові заходи щодо забезпечення набуття Україною без'ядерного статусу: Постанова Верховної Ради України від 9 квітня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 29. Ст. 405.

34. Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року: Закон України від 16 листопада 1994 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 47. Ст. 421.

35. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (Будапештський меморандум) підписаний у м. Будапешт 05 грудня 1994 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення: 26.07.2018).

36. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 17. Ст.99.

37. Кодекс про надра України від 27 липня 1994 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. Ст. 340.

38. Водний кодекс України від 06 червня 1995 року. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 24. Ст.189.

39. Про екологічну експертизу: Закон України від 09 лютого 1995 року (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України. 1995. № 8. Ст. 54.

40. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30 червня 1995. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 27. Ст. 19.

41. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 315.

42. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 12. Ст. 81.

43. Шукліна Н.Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): Монографія. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 424 с.

44. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14 січня 1998 року. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 22. Ст. 115.

45. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

46. Бисага Ю.М. Сідак М.В. Земельне право України. Навчальний посібник. Ужгород: ВЕТА-Закарпаття, 2001. 235 с.

47. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 року. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 36-37. Ст. 242.

48. Таких звалищ, як під Львовом 80%. Сміттям завалено 5% території країни – еколог. URL: <http://newsradio.com.ua/archives/20160531/1340422.html> (дата звернення: 03.08.2018).

49. Про затвердження Положення про порядок надання екологічної інформації: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18 грудня 2003 року № 169, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 04 лютого 2004 року за № 156/8755 (втратив чинність). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0595-12> (дата звернення: 03.08.2018).

50. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 02.04.2012 року № 217. Офіційний вісник України. 2012. № 39. Ст. 1505.

51. Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів від 16 червня 1995 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_934 (дата звернення: 07.08.2018).

52. Про ратифікацію Угоди про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів: Закон України від 04 липня 2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 36. Ст. 268.

53. Меморандум між Урядом України та Урядом Канади про співробітництво з питань зміни клімату, включаючи заходи, що проводяться спільно від 28 січня 1999 року. URL: <http://canada.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ca/legal-acts/memorandum1999> (дата звернення: 07.08.2018).

54. Угода між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища від 07 вересня 2006 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/031_060 (дата звернення: 07.08.2018).

55. Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Азербайджанської Республіки про співробітництво в галузі охорони

навколишнього природного середовища: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2007 р. № 813. Офіційний вісник України. 2007. № 43. Ст. 1724.

56. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 07.08.2018).

57. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 40. Ст. 2021.

58. Україна: після двох років конфлікту ситуація на сході України залишається «похмурою»: Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини. – Женева/Київ. – 3 червня 2016 року. URL: http://www.un.org.ua/images/PR_14_Report_Final_UKR.doc (дата звернення: 10.08.2018).

59. За час АТО на Донбасі загинуло 68 дітей – Парубій. URL: <http://www.pravda.com.ua/news/2016/06/1/7110379/> (дата звернення: 10.08.2018).

60. Права человека и вооруженные конфликты: Учебник для высших военных учебных заведений. Отв. ред. В.А.Карташкин. М.: НОРМА, 2001. 384 с.

61. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 05 червня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 30. Ст. 1008.

62. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 21 травня 2003 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_b99 (дата звернення: 12.08.2018).

63. Про ратифікацію Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті: Закон України від 01 липня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 32. Ст. 319.

64. Угода про правовий статус Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи від 9 листопада 2012 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_552/paran2#n2 (дата звернення: 12.08.2018).

65. Про ратифікацію Угоди про правовий статус Регіонального екологічного центру для Центральної та Східної Європи: Закон України від 15 липня 2015 року. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 35. Ст. 344.

66. Новий закон України про довкілля – вимога Євросоюзу, – експерт. URL: https://24tv.ua/noviy_zakon_ukrayini_pro_dovkillya_vimoga_yevrosoyuzu_ekspert_n900944 (дата звернення: 14.08.2018).

67. Реєстр ОВД. URL: <http://eia.menr.gov.ua/> (дата звернення: 14.08.2018).

68. Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1026. Офіційний вісник України. 2018. № 2. Ст. 58.

69. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 989. Офіційний вісник України. 2018. № 2. Ст. 54.

70. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

71. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. 472 с.

72. 2016 Environmental Performance Index. New Haven, CT: Yale University, 2016. 123 p.

73. Country Rankings on the 2014 EPI. URL: <http://www.epi.yale.edu/epi/country-rankings> (дата звернення: 14.08.2018).

74. 2018 Environmental Performance Index. URL: <https://epi.envirocenter.yale.edu/downloads/epi2018policymakerssummaryv01.pdf> (дата звернення: 14.08.2018).

75. Наслідки зміни клімату для України. URL: https://wwf.panda.org/uk/our_work/climate_change/climate_mitigation/climate_impacts_ua/ (дата звернення: 14.08.2018).

76. Сурілова О.О. Порівняльне екологічне право: Навчальний посібник. О.: Фенікс, 2010. 220 с.

77. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под общ. ред. Е.А. Лукашевой. М.: НОРМА, 2002. 448 с.

78. Васильчук Л.Б. Система реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 5. С. 55-58.

79. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. Ст. 27.

80. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

81. Повітряний кодекс України від 19 травня 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. Ст. 536.

82. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99.

83. Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону: Закон України від 10 лютого 2000 року. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 13. Ст. 99.

84. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 35. Ст. 303.

85. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: Постанова Кабінету

Міністрів України від 3 липня 1995 року № 484. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/484-95-п> (дата звернення: 15.08.2018).

86. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09 травня 1992 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_044 (дата звернення: 15.08.2018).

87. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) від 25 червня 1998 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 17.08.2018).

88. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004 (дата звернення: 17.08.2018).

89. Європейська ландшафтна конвенція від 20 жовтня 2000 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_154 (дата звернення: 17.08.2018).

90. Прикінцевий акт наради з питань безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 р. Права людини в Україні. Вип. 21. К., 1998. С. 187 – 208.

91. Парижская хартия для новой Европы от 21 ноября 1990 года. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (дата звернення: 17.08.2018).

92. Декларація Будапештської зустрічі на найвищому рівні від 6 грудня 1994 р. Права людини в Україні. Вип. 21. К., 1998. С. 327 – 337.

93. Конвенція про режим судноплавства на Дунаї від 18 серпня 1948 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_175 (дата звернення: 17.08.2018).

94. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 13 листопада 1992 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_065 (дата звернення: 17.08.2018).

95. Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України і Міністерством охорони навколишнього середовища Республіки Грузія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 10 червня 1993 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/268_018 (дата звернення: 18.08.2018).

96. Декларація про співробітництво між Урядом України та Урядом Канади в реалізації програми організації системи управління навколишнім середовищем у басейні річки Дніпро від 31 березня 1994 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=124_039 (дата звернення: 18.08.2018).

97. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Білорусь про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 16 грудня 1994 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/_112_027 (дата звернення: 18.08.2018).

98. Справа «Гримковська проти України» (Заява № 38182/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 21 липня 2011 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_729 (дата звернення: 18.08.2018).

99. Угода про взаємодію в галузі екології та охорони навколишнього природного середовища Співдружності Незалежних Держав від 08 лютого 1992 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_059 (дата звернення: 18.08.2018).

100. Рябець К.А. Екологічне право України: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

101. Бабін Б.В., Ковбан А.В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посібн. Для студ. вищих навч. закладів. Одеса: Фенікс, 2014. С. 4.

102. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2009. 352 с.

103. Кодекс цивільного захисту України від 02 жовтня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35. Ст. 458.

104. Про рослинний світ: Закон України від 09 квітня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22-23. Ст. 198.

105. Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами: Закон України від 14 вересня 2000 року. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 44. Ст. 374.

106. Про Червону книгу України: Закон України від 07 лютого 2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 30. Ст. 201.

107. Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 452/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1258.

108. Деякі питання перевезення радіоактивних матеріалів: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2007 року № 1196. Офіційний вісник України. 2007. № 76. Ст. 2820.

109. Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1598. Офіційний Вісник України. 2001. № 49. Ст. 2187.

110. Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.04.2002 р. № 300. Офіційний Вісник України. 2002. № 12. Ст. 572.

111. Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 808. Офіційний вісник України. 2013. № 87. Ст. 3221.

112. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. Офіційний вісник України. 2014. № 8. Ст. 245.

113. Стратегія ОБСЄ в галузі економічного та екологічного виміру від 01 грудня 2003 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_689 (дата звернення: 21.08.2018).

114. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 24 січня 1994 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_073 (дата звернення: 23.08.2018).

115. Степаненко О. Дотримання Україною екологічних прав. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1335193362.doc> (дата звернення: 23.08.2018).

116. Доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, обговорювали у Тбілісі. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/B59387770E67574FC2257DFD00419C25](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/B59387770E67574FC2257DFD00419C25) (дата звернення: 23.08.2018).

117. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2015 рік. К. Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 2015. 552 с.

118. Про гідрометеорологічну діяльність: Закон України від 18 лютого 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 16. Ст. 95.

119. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10 січня 2002 року. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 16. Ст. 112.

120. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 27. Ст. 218.

121. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 5 березня 1998 року. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 38-39. Ст. 248.

122. Про день довкілля: Указ Президента України від 06 вересня 1998 року № 855/98. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/855/98> (дата звернення: 21.08.2018).

123. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. №501/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 69. Ст. 2257.

124. Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 1998 р. № 391. Офіційний вісник України. 1998. № 13. Ст. 91.

125. Національна стратегія у сфері прав людини до 2020 року: затверджена Указом Президента України №501/2015 від 25 серпня 2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (дата звернення: 19.08.2018).

126. Доклад Рабочей группы I Межправительственной группы экспертов по изменению климата. Резюме для политиков. URL: <http://www.cgo.kiev.ua/files/ar4-wg1-spm-ru-.pdf> (дата звернення: 21.08.2018).

127. Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством навколишнього природного середовища Словацької республіки про співробітництво у захисті навколишнього природного середовища від 30 вересня 1994 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/703_057 (дата звернення: 21.08.2018).

128. Конвенція Європейської економічної комісії ООН про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) від 25 лютого 1991 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_272 (дата звернення: 22.08.2018).

129. Перелік цілей і принципів щодо оцінки впливу на навколишнє середовище: Керівна рада Програми ООН із захисту довкілля. UNEP/GC.14/17, Annex III

130. Резолюція Генеральної асамблеї 42/184 від 11 грудня 1987 року. UN A/42/821/Add.5.

131. National Environmental Policy Act 1970 of the USA. URL: <http://www.epa.gov/nera> (дата звернення: 22.08.2018).

132. Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31985L0337> (дата звернення: 22.08.2018).

133. Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату: Закон України від 29 жовтня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 50. Ст. 277.

134. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 11 грудня 1997 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_801 (дата звернення: 25.08.2018).

135. Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату: Закон України від 4 лютого 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 19. Ст. 261.

136. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар від 16 вересня 1987 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_215 (дата звернення: 25.08.2018).

137. Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті: Закон України від 19 березня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 18. Ст. 153.

138. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06 липня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 34. Ст. 296.

139. Конвенцію про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним і внутрішнім водним транспортом від 10 жовтня 1989 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_837 (дата звернення: 26.08.2018).

140. Всесвітній день охорони навколишнього. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всесвітній_день_охорони_навколишнього_середовища (дата звернення: 26.08.2018).

141. Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Ради Європи від 25 жовтня 1995 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_711 (дата звернення: 26.08.2018).

142. Конвенція о защите окружающей среды посредством уголовного права от ноября 1998 года. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_560 (дата звернення: 26.08.2018).

143. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції: Закон України від 07.09.2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 51. Ст. 547.

144. Хартия Европейской безопасности ОБСЕ от 19 ноября 1999 года. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_166 (дата звернення: 27.08.2018).

145. Сокращение воздействия на экологию деятельности в области энергетики в регионе ОБСЕ: Решение № 5/13 Совета Министров ОБСЕ от 6 декабря 2013 года MC.DEC/5/13. URL: <http://www.osce.org/ru/mc/109813?download=true> (дата звернення: 27.08.2018).

146. Доклад о деятельности 2013-14 Бюро Координатора экономической и экологической деятельности ОБСЕ. URL: <http://www.osce.org/ru/secretariat/188891?download=true> (дата звернення: 27.08.2018).

147. Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі щодо проекту ОБСЄ-Україна стосовно утилізації запасів меланжу (компонента рідкого ракетного палива) від 05 березня 1998 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_922 (дата звернення: 27.08.2018).

148. Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі щодо проекту ОБСЄ - Україна стосовно утилізації запасів меланжу (компонента рідкого ракетного палива): Закон України від 15 квітня 2009 року. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 39. Ст. 548.

149. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат від 22 травня 2003 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_164 (дата звернення: 14.09.2018).

150. Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат: Закон України від 07 квітня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 32. Ст. 383.

151. Меморандум між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища від 13 квітня

1993 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/268_021 (дата звернення: 15.09.2018).

152. Угода між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів від 30 січня 2003 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/100_043 (дата звернення: 15.09.2018).

153. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

154. Паризька угода від 12 грудня 2015 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_161/paran2#n2 (дата звернення: 15.09.2018).

155. Паризька угода (2015). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Паризька_угода_\(2015\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Паризька_угода_(2015)) (дата звернення: 15.09.2018).

156. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від 14 липня 2016 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 35. Ст. 595.

157. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34. Ст. 343.

158. Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля: Постанова Верховної Ради України від 04 листопада 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 2. Ст. 72.

159. Про Положення про Державну екологічну інспекцію України: Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 454/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 29. Ст. 1260.

160. Про делегацію України для участі у 10-й Конференції Сторін Віденської конвенції про охорону озонного шару та 26-й Нараді Сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар: Розпорядження Президента України від 14 листопада 2014 року № 1242/2014-рп. Офіційний вісник Президента України. 2014 р. № 43. Ст. 1978.

161. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від 13 липня 2000 року. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 42. Ст. 348.

162. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки» від 25 травня 2011 р. № 577-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-p> (дата звернення: 17.09.2018).

163. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07 липня 2010 року. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 41-42, № 43, № 44-45. Ст. 529.

164. Постанова Вищого господарського суду України 18 грудня 2007 р. у справі № 41/214. URL: http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_1796259.html (дата звернення: 17.09.2018).

165. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 49. Ст. 272.

166. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. Офіційний вісник України. 2005. № 39. Ст. 2490.

167. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» (справа про мораторій на примусову реалізацію майна) від 10 червня 2003 року N 11-рп/2003. Офіційний вісник України. 2003. № 25. Ст. 1217.

168. Положення про Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 20 червня 2012 р. № 4/8-12. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/documents/Положення%20про%20Секретаріат.pdf> (дата звернення: 17.09.2018).

169. Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 26 липня 2012 р. № 7/8-12. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/documents/Положення%20про%20представників.pdf> (дата звернення: 17.09.2018).

170. Положення про регіональні представництва Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 19 лютого 2013 р. № 14/02-13. URL: http://www.ombudsman.gov.ua/files/Provision_on_regional_2016.pdf (дата звернення: 17.09.2018).

171. Порядок здійснення провадження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 12 серпня 2013 року № 18/02-13. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/files/documents/порядок%20здійснення%20провадження.pdf> (дата звернення: 17.09.2018).

172. Про затвердження Плану заходів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо забезпечення реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Наказ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 16 лютого 2016 року № 2/02-16. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/images/201602/наказ.jpg> (дата звернення: 17.09.2018).

173. Про Державний бюджет України на 2014 рік: Закон України від 16 січня 2014 року. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 9. Ст. 93.

174. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 32. Офіційний вісник України. 2015. № 10. Ст. 266.

175. Діяльність Міністерства екології та природних ресурсів України за перше півріччя 2014 року. URL: http://www.menr.gov.ua/docs/activity-reports/dialist_zvit_2014.doc (дата звернення: 17.09.2018).

176. Національний кадастр антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні за 1990-2014 рр. URL: <http://www.menr.gov.ua/klimatychna-polityka/4764-mizhnarodni-klimatychni-zobov-yazannya> (дата звернення: 17.09.2018).

177. Про ЦГО. URL: <http://www.cgo.kiev.ua/index.php?dv=main> (дата звернення: 17.09.2018).

178. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 20-21. Ст. 190

179. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 282.

180. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

181. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 7 червня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 33. Ст.175.

182. Спеціалізовані прокуратури будуть ліквідовані. URL: <http://yur-gazeta.com/news/specializovani-prokuraturi-budut-likvidovani.html> (дата звернення: 18.09.2018).

183. Положення про Консультативну раду при Генеральній прокуратурі України: затверджене Наказом Генерального прокурора України від 29 жовтня 2014 року. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/krk.html?_m=publications&_t=rec&id=146634 (дата звернення: 18.09.2018).

184. Понад 40 кг бурштину та спеціальне знаряддя для його видобутку вилучили працівники прокуратури та поліції на Рівненщині. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=183835&fp=570 (дата звернення: 18.09.2018).

185. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

186. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16 листопада 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 1. Ст. 1.

187. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 12. Ст. 155.

188. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 25. Ст. 283.

189. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01 грудня 1998 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 1. Ст. 2.

190. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 вересня 1999 року. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 45. Ст. 397.

191. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 23. Ст.118.

192. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05 липня 2012 року. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 25. Ст. 252.

193. Меморандум про співпрацю між представниками громадянського суспільства та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини від 23 лютого 2016 року. URL: http://www.ombudsman.gov.ua/files/documents/%20agreements/Memorandum_2016.pdf (дата звернення: 18.09.2018).

194. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/document/248740672/R1393.doc> (дата звернення: 21.09.2018).

195. Tokyo Electric Power Company. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Tokyo_Electric_Power_Company (дата звернення: 21.09.2018).

196. About Compensation for Nuclear Damages. URL: <http://www.tepco.co.jp/en/comp/index-e.html> (дата звернення: 21.09.2018).

197. Найробийская Декларация о роли и мандате Программы Организации Объединенных Наций по окружающей среде от 7 февраля 1997 года. URL:

<http://www.unepcom.ru/unep/basedocs/narobi-decl.html> (дата звернення: 21.09.2018).

198. Програма ООН по окружающей среде. URL: <http://www.un.org/ru/ga/unep/>

199. United Nation Environment Programme Annual Report 2014. URL: <http://www.unep.org/annualreport/2014/en/index.html> (дата звернення: 21.09.2018).

200. UNEP results: United Nations Environment Programme: Annual Report 2015. URL: http://apps.unep.org/publications/index.php?option=com_pub&task=download&file=012047_en (дата звернення: 21.09.2018).

201. Глобальная экологическая перспектива ГЕО-4 (Global Environment Outlook, GEO-4): Четвёртый доклад ЮНЕП от 25 октября 2007 г. URL: <http://www.unepcom.ru/publications/geo4.html> (дата звернення: 21.09.2018).

202. The fifth Global Environment Outlook, GEO-5 2012. URL: http://apps.unep.org/publications/index.php?option=com_pub&task=download&file=006258_en (дата звернення: 21.09.2018).

203. Програма роботи ЮНЕП на период 2014-2015 гг. URL: <http://www.unep.org/gc/gc27/download.asp?ID=3974> (дата звернення: 23.09.2018).

204. Україна представила в рамках ЮНЕП ініціативу щодо захисту довкілля в умовах конфліктів. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/41489-ukrajina-predstavila-v-ramkah-junep-iniciativu-shhodo-zahistu-dovkillya-v-umovah-konfliktiv> (дата звернення: 23.09.2018).

205. Програма розвитку ООН в Україні. Огляд. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/overview.html> (дата звернення: 23.09.2018).

206. Програма розвитку ООН в Україні. Екологія та Енергетика. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/ourwork/environmentandenergy/overview.html> (дата звернення: 23.09.2018).

207. Заблоцька Л.Г., Федорова А.Л., Шинкаренко Т.І. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи. Навчальний посібник. К.: Фенікс, 2007. 224 с.

208. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263.

209. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_032 (дата звернення: 23.09.2018).

210. Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі: Закон України від 29 жовтня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 50. Ст. 278.

211. Рекомендація № (91) 8 Про розвиток освіти з питань довкілля в шкільних системах: Ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 червня 1991 року. URL: [http://coe.kiev.ua/docs/km/r\(91\)8.htm](http://coe.kiev.ua/docs/km/r(91)8.htm) (дата звернення: 25.09.2018).

212. Рекомендація № 96 (12) «Про розподіл повноважень та відповідальності між центральною владою та місцевими і регіональними владами в питаннях охорони довкілля: Ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 1996 року. URL: [http://coe.kiev.ua/docs/km/r\(96\)12.htm](http://coe.kiev.ua/docs/km/r(96)12.htm) (дата звернення: 24.09.2018).

213. ОБСЄ. URL: <http://child.mns.gov.ua/content/801.html> (дата звернення: 24.09.2018).

214. Веб-простір безпеки. URL: <http://child.mns.gov.ua/> (дата звернення: 24.09.2018).

215. Звіт про роботу Інформаційно-просвітницького Орхуського центру за 2013 рік. URL: http://www.menr.gov.ua/docs/public-orhus/2_zvit_Orhus_2013.pdf (дата звернення: 24.09.2018).

216. Інформаційно-просвітницький Орхуський центр. URL: <http://www.menr.gov.ua/public/orhus/216-orhus-pro-nas/1111-pro-nas> (дата звернення: 24.09.2018).

217. Порядок звернення до Європейського суду з прав людини. URL: <http://old.minjust.gov.ua/12704> (дата звернення: 24.09.2018).

218. Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини. URL: <http://old.minjust.gov.ua/160> (дата звернення: 25.09.2018).

219. Декларація про майбутнє Європейського суду з прав людини від 27 квітня 2011 року. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a49 (дата звернення: 25.09.2018).

220. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Угорської Республіки про транскордонне співробітництво від 21 квітня 1999 року. URL: <http://hungary.mfa.gov.ua/ua/ukraine-hu/legal-acts> (дата звернення: 26.09.2018).

221. Відбулось VI засідання Українсько-Угорської міжурядової змішаної комісії з питань транскордонного та прикордонного співробітництва. URL: <http://buvrtysa.gov.ua/newsite/?p=4644> (дата звернення: 25.09.2018).

222. Українсько-угорське співробітництво. URL: http://buvrtysa.gov.ua/newsite/?page_id=578 (дата звернення: 25.09.2018).

223. Celebrating the Black Sea Day 2015 [Текст] [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.blacksea-commission.org/> (дата звернення: 26.09.2018).

224. Mergan C. 15 things you didn't know about Chernobyl. URL: <http://www.greenpeace.org/eu-unit/en/blog/15-things-you-didnt-know-about-chernobyl/blog/56303/> (дата звернення: 28.09.2018).

225. Зелені сайти (корисні посилання). URL: <http://www.greenpack.in.ua/media/> (дата звернення: 27.09.2018).

226. Сапери з Данії допомагають розмінуванню на Донбасі. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/280817-sapery-z-daniyi-dopomagayut-rozminuvannyu-na-donbasi> (дата звернення: 29.09.2018).

227. Measuring Progress: A Practical Guide From the Developers of the Environmental Performance Index (EPI). URL: http://www.epi.yale.edu/sites/default/files/downloads/YCELP_Measuring_Progress_Manual.pdf (дата звернення: 27.09.2018).

228. Environmental Performance Index and Pilot Trend Environmental Performance Index 2012. URL:

http://epi.yale.edu/sites/default/files/downloads/2012-epi-full-report_0.pdf (дата звернення: 28.09.2018).

229. Норвегія надає Україні 40 млн. крон гуманітарної підтримки. URL: http://www.norway.com.ua/News_and_events1/Statements/---40----/#.V-V19kAVed4 (дата звернення: 29.09.2018).

230. Норвезько-американська ініціатива з розмінування / Norsk-amerikansk initiativ for minerydding. URL: http://www.norway.com.ua/News_and_events1/Statements/test14/#.V-V4ykAVed4 (дата звернення: 29.09.2018).

231. Італія дає Україні мільйон євро гуманітарної допомоги. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2143383-italia-dae-ukraini-miljon-evro-gumanitarnoi-dopomogi.html> (дата звернення: 02.10.2018).